

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár” nyomdája, b.-közép-utca 4. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ: SÁNDOR JÓZSEF. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: A vegyes házasságok kérdéséhez. (Deák Gábortól.) — Igazgatói megnyitó-beszéd. (Dr. Hegedűs István.) — Ima Szász Gerőtől. — Tárca: A zabolai ev. ref. egyháztörténetéből. (Csekme Ferencztől.) — Még egyszer a vadházasság kérdéséhez. (Révay Páltól.) — Különfélék. — Pályázat.

A vegyes házasságok kérdéséhez.

T. Zajzon Ferencz székely-udvarhelyi ref. lelkész ur e lapok f. évi 31-dik számában a közfigyelmet a gyulafehérvári róm. kath. püspöki szentszék egy határozatára hívta fel. E határozatban B. I. ev. ref. hitvallású férfi és K. E. róm. kath. hajadon közt létrejött házasság érvénytelennek jelentetik ki, miután B. I. első nejétől engesztelhetetlen gyűlölség alapján választott volt el és az engesztelhetetlen gyűlölség a katolikus egyház jog elvei szerint válási okot nem képezvén, második házasságra nem léphetett. Az ítélet következtében azután K. E. E. B. ref. ifjuval össze is eskettetett a székely-udvarhelyi róm. kath. plébánián.

A tiszt. cikkiró ur a fentebbi esetet az egyházkerületi közgyűlés és a házassági főtörvényszék komoly figyelmébe ajánja s egyszersmind megjegyzi, hogy ezáltal az ev. ref. anyaszentegyház B. I.-t elváltató ítéletével s az ev. ref. papi hivatal által eszközölt másodszeri összeesküetésével szembeeszközölve csuffá vannak téve.

Bár elismerem, hogy az eset kétségtelenül komoly figyelemre méltó, utóbbi nézetében még sem osztozhatom. Körülbelől túlhaladtuk már azt az álláspontot, midőn hazánkban az egyik egyház csuffá tehetné a másikat akár minő határozatával. Ha a katolikus egyház a ref. házassági törvényszék ítéletét nem akarja respectálni, ám tegye! Ha határozatai az állami törvényekkel ellenkeznek: úgy sem lesz hatályuk. Hiszen a ref. egyház sem respectálja a katolikus egyház házasság felbonthatatlansági dogmáját; feloldja az

által felbonthatatlannak tartott házasságokat s összeesküeti a feleket, kik a kath. egyház jog fel fogása szerint még egy előbbi házasság kötelékében állanak.

A fentti eset nem annyira dogmaticus, mint jogi kérdés. Megoldása nem kizárólag a kath. vagy ref. egyház hitcikkelyei, hanem főleg az állam által elismert jogszabványok alapján érhető el. S épen ezért bármily választ nyerjünk is arra a kérdésre, hogy helyes-e a püspöki szentszék határozata vagy nem: az eredmény egyik egyháznak sem szolgálhat csuffá tételére, de előnyére sem, mert egy harmadik önálló tényezőtől függ: az állam törvényétől.

A gyulafehérvári püspöki szék kérdéses döntvényével egy régóta lappangó kérdést hozott felszínre s provokálta felette a vitát. Egy kérdést, a melyet nem igen szerettünk érintgetni, de a melynek utoljára is szemébe kell néznünk, mert megoldása fontos. S e kérdés a következő „érvényes-e az állam törvényei szerint elvált protestáns és katolikus fél közt, az előbbi volt házastársának életben léte alatt kötött házasság?

Irodalmunkban e kérdés már vitatva volt. Dr. Csiky Viktor a jogtudományi közlöny 1879. évi folyamának 27. és 28-ik számában, dr. Sztelho Kornél ugyanezen évfolyam 29-ik számában foglalkozott vele s ugyancsak ezen utóbbi közelebbiről megjelent „Házassági elválás joga“ című művében újabban is visszatér reá. Egyik író sem lehet felekezeti elfogultsággal vádolni s mindkettő azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy a fentebbi módon kötött házasság az állam törvényei szerint — érvénytelen. Bár a kérdés vizsgálata ellenező meggyőződésre vezetett, el kell ismernem, hogy nézeteiket figyelemre méltó érveléssel támogatják.

Hogy a dolgot a maga tisztaságában láthassuk, közlöm Dr. Sztelho Kornélnak ide vonat-

kozó fejtegetéseit: „A katolikus egyház kano-
nái az 1553. évi 22. és 1563. évi 27. törvény-
cikkek által törvényerővel felruháztatván, Ma-
gyarországon állami törvény erejével bírnak*) és
igy azon kanonjogi elv, hogy keresztény nemköt-
het házasságot oly féllal, kinek hitestársa élet-
ben van, — állami törvény. Ezen törvény, ha
előbbi törvényeink által nem is, de mindeneset-
re az 1791. évi 26. t.-cz 11. §-a által megvál-
toztatva lett ugyan, de csak a protestánsokra
nézve, — kötelező ereje azonban a katoliku-
sokra nézve, mai napig fennmaradt. Igaz ugyan,
hogy az 1840-ik évi 3. t.-czikk 2.§-a és az 1868.
évi 53. t.-czikk 11. §-a szerint a vegyes házassá-
gok evangelicus papok előtt is megköthetők, —
de ezen törvények csak a házasság megkötésé-
nek illetékességét szabályozzák, — a nélkül, hogy
a vitatott házassági akadály eltörlése iránt in-
tézkednének. Az 1868. évi 53. t.-czikk 8-ik §-a
sem változtatott a kanonjogi elven, mert csak
az ott ért felet teszi képessé a házasság köté-
sére, a katolikus fél cselekvés-képességét azon-
ban érintetlenül hagyja.

A dolog tehát jelenleg is úgy áll, hogy az
áttért és hitves társától elválasztott egyén bir cse-
lekvési képességgel az új házasság megkötésére,
— a katolikus nem házas fél azonban ezen há-
zasság megkötésére képességgel nem bir“

„Ugyde a törvény által az egyik vallásu
félnek engedélyezett cselekvési képesség nem le-
het abszolút, hanem más felekezeti egyénnel szem-
ben csak annyiban gyakorolható, a mennyiben a
másik hitfelekezethez tartozó cselekvési képessé-
ge ezt megengedi“

Ime, a dr. Sztéhlo eszmemenete, lényegében
véve. A mint látjuk, a gyulafehérvári püspöki
szék kérdéses határozatával teljesen megegyezik,
sőt tulajdonképen annál többet is foglal magá-
ban. Mert míg a püspöki szék a vitatott ház-
ságot csak a kath. kanonjog szabványai alapján
tekinti érvénytelennek, dr. Sztéhlo szerint az ál-
lam törvényei szerint is kezdettől fogva ipsa
jure érvénytelen.

És ez utóbbi állítás az, a mely következ-
ményeiben egyházunk jogi állását sérti, — de a
mely meggyőződésünk szerint téves is.

Magyarországon nincs általánosan kötelező
házassági törvény. Nincs abban az értelemben,
hogy az állam akaratát akár egyes törvénycikk-
ben, akár ecdifikált törvénykönyvben nyíltan ki-
jelentette volna arra vonatkozólag, hogy minő
feltételek alatt köthetők meg a házasságok s
minő házasságokat tekint törvényeseknek. E he-

*) Mellesleg megjegyezve. Erdélyben sem az 1553. évi 22
tcz. sem az 1563. évi 27. tcz. törvényerővel nem bír, mert külön-
válás után hozatott.

lyett elfogadta a különböző felekezetek ide vo-
natkozó szabványait és pedig elfogadta, hogy
egyik felekezet szabványainak sem tulajdonított
elsőbbiséget a másik felett s egyiket sem rendel-
te a másik alá.

Azt teszi-e ez, hogy az államnak nincs há-
zassági joga, csak a felekezeteknek? Azt teszi-e,
hogy az államnak nincs akarata, nincs nézete a
házasság megkötésére és érvényességére, mert
azt tisztán felekezeti kérdésnek kívánja teremte-
ni? Koránt sem! A házasság, mint a család alap-
ja; oly fontos jogi viszonyra szülő anyja, hogy
avval szemben az állam közönyös nem marad-
hat sem nálunk, sem másutt. S tényleg nem is
marad. Midőn elősmerte a házasságok kötésére
és érvényességére a felekezeti szabványok köte-
lező erejét: tényleg e szabványokat állami tör-
vény erejével ruházta fel. És e szabványok al-
kalmazásában saját akaratát érvényesíti. Minden
egyes esetben tehát, a melyet vizsgálat alá ve-
szünk, nem azt kell kizárólag kutatnunk, mit tart
helyesnek, mit akar az egyik vagy másik feleke-
zet dogmája, hanem azt, hogy mit akar tulajdon-
képen az állam, illetve az államjog?

(Vége köv.)

DEÁK GÁBOR.

Igazgatói megnyitó-beszéd.

Tartotta: dr. Hegedüs István, 1885. szept. 5-én.

Egy régi bölcs fölveté e kérdést: Miben különbö-
zik a művelt ember a műveletlentől? A válasz, melyet
megadott, mély értelmű volt. Jó reményei által, felelé. Az
új iskolai év kezdetén e kiválóan keresztyén erény: a
remény nevében üdvözlöm kolegiumunk tisztelt előjáró-
ságát, tanító-karát és téged, nemes ifjúság!

Mély értelmű jelszó: a „jó remény“. Benne rejlik
a szerzett erők tudata, a becsületes munka sikerében
vetett hit és a jövőnek, e szülemelő örökkévalóságnak
édes várása, jó feltétellel való befogadása. Édes hazánk,
drága nemzetünk, izmosult hittal, biztosabb remény-
nyel tör előre, a haladás végtelen mezején. Az országos
kiállítás európaszerte a meglepetés és elragadtatás tap-
sait vívta ki. A testvérnépek, még a régi ellenségek is
jöttek kezét szoritani hazánk ragyogó metropolisában
nemzetünk nagyjaival, képviselőivel.

Mi különbség van a 60-as évek reménye és most
huszonöt év után, a nemzet mai reménye közt? Mintha
csak a virághullás fényes korára emlékeztetett volna
amaz, a dús gyümölcsöző ősz gazdagságára emez.

A nemzet akkor világgá kiáltá, hogy élni benne
„van hit, jog és erő“. Ma megmutatá, hogy van. Azon-
ban homlokáról veritéket töröl le a nemzet, hogy mun-
kája után élvezze a nyugalom édes perceit.

De a mélabús hangulat egy neme lepott meg ott
engemet. A végtelen mező láttára elfogódtam.

Fölvetem a kérdést: lesz-e képes az újabb nemze-
dék, a jobb, a kényelmesebb viszonyok közt finomabban
növekedett nemzedék, a sorstól próbára tett azon nem-

zedék nyomába lépni, mely Magyarország ujászületésére annyit dolgozott, de mely rendre pihenni tér?

A nemzet értelmiségének jó nevelői: a középiskolák által felmutatott eredmény a szakértőt épen nem eléghették ki teljesen. Nem a büszkeség, az önérzet foglalta el lelkemet, de a hazafi gond árnyéka környékezett. Oh ez árnytól nem lehet soha ment, ki nemzetünk jövőjén csüng! A meglepetés szeretetre nem hangolta eleinket. A kor követelményei mind parancsolóbbak. A rendelkezés alatt álló anyagi erő mind szűkösebben támogatja szép terveinket, reform-eszméinket. Sok kívánni való van. Kivált a technikai képesség, a reális világ helyes felfogása és ismerete, a nyugati nyelvek tudása tekintetében sok a tennivalónk. Külső berendezkedésre nézve előljáróságunk gyenge erejének megfeszítésével mint dent megtesz. Az új iskolai évről is merőben átalakított egy termet. Az együttlakás helyiségeit csinosabbakká tette és fájdalom, még nem bírta keresztülvinni, az egész tanodának vaságyakkal való bebutorozását, a faágyak és ládák kiküszöbölésére vonatkozó terveit. Az ifjuság erkölcsi nevelése, szellemi munkaképessége sem felel meg azon nagy feladat terhének, melyet a nemzet helyzete a jövő nemzedék elé szab. Az iskolai munka az írásbeli dolgozatok értéke után ítélve a közös, és nagy versenyben eleshetünk. Most pedig, iskolai év kezdetén újult bizalommal kell sikra szállani. A mily nyomasztó a kétségbeesés, oly ártalmas, sőt végzetes a könnyelmű önteltség, melylyel magunkat, intézményeinket páratlanoknak képzeljük. Ha a gymnasiumok, az ősi tradíciók alapján, szellemi örökség részeseivé vált gymnasiumok összemérik teljesített munkáikat az ipar- és kereskedelem új intézeteinek szorgalma, erélye és buzgalma folytán újítáremtetett hatalmas iparos osztály által felmutatott eredményekkel. . . épen nincs ok dicsekedni a klasszikus műveltség áldásaival. Igen, mert a tanulás, a formalizmus, az eleven, élő szellem hiányában nagy képüsködő könyv műveltség még maig sem adta át a tért azon klasszikus műveltségnek, mely emberré nevel a szó nemes értelmében. A művelt emberiség egységes tradícióját, közös találkozó szentélyét látja a klasszikus népek irodalmába, művészetében, de a hol a búgó lélekkel imádkozó csak erőt gyűjt a jelen küzdelmeinek elbírására. Nem klasszikus bálványimádás, de lélekben és igazságban értett szellem lakozzék a gymnasium falai közt, melybe beavatott ifjuság a versenyre, a tovább haladásra, a gyakorlati élet küzdelmeire, a jelen kérdéseire, mint egy fényes nagy tükörben lát példákat, vesz okulást. A természet-tudományoknak a klasszikai oktatással összhangba hozatala az egyetlen mód, melylyel az ifjuságot kiragadjuk a *betű* hatalma alól. E szörnyű igézet vakká teszi a szemet a természet ragyogó világára, sikké a fület a zengő mindenség iránt. Készül egy társadalmi osztály, mely a verítékekkel megszerzett diploma alapján követeli részét a nemzet vezérletében, de a vezérlet bonyolult actualis nehézségei közt erőtlennek, kapkodónak, és fájdalom, a legtöbbször kifáradottnak, felszínesnek és meggyőződés nélkül levőnek bizonyul.

Nem tudom eléggé felhívni szeretett kartársaim figyelmét e kérdésre. Dolgoztassunk az ifjúsággal minél többet és tanultassunk minél kevesebb szót és betűt. Az írásbeli dolgozatok kimondhatatlan értéket képviselnek az oktatás terén. Ha az emlékezet fejlesztéséhez könyv nélkül tanulás az eszköz: a benyomások ereje, mely alapja szellemi tudásunknak, a szemlélet tisztaságától függ. Ennek pedig biztos mértéke az önerején készített munka, önerején megoldott feladat. A tulterhelés kikerülésével helyesen beosztott önmunkásság, melyben részt vesz,

minden tanuló a szellemi függetlenség, az öntudatos képzettség fő eszköze. Munkálkodjék az ifju egy a laboratóriumban, mint a természetben, úgy a mennyiségtani feladatok gyakori dolgozása, mint a klasszikus szellem külső idomának: a stylusnak, gyakorlása útján. A mit világosan vissza tud adni: az az övé. Gondolat menetetűkör, melyben a szakértő nevelő szeme látja a szellemi fejlettség képét. Ép azért nem bírok elég ajánló szót találni, nemes ifjuság arra, hogy az önképzés körébe vonjon minden egyes növendék minden tantárgyat. Az alsóbb osztályok növendékei, az anyaggyűjtéssel, a felsőbb osztályok tagjai az anyag rendezésével, feldolgozásával foglalkozva: a munkaerő oly mértékét sajátítják el, mely kiállja az élet súlyos próbáját. A munkaképesség hiánya okozza, hogy a tevékenységre hivatott ifju szellem az élet csábjainak áldozatul esik. Ha a munka untat, fáraszt: az érzéki csáb édes semmittevésének hogy állhatna ellen az ifju?

A folytonos egyoldalú receptív foglalkozás a szellemet nyomja, terheli. E teherből az ifju szabadság aranyszízi napjainban fölszabadult szellem, a muokátlan élvezetekért rajong. Oh, mily keserű utóíze van ez édes óráknak! Míg ellenben a munka edző ereje a szellem rugékonyságát megadja, mely az életben a legnehezebb viszonyok közt is megment a kétségbeeséstől, megment a lelki nihilizmustól.

Mire buzdíthatnám az ifjuságot ez év kezdetén, ha nem a szünetlen munkásságra: Munkásságra, mely fejleszt és nem elnyom; mely önállóságot ad és nem foglyul ejt. Tanári karunk jutalmak kitűzése által e munkásság szellemét akarja élesíteni, bátorítani. Ne maradjon e verseytér üresen, hanem inkább a csalódott Saliusok őszinte panaszszavát és a diadalmas Euryalusok ujongását hallja. Mert az igazságos Aeneas nem hagyta jutalom nélkül Saliust sem.

Ez önmunkásságra még több tért nyitandó, tanári karunk az V. és VI. osztály tagjait a rendes magán óra alól fölmenti. Az erkölcsi felügyelet korlátai közt elég szabadságot enged arra, hogy munkaképességét már önállóan értékesítse. Remélem, hogy úgy az iskolai dolgozatok, mint önképzőkori munkásság és pályázatok terén, bebizonyítják, miszerint a nyert szabadságra érettek. Ha ellenkezően fog a dolog kiütni: nem habozok a tanári széket kérni, hogy a rendes privatát kötelezővé tegye ez osztályok növendékeire nézve is. Bizonyítsátok be, kedves növendékifjak, hogy e paedagogiai kísérlet nem fogja szaporítani a meghiusult kísérletek számát. Az osztályvezető és szobafőnök urak felügyelete annál súlyosabbá vált, de ti azt könnyebbé tehetitek,

Évek óta tapasztalom, hogy a kollegium jótékony intézményeit felette kevés hálaérzettel fogadja sok növendék. Jó magaviselet és jó előmenetel hiányában e kegyletek csak a tétlen tespedést mozdítják elő. Szigoruan fogom megvonni, illetve a megvonást ajánlani minden olyan tanulótlól, ki hanyag és kötelességmulasztó lesz.

Még egy fájdalmas benyomást el nem hallgathatok. Kollegiumunk előljárósága szerény erejéhez mérten mindent elkövet, hogy az ifjuság minél több oldalú képzésben részesüljön. Francia nyelvre, hegedű tanulásra, műírásra, magánrajzra nyitott kurzusokat; és ha vállalkozók jelentkeztek elég számmal, többnyire kimaradoztak, hanyagok voltak; pedig a múlt iskolai év elején figyelmeztettem a vállalkozókat, hogy a vállalkozás újabb Rendszabályaink értelmében is kötelező egész évre. Ez iskolai évben szintén ki fognak hirdettetni rendkívüli tárgyakra a tanfolyamok: kérem az ifjuságot, saját érdekében, egész évre kiterjedő buzgósággal vállalkozzanak mi-

nél többen. Hiszen e tanfolyamok közül a műírás ingyenes, a többi a kollegium támogatása mellett nagyon csekély díjért megszerezhető. A nemzetek nagy érintkezései, a társadalmi műveltség magas színvonala annyi készséget, ügyességet kívánnak az életbelépő ifjútól, hogy csak hálással gondolhatnak az oly intézetre, mely ez irányban is kiterjeszti gondoskodását.

A magán tanítókat ismét csak arra kérem, a mit a magántanítói utasítás oly szépen emel ki, idézvén Luther szavait: „mielőtt fenyténél, göngyöld a vesszőt egy miatyánkba.“ E vessző a fenytés jelképe. A szeretet előzze meg a szigort. A szív hagyja nyomát minden szavakon tettökön. A magántanítói értekezleteken behatóan fogjuk megbeszélni eljárásuk minden részletét. Én őszinteséget, igazságot kérek, szeretetet és bizalmat ígérek.

És most egy fájdalmas kötelességet teljesítek. Kollegiumunk tanári karának Nesztora Sárkány Ferencz a lefolyt évvel önkéntes visszalépés folytán befejezte tanári működését. Harmincz évi szolgálat után kérte nyugalomba helyezését. Az előjáróság méltányolva egy tiszta becsületben, fáradhatatlan kötelességteljesítésben lefolyt pályát; méltányolva nyugdíjazott által felhozott körülményeket, melyek megnehezítik a tanári pálya tovább folytatását, fájdalommal bár, helyet adott öreg kollegánk kérésének, ki majdnem az egész újabb nemzedéknek tanítója, mindnyájunknak barátja, tanácsadója, kivált anyagi ügyeinkben független jellemű és legtevékenyebb segítő társa volt, kihez családi összeköttetései révén egy pár tanári nemzedék fűződik és kibén, ha a gondviselés kegyelme is úgy akarja ezután is tanácsadót, előjárósági gyűléseink, szorgalmas tagját remélünk bírhatni. Hatvan három év terhét egy népes szerető család vetekedve könnyíti; a nyugalom éveivel hadd könnyítse előjáróságunk is. Igazgató-tanácsunk beleegyezését reméljük Sárkány Ferencz e nyugalomra megszolgált. Tanulmányait Zilahon és Kolozsvárt végzvé. 1845-ben már szaktanító lett tanodánkna a mennyiségtanból és pedig a felsőbb V—VII. osztályokban. 1846—48-ban tanodai ellenőr és a rhetorica praeceptor, 1851—53-ban szak- és osztálytanító volt. Miután az 1853—54-ik évet a bécsi egyetemen tölté, 1854—55-ben ismét osztálytanító és 1855—58-ig állandósított segéd, 1858-tól fogva rendes tanár lett kollegiumunknál és e minőségben szolgált le azon fáradságos 30 évet, mely alatt a kollegium a középiskolai rendszerek egész sorozatát élte át, mindig erősödve, emelkedve és ha mindnyájan egy szívvvel, lélekkel tényezők leszünk benne, ezután is „crescit eundo.“

Fogadja e helyről kartársaim részéről a tisztelet és barátság őszinte isten hozzád-ját. Ezután is kartársunknak tekintjük őt. Jelen lesz gyűléseiben tanácsadásával és tantárgyát jó kezekben hagyta, olyanra, kinek képzettsége, készsége az ő atyai szívét dobogtatja. Helyét segédtanári minőségben dr. Sárkány Lajos fogja betölteni.

Változás állott be a vallástanári széknél is. A felsőbb osztályokban már a múlt év folytán szünteté meg ékes és lelkes előadásait főt. Szász Domokos püspök ur; a jelen évben Herepei Gergely tiszteletes ur is megváltik derékul betöltött állásától, miután a körülmények változával megsokasodott teendői annak további betöltését megnehezítik. Buzgalma mint vallástanárnak, a tanodai is-tenitisztelet közül tanusított lelkes vezetése csak ifju utódjának Kaali Nagy Elek papjelölt urnak tisztét tették nehezebbé, melynek hogy elődjeihez méltó módon megfeleljen, kívánok neki kitartást, szerencsét.

És most nemes ifjuság, isten hozott. Felnyitom a sorompót, melyen belől az emberré válás nehéz, de fontos feladata vár reád. A szülék szerető köre után, mi

nálunk csak meleg szeretetet és jóindulatot keress, mert bizony megtalálsz, ha a haladáshoz szükséges erőt kifejted. A törvény szigorát fedezze el a szeretet, a szeretet melegét kövesse az erény és jó erkölcs, a szellemi munka és buzgó tevékenység áldott bősége. Az isten áldja meg a megvetőket és áldja meg a termékeny ifju sziveket! Ezzel az 1885—86. iskolai évet megnyitottam nyilvánítom.

Ima Szász Gerőtől

a kolozsvári ev. ref. kollegium szept. 5-én tartott megnyitása alkalmával.

Égnek és földnek királya; ura a testi és lelki életnek; oh szent, oh véghetetlen, atyánk az ur Jézus-Krisztusban! Ime, elődbe borulunk gyermekeid, holott az imádkozás megszentelt érzései között keressük szent egeidet, hogy királyi székedből, mely a menny, tekints le lábaid szármolyára, mely a föld és vedd kegyesen a fohászkozást, mutasd meg mindent megelevenítő, mindent megtartó szeretetedet!

Oh, végtelen jóságú Istenünk, atyánk! Dicsőségednek hatalma ragyog az ég csillagtáborában; az embervilág roppant millióin és az életnek megszámlálhatatlan eseményeiben! Bölcsességedet beszéli a nappal az éjszakának; a múlt a jelennek és jövőnek; egyik század a másiknak; míg az évezredek, az idők hosszú során, mint a patakok a tengerbe, belemerülnek az örökkévalóságba.

Ime, Istenünk, gondviselő édes atyánk! Ezeket forgatjuk elménkben most, midőn esztendőnk ez előhaladott szakában, holott hervadt virágokkal, hulló levelekkel állunk szemben és elsohajtottuk, hogy megint „itt az ősz!“ — — e századok óta szépen virágzó intézetnek megnyitva kapuit, egy új esztendőt kezdünk, egy új tavaszunk küszöbén állunk, melynek virágzását, majdan gazdag aratását, érett gyümölcseit csak te adhatod meg nekünk erkölcsi életünk nemesedésében, szellemi világunk oly tökéletesedésében, mely képessé tegyen, betölteni szent törvényeidet és hogy megfelelhessünk magasztos hivatásunknak!

És elmerengünk e forrón szeretett intézetnek gazdag multján; ennek oly sok szent emléke merül fel e pillanatban is lelkünkben; szívünk visszasohajt az elmúlt időkre, mint az elbujdosott Izrael a földre, melyen apáinak pórái nyugodtak; és ha látjuk, hogy a te jóságod, szereteted, áldó gondviselésed dicsőült meg a multban; hogy te gyújtottad meg ekkor a jóknak szívében, az igazságnak és a szabadság szeretetének szent tüzét; te vezetted még a gyengéket is kézen fogva, hogy munkálják a te országodnak — a világosságnak — munkáját: kihez mennénk máshoz te rajtad kívül, a jövőddel szemben, ez új iskolai évnek kezdetén?!

Hiszen az emberek ereje, mint a mezőnek füve, a mely elhervad; mint a nádszál, a mely eltörik; mint maga az élet, mely száll-száll fejünk felett s melyet minél hamarabb felemészttünk: de te élsz mindörökké; te ott vagy a fűben, a fában, a levegőégben; ha a tengernek fenekére vetjük a mi ágyunkat, vagy a koporsóba, velünk vagy ott is és szólasz mihozzánk; és a te beszéded lélek, élet, és megtartás!

Most is te szólasz mihozzánk. Hiszen, mint egykoron, Judeának határban — a Jordánon túl való tartományban, ugy e falak között is megzendülnek e perczben a te szent fiadnak szavai: „engedjétek, hogy jöjjenek hozzám a kis gyermekek. és meg ne tiltsáok őket, mert

ilyeneké az Istennek országa!“ Amaz ország, uram, melyről az irás azt mondja, hogy „nem ételben-italban áll, hanem békességben“. — Pál apostol pedig azt hirdeti, hogy „mi bennünk vagyunk.“ Ez országot nem nyerheti meg az, a ki csak mondja: „Uram-uram“, hanem „a ki cselekszi a te akaratodat“, a kik igazak, nem önzők, nem kegyetlenek, kik hamis ajándékot nem vesznek, nem rágalmazók, kiknek szívök tiszta, kik háborúságot szenvednek az igazságért. Ime, a hosszú ut, melyet meg kell futni azoknak, kik a te országodnak polgárai, kik a tied akarnak lenni. — Ez úton az első lépést ez intézet szent; megszentelt falai közt tesszik azok, kik te hozzád vágyanak.

A hosszú századok alatt sokan voltak, uram, kik édes tejnek italával tápláltattak itt, nemcsak az örökéletre, hanem hogy ezen földön is betöltsék hivatásukat, hogy szolgáljanak a szépnek, az igaznak, az elévülhetetlennek; sokan voltak, kik vérüket hullatták, életükedadták nagy bátorsággal, hogy a te országodnak fundamentumai meg ne ingattassanak, hogy megálljon a hit, a remény, a szeretet és mindezeknek te voltál erős vára: mindezekért legyen tied a hála, a dicséret, és a felmagasztalás mindörökkön-örökké!

Most is ide seregelték a kis gyermekek; nem tiltották el őket, hogy részök lehessen a te országodból. — Nem tiltotta el az édes anya: kebléről leszakítva, küldte ide szerelmes magzatát; — nem tiltotta el az édes apa: kinek legszebb öröme, verajtékot hullatni övéért; — nem tiltotta el a fény, a gazdagság, és nem a szegénység; sem a távolság: mert mindennek érzik, tudják, hogy a te neved drágább, szentebb mindennél a megteremtetelett világban; s te uram, olyan forrásból kínálod, a melyből a ki iszik, soha meg nem szomjuhozik.

Urunk, Istenünk! Nagy, szent a cél, a mely előttünk áll. — Férfiúvá lenni a gyermekből; emberré lenni a földnek vándorából; a te halhatatlan polgárodá az elmulandóból. Nemessé tenni a szívet a jóra való buzgósággal; a keblet betölteni a szép iránti lelkesedéssel; megacézolni a lelket az akarat törhetetlenségével; és megalapítani az erkölcsi világrendet a szeretetnek örökévaló törvényei szerint. A miénk a munka, a fáradság: te nálád van, uram, az áldás, tőled jön alá a földre minden tökéletes ajándék.

Tehozzád emelkedik fel a mi lelkünk, kérve-remélve a te megszentelő, megsegítő lelkednek erejét. Gyujtsd meg a világosság fáklyáját, mint egykor a csillagot a pusztában bújdosó Izrael előtt, hogy járassunk nagy világosban, hogy a te szent nevedet megismerve, a nagy tudomány által meg ne homályosodjék bennünk a te tiszteleted: hiszen, te vagy a kezdet, és a végiste vagy!

Töltsd ki a te áldásodat bőv mértékben ez eszterdőkben is, melynek végét nem látjuk, e szépen virágzó intézetre, hogy legyen az, mint a dús vetés, mely után jön a gazoag aratás. — Kiket az intézet élére állítottál és a kik a te prófétaidnak utódai, e legönzettelenebb és legnemesebb napszámosokat: áld meg, uram, munkálkodásukban sikerrel, s fáradozásaikért, a betöltött kötelesség öntudatával. Az intézetnek népét, kicsinyeket és nagyokat, áld meg a háládatosságnak értelmével azok iránt, kik értök munkálkodnak! — világosítsd értelmüket, hogy kitartással haladván, megérthessék hogy övék a jövő, hogy rajtuk nyugszik anyaszentegyházunk, hazánk boldogsága. —

Áld meg hazánkat; örködjék felette a békességnek angyala, hogy védszárnyai alatt haladjon diadalomról-diadalomra s éljen mindörökké. — Áld meg anyaszentegyházunkat, hogy védelmezője legyen a tiszta tudománynak;

oltalmazója az igazságba vetett feltétlen bizodalomnak; munkálkodója e földön lelkünk idvességének és a te dicsőségednek ma — mindörökké szent fiad, az Ur Jézus Krisztus által. Ámen.

T Á R C Z A.

A zabolai ev. ref. egyház történetéből.

II.

— Az ekklesia pátronusai. —

A protestáns vallás kitűnő tagjai leleitől fogva korunkig, szívesen áldoztak az egyházért és annak felvirégzéséért, kik ezért a „patronus“ szép nevezetet shallaluk után, emlékök megörökítését érdemelték és nyerték hitsorsosaiaktól. Istené legyen a dicsőség, a zabolai ekklesia is szerencsés volt mindig birhatni oly patronusokat, kik ennek előmenetelét anyagi áldozatokkal is eszközltek.

Ezek közt első helyen áll *Basa Tamás*, Háromszék főkapitánya, ki saját költségén 1645-ben a ma is meglevő nagy harangot öntette; 1666-ban a toronyt újra építtette; énekes könyve 1656-ról ma is meg van ez egyház birtokában.*)

1695-ből „az asszony tekintetes, nagyságos ifj. *Kún Istvánné*, Rédei Mária asszony“ jelentésében tétetik az ekkla pénzéről számadás.

1698-ból: „Tekintetes, nagys. bethleni *Bethlen Mihály* ur és hitestársa *Vajay gróf Vay Erzsébet*“ toronyépítésre ajándékoznak 160 forintot; egyéb költségekre 25 forintot.

A múlt században az ekklesia pátronusai voltak a gróf *Töldi*, méltóságos *Naláczy* és *Bydeszlúty* családok. Mélt *Toldi* Ádám özvegye gr. *Teleki Krisztina* és fia mélt. *Töldy Zsigmond*, az ekklesia főkuratora, a Basa-féle nagy harangot újra öntötték 1771-ben. A most is meglevő grófi fedeles-széket, a nők székeit és a templom felső padlását csináltatták 1792-ben. Az első orgonát készítették 1773.; mind saját költségeiken.

1774-től 78-ig új torony építtetett, abba óra tétetett, melynek csengettyüje a ma is meglevő óracsengettyü gróf *Mikes Zsigmond* pátronussága alatt, e század elején (1802.) a nagy földingásban a torony, templom és vár megromladozván 1803-ban a templom, 1803 től 1812-ig a vár kijavították. 1803-tól 1817-ig új torony építtetett. Segített az építtetésben tks. *Darnóczy Jánosné*, mélt. *Nalóczi Anna* asszony, akkori főpátrona, kinek férje róm. kath. volt.

1822-ben a templom kimeszeltetett a Zabolán azon évben tartott Synodusra, melynek tisztességes elfogadására és ellátására legtöbbet tett a gróf *Mikes család*.

1838-ban a földingás ismét összerongálván a toronyt, 1846-ban elbontatott s még *Lukácsfi* akkori lelkész idejében be is fejeztetett. Ezen időben az egyház különösen a maga erejére volt utalva s a mint a torony építéséről is látszik, pátronusa volt az egyháznak a zabolai nemes-közönség, mely 1822-ben ajándékozott 49 forintot, 1823—24-ben az egyház adósságát elengette 1846-ban ajándékozott 150 forintot, 1847-ben a „Leveleshegy“ nevű erdő egyszeri levágását, 1867-ben 500 fo-

*) Látható most a „Székely Múzeum“ birtokába.

rintot, mely adományokért zabola közönségét a reformált ekklesia pátronusának méltán lehet nevezni.

A nevezetes évektől a jelen ideig patronusai az egyháznak méltóságos *Gyárfás Lajos*, továbbá méltóságos *Cserei János* ur és neje *Zathureczky Emilia* asszony, kik 1851-ben urasztali és szászéki becses takarókat ajándékoztak.

A közelmúltban sokat áldozott gróf *Mikes Benedek-né*, született nagyságos *Moser Zsófia* urasszony is az egyházért, eltekintve a templom-javítás és a papi fizetés körül hozott áldozatait, közelebbről is csinos márványasztallal ajándékozta meg a templomot.

Hozhatnánk fel nem egy, de százat azok közül, kik bármi ajándékkal is járultak az egyház felvirágoztatásához, már csak a lelkiismeretes pontosság, melylyel siet a jórész eleget tenni az egyházzal szemben, magára vállalt kötelezettségének — megérdemli, hogy jó egyházi tagoknak, patronusoknak neveztesse őket igen sokan.

Adjon is az isten anyaszentegyházunknak mindig hű és igaz pártfogókat, hogy így gyarapodhassunk és izmosodhassunk hazánk jólétére, nemzetünk büszkeségére s a Jézusnak dicsőségére!

III.

— Az egyház lelki-pásztorai 1602-től fogva. —

Nem régen *Koncz József* marosvásárhelyi tanár felvilágosítást kért a zabolai ref. ekklesia jelenlegi lelkészétől bizonyos *Berzsei János* felől, a ki valaha a zabolai egyház papja, később fehervári pap és tanár volt. Valamely történelmi munka megírásánál lesz talán szüksége reá. Ezen körülmény felhívta a figyelmemet, hogy a régi lelkészekre vonatkozó adatokat, — habár felületesek és gyakran hiányosak is — közzé tegyem. Ki tudja, hogy az egyháztörténész, nem veheti-e ezeknek is némi hasznát.

Nekünk drága minden emlék, mely anyaszentegyházunk szép múltjába vezet vissza, ez emlékek tudományos szempontból is megérdemlik, hogy a nyilvánosság elé bocsássuk. Ha minden egyes egyház külön-külön összeszedné azon részleteket, melyek történetét alkotják, akkor a történet-íróknak sokkal könnyebb volna a magyar protestáns egyház történetét megírni. Magyar egyháztörténetünk pedig még mindaddig nincs: ez még egyfelől felekezeti hiba, de másfelől nemzeti bűn is.

A zabolai egyház régi jegyzőkönyveiben egész sorával találkozunk a szép magyar neveknek, kikről ugyan nevéknél egyéb alig van feljegyezve, hanem előttünk ez is kedves és becses. Egy öreg könyv első lapjain vannak feljegyezve chronologiai sorban a lelkészek nevei, az 1602-dik évtől kezdve a következő cím alatt: „*Series postorum ecclesiae Zabolaiensis*“.

E szerint 1602-ben zabolai pap volt r. d. (reverendus Dominus) *Petrus Szamosközi* a Bassa uralkodása alatt (sub tyrannide Bastae).

— R. D. *Stafanus Szabó* k.-vásárhelyi, a Bethlen Gábor uralkodása alatt 10 évig folytatta zabolai papi hivatalát 162 — (a negyedik szám kiszakadt, de talán ötös volt s lenne 1625).

— R. D. *Stephanus Keresztes*. 1635.

— R. D. *Stephanus Jenei**, tiz évig folytatla zabolai papi hivatalát, — itt halt meg. (Collectus ad beatos coeli).

* Jenei papságában öntette a ma is meglévő nagy harangot *Basa Tamás*.

— Clariss. R. D. *Stephanus Eszéki* ilidem decem annorum ornatus; innen vitetett K.-Vásárhelyre, onnan „pro pastori primario“ — Kolozsvárra.

— Clariss. R. D. *Johannes Rozgóni*; Székéről hozott a zabolai ekkliába, innen Kolozsvárra vitetett „ibi postoea exiit“.

— R. D. *Paulus Letenyei*.

— R. D. *Petrus Pécsi* 1695-ben „Patrona tekintetes, nagyságos Kún Istvánné Rédei Mária asszony ő kegyelme, tiszteletes Pécsi Péter zabolai predikátor ur, Zilalai György zabolai schola mester jelenlétében tétetik számadás a zabolai ekkla pénzeiről 239 m. forint 33 denárról. A Seriesben ez van róla följegyezve: *ira patronorum turbatus mortuus in Zágon*.

(Vége köv.)

CSEKME FERENCZ.

Még egyszer a vadházasság kérdéséhez.

Mottó: „Ne legyen kétféle mérték: nagy és kicsiny!“ (V. Mózes. XXV. 13.)

E lap idején 27. és 30-ik számaiban „*Visszaemlékezés a vadházasság kérdésére*“ cím alatt „*Udvarhelymegyei*“ aláírással — megjelent két cikkben újból felvetett kérdésnek, vallásérkölcsi- és társadalmi élet viszonyainkra való — általános károsan hatónak nevezett — befolyása: eléggé indokolja, hogy a t. szerkesztő ur engedelmével — nem annyira a személyem ellen intézett kiméletlen támadás és alaptalan vádak visszautasítása, mint inkább „*Udvarhelymegyei*“-nek, a szőnyegen levő ügy tárgyalásában elfoglalt és követett álláspontja megvilágosításáért — ismét pennát fogok.

„*Udvarhelymegyei*“ azzal kezdi „*Visszaemlékezés*“-ét, hogy e lap idején 4, 7—8 és 11—15 számaiban megjelent cikksorozathoz, szándéka volt hozzászólni „*de be akartam várni — ugymond — az intézkedés eredményét, hogy rá lehessen mutatni a tényekre, melyek a legnagyobbanyaságban beszélnek*“.

A logika törvénye szerint: itt a tények felsorolása következett volna, melyek az intézkedés eredményeit nyomtatékosan bizonyítják; de „*Udvarhelymegyei*“ tények helyett beszél: „*számos*“ esketésekről, melyek Udvarhelymegyében a vadházasság korlátozására tett s e lap idején 27-ik számában ismertetet alispáni intézkedés következtében történtek oly vadházasság felek között, kik másokkal törvényes házasság kötelékében nem voltak; továbbá beszél: „*számos*“ válóperekről, melyek a ref. egyházmegye házassági törvényszékén letárgyaltattak, épen a vadházasság, illetőleg paráznság okán; s hogy állításainak még nagyobb nyomtatékos adjon beszél: „*azon számos esketésekről*“, melyek a reform. egyházkerület felsőbb házassági törvényszékén végleg elintézett válóperek után „*sok*“ vadházaspár törvénytelen viszonyát szentesítették; sőt tovább megy és az unitárius hitfelekezet „*számos*“ válópereiről is megemlékezik.

Hát ez mind szép édes atyámfia — de originé lévén én is udvarhelymegyei — de megbocsát nekem, ha én, „*az eredményt igazoló tények*“ gyanánt, a „*számos*“ és „*sok*“ — adatnélküli üres — szavakat el nem fogadhatom!

Ha azt tetszett volna írni, — s másképp a kérdéshez tárgyilagosan szólni nem is lehet — hogy X falu-

ban, az alispáni intézkedés következtében, A. B. másokkal, törvényes házasság kötelében nem állott vadházasság felek törvényes házasságra léptek; hogy a ref. egyházmegye házassági törvényszékén vadházasság felek részéről indított s az egyházkerületi házassági főtörvényszéken végleg elintéztetett 10, vagy 20 válóper, s ezek után, ez a 10 vagy 50 volt vadházaspár törvényes házasságra lépett; hogy az unitárius hitfelekezet házassági törvényszékén foly vadházasság felek részéről 1—10 válóper: ezeket értettem volna s szíves öremléssel fogadnám az intézkedés eredményét igazoló *tényekül*.

De a „számos“ és „sok“ üres szó: *előttem még nem tény*.

Mielőtt tovább mennék, legyen szabad emlékező tehetségének hiányos voltára is figyelmeztetnem.

Tetszik tudni, hogy Udvarhelymegyének, az 1880-ik évi népszámlálás adatai szerint: 105,520 otthon is életben talált lélekszáma van? hogy ebből, a ref. és unit. hitfelekezet együttes lélekszáma: 60,984! Ha igen? tetszik tudni azt is: hogy Udvarhelymegyében, hitfelekezetekre nézve vannak még: róm. katolikusok: 35,050 lélek; görög kath.: 2010; gör. keleti: 4121; ágostai ev.: 1747; izraelita: 581; egyéb hitfelekezetű: 27, s így összesen: 44,530 lélek?

Ha tudja: miért nem emlékezett meg e 44,530 lélek között is — bizonyára — lehető „számos“ és „sok“ vadházaspár esketési esetei és váló-pereiről, melyek az intézkedés eredményét igazolnák?

Vagy talán csak a reformátusok és unitáriusok viteményes kertjében látja ön a vadházasság gyomát? s csak ezek kiirtását czélozza az alispáni intézkedés? A vadházasság kérdésében:

„Ne legyen kétféle mértéked: nagy és kicsiny!“ Ne mérj az egyik felekezetnek: a „számos“ és „sok“ szavak nagy mértékével; míg a többi felekezetekkel szemben: a meg sem emlékezés *kicsiny* mértékével élsz!

Nem is az volt célja „Udvarhelymegyei“-nek, hogy „visszaemlékezés“ ében az intézkedés eredményét: *tények*, — *adatok!* — felsorolásával igazolja.

Ime saját szavaival bizonyítom, hogy mi célja — és mennyire *más* célja! — volt?

„E lap 4-ik számában az erdővidéki ref. egyházmegye közgyűléséről szóló tudósításában tiszteletes Révai Pál ur — ámbár nem laicus — a szolgabírói hivatal egyszerű átirására feljajdul, megtámadja Udvarhelymegye bölcs törvényhatóságát, tagadja az intézkedés jogosultságát. Tiszteletes R. ur első sorban megrémült, hogy az erkölcstelen viszony ellen a papnak is ki kell nyújtani kezét, későbbi érveléseiben pedig respektálja a vadházasságot; sőt, mint valóságos vadházasság-védő, érvekkkel, példákkal iparkodik kimutatni, hogy ezen rákfenét az erkölcsiség testén, el kell hagyni, szabadon tenyészni, hadd nője ki magát annyira, hogy majd a törvényhozásnak kelljen orvoslásáról gondoskodni“; és aztán így végzi cikkét: „E cikket nem polemikából irtam, hanem irtam azért, hogy ha e lap vagy egy laicusnak, vagy nem protestáns felekezetűnek jut kezébe, távol legyen még árnyékától is a gondolatnak, mintha a protestáns papság, vagy ezen protestáns egyházi lap a vadházasság védelmére kelné látszanának“.

Ime az őszinte nyilatkozat: a *czél*, melyért „Udvarhelymegyei“ cikkét irta. Az t. i. hogy Révai Pálnak homlokára süsse: „a valóságos vadházasság védő“ czi-

mét; hogy a prot. papság becsületét megvédje Révai Páltól: a protestáns paptól, ki e lap 4. és 11—15-ik számaiban, a vadházasság kérdésének tárgyalása közben, nemcsak a prot. papságot, de ezen prot. egyházi lapot is azon kinos helyzetbe hozta, hogy ha e lap ama számai vagy egy laicus, vagy nem protestáns felekezetűnek jut kezébe, azon gondolatra jöhetne, hogy a prot. papság és ezen prot. egyházi lap a vadházasság védelmére kelt; s mindezt „nem polemikából“ irta?

E lap mélyen tisztelt olvasó közönségére hivatkozom s teljes nyugodt lélekkel fogadom ítéletét, ha vajjon vadházasság védő e az: ki e kényes természetű ügyben, a vadházasságot mint *bűnt*, rákfenének nevezi az erkölcsiség testén, mint neveztem én e lap idei 4-ik számában; ki a celibacust VII-ik Gergely pápa óta le a mai napig: a vadházasság forrásául megnevezi; a hercegtől fogva le az utolsó napszámosig; a *bűn* lényegére különbséget nem tesz; ki példaképpen hoztam fel, hogy a józan, mértékletes életben, az egymás iránti valódi szeretet, hűség, türelem, gyermekek nevelése, egyházi és állami tartozó kötelességeik teljesítésében ismerék vadházasság feleket, kik példát adhatnak olyan törvényes házasság feleknek, — minőket ezrivel ismerék! — kik anyagi, vagy más érdekekből, törvényes kötelességükben ugyan *szinleg* megmaradnak, de valóságban: dobzódó, kéjelgő, mértékletesség hiányában szenvedő életűek; egymás iránt engesztelhetetlen gyűlölteget hordanak szíveikben, hűtlenek, türelmetlenek; gyermekeik nevelését elhanyagolják, egyházi és állami kötelességeik teljesítésében, csak a törvény szigora, a mozgató erő, hogy kölcsönösen meg egyezzenek s a férj: *szeretőt*, a nő: *házi-barátot* tart férje, illetőleg törvényes neje mellett; szóval: *kisebb bajnak* jeleztem az erkölcsiségre a példaképen felhozott *ama* vadházasság viszonyát, mint *eme* törvényes házasságét; érdemes vagyok-e a „vadházasság védő“ czimre? Én a kérdés lényegébe, lélektani okaiig igyekeztem hatolni, s kerestem a forrásokat, honnan a baj származik; s midőn azokat, tehetségem szerint, megbírálvá feltaláltam, orvosságot ajánltam rá, hogy *gyökeresen* gyógyítható legyen: az országos törvény-hozatalban, s ha erre más alkalmassabb eszköz nincs, az e kérdésben előttem ismeretes jogelméletek közül: az általánosan kötelező polgári házasságot hoztam fel. A szabad vizsgálódás terén működő protestáns papot, ha meggyőződését férfiasan, őszintén és *fedetlen* fővel kimondja: a bűn-védelmézés? ha a kérdés tárgyilagossá megvitatásában, elég erkölcsi bátorsága van valakinek, egy és ugyanazon *bűnt*, az bir és a napszámosnál, a gazdag és koldusnál, a törvényes és törvénytelen házasságnál *egy mérték* alá venni: szabad arcul verni? ha szabad, tisztességesdolog? Bizonyára *nem*, s épen ezért „a valóságos vadházasság védő“ czimet; a legmélyebb indignációval visszautasítom.

Hajlandó vagyok azt is hinni és őszintén kijelenteni, hogy, mert a prot. papság közül — értem az erdővidéki ref. egyházkerület papságát — mind a mai napig egyetlen egy hang sem emelkedett e lap idei 4. és 11—15-ik számaiban megjelent cikksorozatomban elmondott nézeteim s a kérdésben elfoglalt álláspontom ellen, kivéve gyűdi lelkész Farkas Kálmán ur észrevételeit, e lap 7—8 számaiban, a melyek tisztességes hangon irattak és tárgyilagossá váltak; s mert e lap tisztelt szerkesztője is minden megjegyzés nélkül adta közre cikksorozatomat, — hajlandó vagyok azt hinni és őszintén kijelenteni, hogy ön édes atyámfia! a prot. papság és e prot. egyházi lapnak *hivatlan* prokátora; s az uborka-szezonban, hogy ne unatkozzék: isénytelen személyemet tartotta méltónak „nem polemikából“ itt visszaemlékezésére.

De mégis csak kellett valami adat fölött rendelkeznie „Udvarhelymegyei“-nek; különben a „számos“ esketés és „sok“ válóper, melyek az alispáni intézkedés eredményében: *tények* gyanánt szerepelnek, nem kerülhettek volna papírra?

(Folyt. köv.)

RÉVAI PÁL

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1885. szeptember 5.

— Szász Domokos afa szept. 1 én volt először, mint püspök, Nagy-Enyeden a Bethlen-kollegiumban, a lelkészképesítő vizsgálatokat vezetni. Az egyház képviselője, a kollegiumi tanári kar, a város és vidék előkelői, férfiak, nők, gyermekek serge várta a négy órai vonat érkezését. Id. Gáspár János tanfelügyelő, kir. tanácsos, mint az enyedi egyház főgondnoka, fogadta a varakozók tömött sorai nevében szives, meleg üdvözlettel az érkező püspököt. Ezután püspökünket négyes fogaton a kocsik hosszú sora kísérte a taraczköves s harangok zúgása között be a városba, hol, a Várszög-utca nyílásánál, zöld lombokból s virágokból font, emelt diszkapu alatt Kovács Gyula polgármester üdvözlő beszédére adott a püspök, nemes hevű szónoklatban, a város önértékét emelő, jövőjében való bizalmát fokozni alkalmas választ. Innen gyalog kelve a tűzoltó-társaság zenéje mellett tisztelgőtől kísérve, özvegy báró Kemény Dénesné vendégéül, tért be a várszög-utcai nemes-ház udvarába. Rövid ideig tartó elrendezkedése után a tisztelgéseket fogadta. Megjelentek a collegium tanári és gazdasági személyzete; a ref. egyházkebli tanács képviselője, a polgári iskola tanító kara, a minorita-rend helybeli tagjai főnökük vezetése alatt, stb.

— Debreczenben a tanító-képezdei negyedik tanszék ezuttal nem töltetett be, hanem a tanárválasztás a jövő évi tavaszi közgyűlésre halasztatván, a tanszék tárgyainak tanítása továbbra is dr. Fodor Ferencz mult isk. évi ideiglenes tanárra bízott, eddigi 800 frtnyi fizetése 1000 frtra emeltetvén. Néhai Kassay Sámuel jogtanár tanszéke betöltetett. Nyolcz pályázó lépett sorompóba a tanszék elnyeréséért. A pályázók jelentkezésök sorrendjében a következők voltak: dr. Bacsoni Lajos sárospataki jogtanár, dr. Pápay Imre debreczeni köz- és váltóügyvéd, jogakadémiai segédtanár, Bacsó Péter debreczeni köz- és váltóügyvéd, dr. Róth Ferencz nagykarolyi járásbírói gyakornok, dr. Bakonyi Kálmán igazságügyminiszteriumi számtiszt, dr. Zsigmond Ernő eperjesi jogtanár, dr. Kovács Pál kecskeméti jogtanár, dr. Segesdy Ferencz volt pápai jogtanár, jelenleg veszprémi köz- és váltóügyvéd. A választás eredménye az, hogy dr. Bacsoni Lajos 9, dr. Pápay Imre 6, dr. Kovács Pál 1 szavazatot kaptak. Így tehát dr. Bacsoni választatott meg.

— Rendkívüli államsegély. E czimen ez idő szerint 1470 frt felett rendelkezett a debreczeni egyházkerületi közgyűlés. Ez összegből kiosztatott 1260 forint, 210 frt pedig az időközben netalán előforduló véletlen szerencsétlen esetekre tartatik fenn. Az egyházak 40—40, a lelkészek 30—30, a tanítók 20—20 frt segélyben részesülnek.

— A középiskolákban az egészségtan oktatása, habár rendkívüli tantárgyképen, fölvetetett és állandósított. E cél elérése végett a cultus-miniszter tantervkül orvosokat kíván alkalmazni, de hogy ezek,

mint tanárok az oktatást alaposan és egyöntetű rendszere szerint vezethessék, megfelelő előképzésben kell hogy részesüljenek. Ezen előképzésre fog szolgálni a budapesti és kolozsvári egyetemeken életbe léptetendő egészség-tanári gyakorló és minősítő tanfolyam. E tanfolyam f. é. szeptember 15-én kezdődik és december közepéig tart, a midőn a cursusban résztvevők erre rendelt bizottság előtt tanári vizsgát tesznek le, a melynek sikere esetén középtanodákra képesítő egészség-tanári oklevelet kapnak. E tanfolyamra korlátolt számmal vétetnek fel a jelentkezők, u. m. legfőleg 30—30-an Budapesten és Kolozsvárott. Felvétetnek pedig első sorban az orvostudorok, a kik az illető egyetemi orvoskari dékánhoz czimzett, szeptember 15-ikéig benyújtott beadványaikban a fölvetelt kérik. A beadványban megjelölendő a folyamodónak eddigi orvosi működése is. Fölvétetnek továbbá szigorló orvosok, a kik szeptember 15-dikéig a budapesti, illetőleg kolozsvári egyetemen az orvoskari dékánál jelentkeznek. A tanfolyam, valamint a vizsgálat, díjtalan; az oklevélért 1 frt bélyegilleték lesz fizetendő. Csupán az egészség-tanári oklevéllel minősítettek fognak majd a középiskolákban tanárokkul alkalmaztatni. Az így alkalmazottak szolgálati viszonya és díjazása iránt annak idején a miniszter külön fog intézkedni. E tanároknak az egészségtan oktatásán kívül fontos feladatuk leendő még: az iskolának s a tanulóknak egészségi ellenőrzése. Bennük hygienikus szakértőt fog kapni az iskola, a ki az épület, a helyiségek, a berendezés s fenntartás egészségügyi fogyatkozásait szemmel fogja kíséni, s azokra az iskolai hatóság figyelmét irányozni fogja. Feladatuk leendő épen ugy az iskolába járók testi és szellemi egészségi állapota fölött őrködni, s a betegségekre — nevezetesen azokra, a melyek elhanyagolás által veszélyessé válhatnak, vagy a melyek más tanulókra nézve ragályosak — az iskolai hatóság figyelmét felhívni. Végre feladatuk leendő az iskolába járó tanulók számára lakást és ellátást bérbeadókat is egészségi tekintetből ellenőrizni.

PÁLYÁZAT.

A csurgói ev. ref. főgymnasiumban megüresült rendes tanári állomásra, melylyel 700 frt évi fizetés, 250 frt lakpénzből álló javadalmazás és 50 frt ötödéves pótlék mellett a görög nyelv s irodalom, egy a bölcséleti előtan (lélektan s logika), s ez évben átmenetileg, a III. osztályban a latin nyelv tanítása, összesen 23 órán van egybekötve, pályázat nyitattik.

A pályázók felhivatnak, hogy életkorukat, végzett tanulmányaikat, tanári képesittségüket igazoló okmányokkal kellően fölszerelt pályázati kérvényeiket f. 1885. évi szeptember hó 24-ig a főgymn. igazgatóságához Csurgóra (Somogym.) küldjék be!

A megválasztott, ki tanszékét f. évi október 5-én köteles elfoglalni, 2 (két) évi próba év után fog állandósíttatni.

Kelt Csurgón, a főgym. igazgató-tanácsának f. évi aug. 31 én tartott üléséből.

Szabó Kálmán,
ig. tanácselnök.

1—2.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 4. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ: SÁNDOR JÓZSEF. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom A vegyes házasságok kérdéséhez. (Deák Gábor-tól.) — A püspök a nagyenyedi egyházmegyében. (Jancsó Lajostól.) — Adalékok. (Dr. Tóth Istvántól.) — Tárcza: A zabolai ev. ref. egyháztörténetéből. (Csekme Ferencztől.) — Felelet. (Veres Ferencztől.) — Még egyszer a vadházasság kérdéséhez. (Révay Páltól.) — Különfélék. — Pályázat.

A vegyes házasságok kérdéséhez.

(Vége.)

Ha ez elvet szem elől tévesszük, soha el nem fogunk igazodhatni ott és akkor, midőn, mint épen a jelen esetben két felekezet szabványai egymással homlokegyenest ellenkeznek. Mert igaz ugyan, hogy a katolikus kanonjog szabálya szerint katolikus fél elváltattott házastárssal addig érvényes házasságra nem léphet, a míg annak előbbi házastársa él, de nem kevésbé igaz az is, hogy ev. ref. házassági jog szerint az ilyen házasság teljesen érvényes. Es épen abban rejlik dr. Sztehló tévedése, hogy a kérdést teljesen egyoldalulag fogja fel. Szerinte állami törvény tiltja a katolikus felet ilyen házasság megkötésétől és nem veszi észre, hogy állami törvény jogosítja a protestánst az ily házasság megkötésére, mert a protestáns egyházjog idevonatkozó tételei ép úgy recipiáltattak az állam által, mint a katolikus egyházjogéi. Ugyanis a vegyes házasságok érvényessége felett az 1868. évi 48. t. cz. értelmében a két fél illetékes bíróságai külön-külön és pedig kizárólag az illető felekezetek hitelvei szerint döntenek. Miután pedig a protestáns hitelvek szerint a vitatott házasság teljesen érvényes, ahoz kétség nem férhet, hogy Magyarországon a polgári, Erdélyben az egyházi törvényszékek, mint a protestáns fél bírái, — házasságát érvényesnek fogják kijelenteni.

Itt tényleg nem azon eset forog fenn, a mint dr. Sztehló véli, hogy egy állami törvény össze-

ütközésben áll a protestáns egyház dogmájával, hanem az, hogy két állami törvény ütközik össze egymással. A kérdés tehát csak az, a mint ujólag is hangsúlyozzuk, hogy mit akar tulajdonképen az állam?

Magyarországon a házasság megkötése törvény szerint az egyes vallás felekezetek lelkészeinek hatáskörébe tartozik. Minden lelkész eljárásában a kérdés alatti akadályra nézve az 1868. évi 48. törvénycikk útmutatása szerint felekezete szabványaihoz alkalmazkodik és köteles alkalmazkodni s a mennyiben a törvényeknek a házasság kötésére vonatkozó másnemű rendeleteit megtartotta, az általa megkötött házasság — érvényes házasság.

Az állam az 1868. évi 53. t. cz. 11 §-a szerint a vegyes házasságok megkötésére bármely fél illetékes lelkészét felhatalmazta.

Ha ezen előrebocsátott tételek állanak, pedig állanak: a következmény egyszerű és világos. Ha egy elváltattott protestáns fél katolikus féllal protestáns lelkész előtt házasságra lép: házassága feltétlenül érvényesnek tekintendő és annak tekinti az állam. Érvényességének minden törvényes kelleke fennforog. Ugyanis: a házasság egyházi uton kötött, a mint az állam törvénye megkívánja; a protestáns lelkész előtt jött létre; a mint ezt az 1868. évi 53. t. cz. 11. §-a megengedi; a protestáns lelkész saját felekezete szabványait tartotta szem előtt, a mint ezt közjogunk szabja meg. Az eljárás törvényellenesnek nem tekinthető, mert az állam a protestáns egyházjog azon elvét, hogy elváltattott fél bármely keresztyén felekezethez tartozó féllal összeeskethető: törvényesnek ismerte el.

A mikor az állam, tudva azt, hogy a protestáns házassági jog szerint a fenti házasság érvényesen megköthető, felhatalmazta a feleket arra is, hogy vegyes házasságot protestáns lel-

kész előtt is köthetnek: akkor tényleg kijelentette azt is, hogy ezen házasságokat érvényesnek ismeri el. Mert arra ugyan sem dr. Sztehlo sem a gyulafehérvári püspöki szék §-t idézni képes nem lesz, hogy az állam azóta, hogy vallásunk jogegyenlőségét, hitcikkelyei és szabványai szabad gyakorlatát elismerte, valaha és valahol kimondotta volna, hogy a protestáns lelkész köteles bármiben is más egyház szabványait figyelembe venni, avagy hogy a protestáns egyházjog fenntebbi elve törvény erővel nem bír.

Ellenkezőleg! A protestáns egyház teljes egyenlőségének elismerése szükségkép magában foglalja azt is, hogy a régebbi ezzel ellenkező törvények és szokások hatályon kívül helyezettnek. Lex posterior derogat priori.

De különben is, ha az állam az általa protestáns jogi elvek szerint érvényesnek tekintett házasságot ugyanakkor katolikus szempontból érvénytelennek tekintené, mire vezetne az? Minek tekintené az ily házasságból született gyermekeket: törvényeseknek, vagy törvényteleneknek? Mondhatná-e, hogy a gyermek törvénytelen, holott az általa is elismert protestáns egyházjog szerint törvényes házasságból származtak? Megfoszthatná-e például örökségüktől, mert a kath. egyház dogmája szerint szülők törvényesen egybe nem kelhettek, akkor, midőn az egybekelést protestáns szempontból ő maga is érvényesnek tekintis a feleket a protestáns lelkész elébe és a lelkészt a házasság megkötésére ő maga utasította s illetve jogosította? Létezhet-e egy személyben törvényes és törvénytelen gyermek? És végül megfelel-e a jogbiztonság követelményeinek, megfelel-e saját céljának az állam, ha ilyes jogi absurdumot sanctificál? Bizonyára nem.

Ha az állam érvényesnek ismerte el a protestáns egyház jogi szabványait, ha megengedte, hogy e szabványok alapján köthessen a protestáns egyház lelkésze érvényesen házasságot: akkor ezen házasságot mindaddig érvényesnek tekintis maga az állam is, míg ez törvény szerint fel nincsen bontva.

És itten kell reá térnünk a konkrét esetre, a mely jelen fejtegetéseinkre okot szolgáltatott. Belle István, Kovács Miklós Emmával az állam törvényei szerint érvényes házasságra lépett. Házassága fennállónak veendő mindaddig, a míg az 1868. évi 48 t. cz. rendelete szerint felbontva nincs. E törvény pedig azt rendelis, hogy a házasság felbontása végett előbb az alperes illetékes bíróságához kell fordulni s miután ez ítéletét meghozta, csak azután veheti ítélet alá a felperesi illetékes bíróság. Ha tehát K. M. E. B. I.-nal kötött házasságát érvénytelennek kívánta kijelentetni: köteles lett volna első sorban az il-

letékes ev. ref. házassági törvényszékhez fordulni s miután ez határozatot hozott, csak azután a gyulafehérvári püspöki székhez. Ezt azonban, a mint az adatokból látszik, elmulasztá s a kath. szentszék mindenestre az 1868. évi 48-ik t. cz. világos rendelete ellenére bocsátkozott az ügy tárgyalásába; a nélkül, hogy előbb áttette volna az iratokat az illetékes bírósághoz. Világos tehát, hogy jelen esetben B. I. és K. M. E. házassága törvény szerint még fennáll s így az utóbbinak, ha E. B.-val csakugyan házasságra lépett, házassága — kettős házasság, — a mit a büntető törvénykönyv 251. §-a 3—5 évi fogsággal sulytol. A kettős házasság büntette pedig hivatalból üldözendő bűncselekmény lévén, ha a székelyudvarhelyi kir. ügyész kötelessége tudatával bír, a választ tiszt. Zajzon Ferencz ur „quid nunc faciedum“ kérdésére ő fogja megadni.

DEÁK GÁBOR.

A püspök a nagyenyedi egyházmegyében.

Fő lelkipásztorunk nemcsak ama szent magaslatról vigyáz a gondozása alá bizott lelki nyájra hová őt Isten kegyelméből Egyházkerülete hívta el, hanem, mint rövid idejű főpásztorkodása alatt is eléggé meggyőződhetünk ama Főpapnak: Jézus Krisztusnak példáját követve, szétjár hivei között, hogy tanítson, vigasztaljon egyfelől, másfelől pedig, hogy tanuljon önmaga is. Nem csupán elmélet, hanem személyes meggyőződés útján szerzett tudás szerint kívánja egyházkerülete ügyeit elintézni. A bölcs kormányzathoz gyűjti az anyagot minden utja alkalmával.

Folyó hó elsejétől hetedikéig tett útjában a jövő egyházának leendő oszlopait: a theologiát részben, vagy egészben végzett ifjakat vizsgálta meg a nagyenyedi akadémián. Nagy-Enyed városa a helyi akadémiával egyetemben szívélyes fogadásban részesítette a főtiszteletű Püspök urat; fogadására a város intelligentiájának nagy része az akadémia és a gimnázium tanári kara, a róm. kath. egyházpapai, a tűzoltók testületei stb. vonult ki a vasuti állomáshoz, a honnan a szakadó zápor daczára e diszes menet szállásáig: a Mlts. Zeyk család ősi házáig kísérté el, a hol aztán a különböző testületek tisztelgését fngadta a Főtiszteletű ur. Azután három napon át ntsz. Benkő János görgényi esperes és h. egyh. főjegyző és ntsz. Hegedüs Lajos nagyenyedi egyházmegyei Esperes, mint vizsgáló biztosok jelenlétében a theologiát végzett ifjak vizsgáját hallgatta, jobban mondva, bölcs tapintattal és nagy jártassággal vezette a ftsz. Püspök ur, a mely, tekintve azt, hogy 19 procedens közül egy sem vettett vissza, örömmel s a jövőre nézve szép reményekkel tölthette el.

Nagy-Enyedről ötödikén távozott fent említett esperes urak kíséretében, hogy egyházmegyénk legtovább első községét az istvánházi egyházközséget látogassa meg, s ott az ujjonon épült templomot felszentelje. A ludasi állomáshoz hat óra körül érkezett a püspök ur kíséretével a hol br. Kemény Géza, Kemény Endre és Kemény Simon várták a főtiszteletű urat, s ez éjszakána a br,

Kemény családnak vala vendége kíséretével együtt, br. Kemény Géza ő nagyságának házában. Korán reggel már kezdettek az egyházmegyei papok és buzgó világiak összegyűlni Csekelakára, honnan a nyolcz órakor br. Kemény Endre szép négyes fogatán Istvánházára indult püspököt mintegy tizenöt uri fogat kísérte. Az Istvánházi ref. egyház ujjon épített temploma bádoggal fedett tornya, valamint a falu végén felállított diadalkapu s az azokon lengő nemzeti zászlók, már előre tudtul adták az embernek, hogy nagy ünnepe van ma a kis egyház buzgó népeinek, hogy nagy várakozással várja szeretett vendégeit, élükön a főtiszt. püspök ural. Az örömmel, mely minden kebelben élt, a helység tevékeny lelkésze: Asztalos György adott szavakban kifejezést, üdvözölvén „a számban kicsiny, erőben gyenge, de élő hitben nagy és buzgóságban, egyháziasságban erős egyháza“ nevében a főtiszt. püspök urat, mely üdvözletre, üdvözölt meghatóttan válaszolt, megáldva, isten áldását kérve az egyház község minden tagjára. Innen gyalog ment a főtiszteletű ur, kíséretével a nagyszámu nép sorai között a papi lakba, hol a ntszt. esperes ur üdvözölte az egyházmegye papsága nevében, melyre szívhez szólóan felelt vissza a főpásztor, kívánva, hogy egyek legyünk a szeretetben.

A papi háztól Istennek házába vonult az egyházmegye papsága, kik már a papi háznál be lettek mutatva a főtiszteletű urnak; s itt miután boldogító érzés töltötte el az egyházikerület, s a különböző egyházak vezetőjét, a diszes templomnak s az ott jelenlevők sokaságának látám a Te benned biztunk kezdetű zsoltár elénekklésével kezdetét vette a templom szentelés. Ez ének elhangzása után egy a Vinczi Domokos csekelaki lelkész vezetése mellett vidéki papok és kántorokból alakult dalárda éneke közben nagytiszt. Hegedüs Lajos esperes ur lépett a szószékbe s adott hálát Istennek a megtartásért, segedelemért esedezve további áldásaiért a kegyelemért. E fennkölt ima bevégeztével a harmonia hangjai közben Zathurecki Károly gyéresi lelkész váltotta fel az esperes urat a szószékben s egyházi beszédének alapjául véve Lukács 12—32 versét, vázolta a vallások fejlődését, a vallásos érzetnek a keresztyény-vallásban történt legtekéletesebb kifejezését stb. Ez általában szép emelkedett hangu egyházi beszéd, a hol az egyház, különösen a haza szeretetre lelkesítette a hiveket, meggyőzött, jóra buzdított, úgy hogy valóban megszentelődünk az egyházi beszéd hallgatása által. A megszentelődés, az ihlet szent érzése foglalt el még jobban mindnyájunkat, mikor a főpásztor áldó szavak után igaz áhitattal borultunk le vele együtt Isten szent színe előtt s kértük áldó, megszentelő kegyelmét. Ezután protestáns egyházunkat hűn jellemzően, azon élő köveket mutattuk be e mulandóság alá vettett ujan épített templomunkban, a melyek ama megdönthetetlen templomnak: az anyaszentegyháznak építői.

A kisdedeket t. Moore Károly bükkösi lelkész avatta be szép agendája elmondása után a keresztyének társaságába; az ezüst menyegzősöket Jancsó Lajos m.-ujvári lelkész mutatta fel a gyülekezet színe előtt, mint olyanokat, kiket ha követünk, az egyháznak életető lelkei, társadalmunknak erős oszlopai leszünk, szeretetteljes tiszta családi életünk által. Ama szeglet köre, a Jézus Krisztusra emlékeztető jeleket: az urvacsorai kenyeret és bort t. Sándor János egyhm. jegyző mutatta fel s tőle megszokott kenetteljes beszédben hívta a jelenlevőket, hogy járuljanak e szent asztalhoz s egyesüljenek ott az idvesség fejedelmével. Az urasztalhoz járult nagyszámu hiveket t. Sándor János és Kovács János harasztosi lelkész részesítették szellemi táplálékban, majd a főpásztor részesítette

a jelenlevő husz lelkészt a szent jegyekben s miután ő is élt az urvacsorával, Kovács János zárta be alkalomszerű ügyes beszéddel és buzgó könyörgéssel a szertartást. Végre az istvánházi buzgó egyház derék lelkésze Asztalos György adta elé az egyház s ezzel együtt az új templom építésének történetét, a melyből megtudtuk, hogy ez egyházban, mint az új templom építése alkalmával kiásott emlékek bizonyítják, már 1633-ban templom építettett, tehát már azelőtt jóval megkellett alakulnia a ref. egyháznak. Mikor őt 1871-ben az egyházközség lelkész-szé választotta, akkor már romladozásban volt e régi templom, úgy hogy egy újnak építését kellett tervbe venni. Már ez időtől fogva kezdett az egyház önerején e célra munkálni s törhetetlen szorgalmának, nemkülönben a nemes lelkű adakozóknak — kik között első, felségesen uralkodó királyunk 400 frt kegyes adományával, a br. Kemény család több rendbeli ajándékaival, ntszt. Hegedüs Lajos 131 frtot tévő gyűjtésével, a demostika 300 frt segélyével — köszönhető, hogy felépült a diszes templom. Valóban a kegyes adakozók adományaiakkal örök hátlára kötelezték az istvánházi egyházat, kik közül különösen ifj. br. Kemény György főgonduok ur segélyezte sokkal az egyházat, saját költségén fedetvén be pléhvel az ujjon épült tornyot. Isten éltesse soká a nemes lelkű adakozókat.

E nagylelkű adományokra különben méltónak mutatta magát az istvánházi egyházközség is igyekezete, szorgalma által, mert több éveken át csüggedetlen, kitartó munkával gyarapította a csekély összeget, melylyel templomát felépíthetni remélte. Az egyháznak nehány holdnyi földjét, az egyháztagak önszorgalom utján miveltek, hogy így munkáltatásra az egyház ne költsön, s annál rohamosabban nevedekdjék a templomépítési alap. Ily módon a már fennebb említett adományokkal egygyütt 1881-ig összegyűlt 5000 frt., úgy hogy ekkor már az építéshez hozzá kezdhettek. Ugy de ez összeg nem volt oly nagy hogy abból minden költséget hordozhattak volna, éppen ezért a buzgó s a templom-építés ügyét szíven viselő lelkész indítványára az egyháznak minden egyes családja 1000 drb. égetett téglának előállítására és 60 nagy véka fővénynek a helyszínére való szállítására önként vállalkozott. És munkált hangyszorgalommal e nép mindaddig, míg felépült a templom, úgy hogy a 120 család által összehordott, előállított anyag és munka, hét-nyolcz ezer forintra bizton tehető. Végre 1884 nyarán meglett a hiv munka jutalma, mert fennállt a diszes, mintegy 14 ezer forint értékű templom, s itt adhatott hálát Istennek a kicsiny sereg a segedelemért, a megtartásért. Légy üdvözölve általam e helyen is derék nép, buzgó lelkipásztor. Példátokra méltán hivatkozhatunk bárhol, a hol az egyháziatlanság fejét kezdi felüttni, mert lehetetlen, hogy szép példátok tette ne készítette a legrestebbet. Ággóvá ne tegye a legvallástalanabbat.

Ilyen munka után tudom, hogy jól esett a vigasság, az öröm, melynek helye a papi udvaron volt már előre elkészítve. A templomból a papiház udvarára jött ugyanis az egész gyülekezet s itt az intelligens publikum, élén a püspökkel, egy lombsátorban felállított asztal mellett foglalt helyet, melynek fején a főtisztelendő püspök ur s mellette két oldalt br. Kemény Géza, br. Kemény Endre orsz. képviselő, br. Kemény Gerő, br. Kemény Simon, ntsz. Benkő János, ntsz. Hegedüs Lajos, mlts. Gáspár János, tkts. Kecskeméti mérnök urak, mintegy huszonnégy pap s a vidéki birtokosság nagy száma foglalt helyet, úgy hogy ez asztalnál ülők száma 70-re tehető. Egy más sátor a népnek, s abban egy kissebb asztal a vidéki papnéknak s urnóknak vala készítve; a sátor többi

résében és az udvaron egy valóságos népünnepe tárult a szemlélő elé, hol mindenki arczán az öröm és a megelégedés ült. A nép ünnepe volt ez, ünnepe, örvendett a nép, mert házat épített az ő urának, Istenének.

E nép gyönyörködtette a szemet, a megeredt pohárköszöntők pedig, melyek az amugy is izletes ebéd fűszeréül szolgáltak, nemesítették a szívet, szellemet. Valóban oly nagy szabásu, talpra esett pohárköszöntőket hallgattunk itt, hogy mindenik megérdemelné a följegyzést, de erre hely nem lévén, csak röviden említem fel, hogy poharat köszöntöttek: főtiszteletű Szász Domokos püspök ur, dicsőségesen uralkodó királyunkra I. Ferencz József ő felségére, kinek homlokát Szent István koronája köríti, ki a népek millióinak boldogítására uralkodik, ki könynyet törül, nyomort enyhít, vigasztal jótetteivel; e dicsően uralkodó királyért, a felséges trónörökösért s az egész királyi családért ürité poharát, kívánva ő s vele együtt minden jelenlevők, kik e pohárköszöntést fennállva hallgatták, hogy Isten sokáig éltesse a szeretett királyt s felséges családját, Hegedüs Lajos esperes, a ki az egyházban első: az ékesen szóló főpapra, főtiszteletű Szász Domokos püspök urra ürité poharát, mely pohárköszöntőt, valamint az ezután következőt, melyet br. Kemény Géza mondott szintén a pöspökre, többszörös éljen szakította félbe és a végén szünni nem akaró éljenzés keletkezett, t. Sándor János br. Kemény Gézára; Kecskeméti mérnök, ki mint mérnök hivatva van a szilárd kemény alapköveket keresni, az egyház és társadalom kemény alapköveire, a br. Kemény családra ürité poharát; br. Kemény Endre a népre, mely szorgalmával megszegyenyíti a hangyát; Gáspár János tanfelügyelő ntiszt. Benkő János urra, mint az egyház régi, de mégis mindig erős bajnokára; Szilágyi Farkas ntiszt. Hegedüs Lajos esperes urra, ki bölcs tappintattal, atyai szelidséggel kormányozza az egyházmegyét; ezután a nép közül egyik presbiter köszöntötte fel a főpásztor urat, ki nem sajnálta közéjük jöni; főtiszt. Szász Domokos püspök ur a népért üritett poharat, mint a melyben élő hitet lát; Jancsó Lajos a népnek buzgó, derék lelkesztésért Asztalos Györgyöt élteti, mint a kinek buzditása, előlmunkálása legnagyobb tényező, az új templom létrejötténél; br. Kemény Endre mlts. Gáspár János tanfelügyelőért, mint ki neveli a jövő nemzedéket, ürité poharát; poharat emeltek még Hegedüs esperes ur br. Kemény Gézáért, Kecskeméti mérnök a tanítókért, Pásztor bogári kántor-tanító a püspökért, Kemény Endre báró, hogy legyen minden ember olyan hazafi, hogy a kultur egyletre ne legyen szükség, Gáspár tanfelügyelő a nőkért Kecskeméti mérnök a kulturegyletért, — mint melynek működésére szükség van, — Jancsó a birtokosságért, nagyntiszt. Benkő János az arisztokráciáért, Kecskeméti a demokráciáért. Ime ily hosszú sora keletkezett az egyház által adott izletes és uri ebéd alatt a pohár köszöntőknek. Az ebédnek végeztével aztán a főtiszteletű ur a zene mellett mulatozó nép közé vegyült, megszólította sokat azok közül, vállára téve egynek-egynek kezét s szívélyesen beszélgetve velök mintegy óra hosszat. Mindenki igyekezett a nagy pappal beszélni s a ki ezt nem tehetette, jól esett annak még az is, ha ruhája szelét érinthette a szeretett főpapnak, ki a népnek szeretetét teljesen megnyerte, s ki mint eddig is sok helyen tette, itt is 50 frtot adományozott az egyház szükségieinek fedezésére.

Ő megáldotta a népet, a nép is áldotta a távozó püspököt, ki 5 óra után mindjárt távozott, hogy még az nap br. Kemény Endrét s az egyháznak főpártfogóit a Sándorban lakó nagylelkű bárókat: Lőrincz, György és Dániel bárókat látogathassa meg. Elátogatásoknak megej-

tése után aztán br. Kemény Géza ő nagysága házához ment kíséretével együtt, hol az éjszakát eltöltve, másnap a bogáti egyházat látogatta meg, hogy jelenlétével ott is buzgóságra indítsa, egyetértésre, szeretetre serkentse a hiveket.

Isten áldása kísérje minden utjában a szeretett főpásztort. Találjon minden egyházban a buzgóságnak, az egyháziasságnak oly jeleit, mint az istvánházi kicsiny, de élőhitben nagy egyházban, mert így fáradalmaim — jól tudom — jutalmazva látja. Hogy pedig így legyen, rajtunk áll szeretett testvéreim! A példa előttünk van, kövessük s így leszen.

M.-Ujvárt 1885 szeptember 9 én.

JANCSÓ LAJOS.

Adalékok

a kolozsvári ref. collegium tanárainak életrajzához a XVIII. században.

1.) *Zilahi Sebes András*. Kolozsvártt 1711—1714-ig tanárkodott. Származásáról, gyermekkoráról nem tudtam még eddig semmi adatot találni. Az előnévből azt lehet következtetni, hogy Zilahon született. Gyaníthatólag Zilahi János zsilói pap és Szilágyi Traktus seniorának volt a fia. (Benkő Transilv. II. 422.) Hogy Kolozsvártt végezte tanulmányait, arra három—négy adatunk van. Ugyanis 1690-ben, midőn Tolnai István, ki 1665-től 1685-ig kolozsvári professor, 1685—1690 ig kolozsvári pap volt, — meghalt, az emlékversek írói között, mint neutralista Zilahi S. András is ott szerepel.¹⁾ Később 1710-ben a kolozsvári egyház curatorai úgy emlékeznek meg róla, mint a kolozsvári collegium egykori növendékéről. Az apáczai album XXXVI. levelén be van jegyezve Zilahi, mint Teieki Mihály alumnusa, a XLI-dik levelen már a fejedelem alumnusaként szerepel 1693-ban; 1696-ban collegiumi könyvtárnok volt. (U. ott XXII. lev.) Valószínűleg innen indult külföldre is, honnan körülbelül 1700-ban tért vissza.

Külföldről hazatérése után Bánffy György kormányzó udvari papja volt. 1709. végén ezen állomásából hívták meg Kolozsvárra Némethi Mihály helyébe, a philosophiának és nyelveknek tanítására. Erről két levél tanuskodik.²⁾ Az elsőben a kolozsvári eh. curatorai adnak tájékoztatást Zilahi S. András fizetése felől, az 1710-ben május 4-én tartott népes consistoriumi ülésből. Ugyanis a főcurátorok levelet intéztek a kolozsvári consistoriumhoz, 1710 ápril 25 ről keltezve, melyben difficultálják, hogy Zilahit csak félfizetésre hívták meg, s ezen kívül okadatolják, hogy Zilahi az egész fizetésre érdemes. A consistorium arra hivatkozik válaszában, hogy a kolozsvári ekklesiában sem a professorok, sem a papok nem szoktak egész fizetést kapni, midőn hivatalukba léptek. A professorok közül például hozza föl: Némethi Sámuel, Csepregi Mihályt, a papok közül Szőnyi Istvánt, Batai Györgyöt, Divini Pált és Sós Ferenczet.³⁾ De a consisto-

¹⁾ Lásd a kolozsvári ref. belső templomban a papi székek fölött levő gyász verseket Tolnai István halálára.

²⁾ 2—1710. sz. és 25—1711. sz. egyházkerületünk levéltárában. — Benkő. Transs. II. 277. l.

³⁾ Idegen kézzel a következő megjegyzés van írva a levél szélére: „Ezek mind novitius emberek voltak akkor. Lám nem úgy volt Pap Szathmári János uramnak, és Rozgóni János uramnak, a kiket helyökből mozdítottak ki. Mint engemet is most.“ (E kéziratot még nem ismerem.)

rium nem ezen példákra volt tekintettel Zilahi A. dolgában, hanem arra, hogy a Mts. Consistorium 1709 őszén reményt nyújtott volt a Kolozsvárra áthelyezendő új professor subsistentiájáról, ezért nem akart oly ígéretet tenni, a mit meg nem tarthat, mert kellemetlenség származhatik az ilyen ígéretből. Különben a consistorium úgy gondolkozott, hogy Zilahi uram nem nézi annyira a kényelmet a mostani idő mostohasága közepette, mint az Isten szolgálatának szép alkalmatosságát, s mint ezen ekklesiának és collegiumnak egykori növendéke, egy keveset szenvedni nem restelli. Az egyház curatorai egyébiránt kéri a főconsistoriumot, informálja Zilahi uramat, hogy ne tekintse a felajánlott csekély fizetést személye és érdeme kisebbitésének, mivel csak a nagy szükség vitte rá a consistoriumot. Ez évben is (1710. május 2-ára viradólag) a hideg minden szőlőt, zöldséget elvett. — Csak azt adhatnák meg a mit ígértek. Egyébiránt, mivel Zilahi uram kevesed magával van s a ngs. urak legalább borral segítik, egy évet kihuzhat.

A másik levél 1711 márczius 30-ról kél. Ebben fájdalmas szívvel panaszkodnak a kolozsvári consistorium tagjai a főconsistoriumnak a collegium szomorú állapota felől, mert Némethi Sámuel sokszori erőtlensége miatt nem teljesítheti kötelességét a mint kíváná; Némethi Mihály helye még nincs betöltve, Zilahi András pedig ámbár másfél esztendeje adtak neki hivatalt, még nem jelent meg, s nem tudják kitalálni mi az oka, mivel küldöttek is utána Szebenbe s még sem jött közójök. Talán azért nem jön, hogy nem ígértek egész fizetést, de nem tehetik; bár ígéretöket teljesíthetnék, mert annyira jutottak, hogy a szeretetlenség miatt nemsokára a classisokban levő tanítások is megszűnnek a collegiumban. Kéri a főconsistorium elhatározását, melyben megnyugosznak, de ezen állapotokról már tovább is nem hallgathattak a collegium dolgának veszélyeztetése nélkül.

1711-ben, valószínűleg szeptemberre, megjött Zilahi. Az előkelők gyűjtést rendeztek számára.*) Megkapta-e az egész fizetést vagy nem, adatok hiányában nem mondhatom meg. Tanári működéséről semmi följegyzést sem találtam. 1712-ben a Tótfalusi Kis Miklós nyomdai eszközeinek specificatiójára kirendelt bizottság elnöke volt.

Még jól meg sem települt, már hívták Zilahit Gyulafehérvárra, az 1672. óta ide helyezett pataki collegiumba. 1713. decz. 19-én Szathmárnémeti Sámuel azt írja gr. Teleki Mihálynak, hogy a kolozsvári consistorium, ő maga, a collegium, kérték a főconsistoriumot, ne tegye át Zilahit Gyulafehérvárra, de nem nyerhették meg. 1711-ben el is ment a száműzött collegium kormányzása végett, azonban nem sokáig maradhatott új állomásán, mivel Steinville rendeletére 1716-ban el kelle hagynia Gyulafehérvárat, honnan Marosvásárhelyre ment a tanulókkal együtt, mely körülmény alkalmat adott arra, hogy a marosvásárhelyi alsóbb iskola (Particula) 1718-ban mint Patak-Vásárhelyi főiskola nyiljék meg. Ugyanis a vásárhelyiek egy évig ingyen ellátást adtak az elűzött tanulóknak s 1718-ban a két intézetet egyesítették. Ugyanezen évben a Szathmárnémeti Sámuel halálára irt elegiáját még így írja alá, mint a száműzött pataki collegium professora. (Andreas Sebess Zilahi, V. D. M. & SS. Th. in exulanti Coll. S. P. Alb. Professor.)

Zilahi S. András további működéséről a marosvásárhelyi collegium történetében lehet szó. Pestisben halt meg 1719-ben. Özvegye: Komáromi Zsófia 1721-ben Ka-

*) Lásd a jegyzéket egyházkerületünk Itárában 75—1711. sz. a. ily czimvel: Collectae quaedam pro Clar. D. Zilahi.

kasdra költözött s ott lakott. Fia, Zilahi S. József 1778-ban gyalakuti pap volt.⁵⁾

Irodalmi működéséről csak annyit tudunk, hogy irt egy latin értekezést két részben következő czim alatt: *Dissertatio metaphysica de cultu Dei rationali pars I.* 1699. Franker. 4 r. 38. l. Elöl czim 1. számozatlan lev. Pars altera u. o. és u. akknr 4 r. 36 l. Elöl czimlap ajánlás 2 lev.

Az első részt ajánlja altorjai gr. Apor Istvánnak és nejeének Farkas Zsuzsánnának. A második részt n. megyeri Keresztesi Sámuel erdélyi kormányzékai tanácsosnak gr. Bethlen Sámuel Küküllővármegye főispánjának, Petki Nagy Pál kir. tábla bírónak, Karda Zsigmondnak, Szathmárnémeti Sámuelnek, a kolozsvári ref. coll. hittanárának Csepregi T. Mihály kolozsvári ref. lelkésznek és Szathmárnémeti Mihálynak a kolozsvári ref. collegium bölcsészettanárának.

Halotti beszédet tartott: 1. Barcsai Ábrahám fölött latin nyelven 1716-ban. 2. Gr. Bethlen László felett magyar nyelven 1717-ben. Az utóbbi beszéd Kolozsvárt jelent meg 1718-ban 4 rétbén.

Latin verset irt Pápai Páriz Ferencz halálára 1716-ban és Szathmárnémeti Sámuel halálára 1718-ban.

Dr. TÖRÖK ISTVÁN.

T Á R C Z A.

A zabolai ev. ref. egyház történetéből.

(Vége.)

— R. D.: *Paulus Szalacsi* hic mortuus. Hogy az 1695-dik év után melyik évben lépett a papi hivatalba, nincs följegyezve; folytatta 1702-ig, — hogy 1698-ban pap volt Zabolán ezt igazolja a „Series pastorum“-on kívül egy okirat, mely 1698 augusztus 24 ről keletkezik, s a melyet jónak látok egész terjedelemben közölni, nem annyira tartalma fontosságánál fogva, hanem mert ezen okirattól kitetszik, minő viszonyban voltak a magyarországi *Vay* és az erdélyi *Bethlen* családok a zabolai ekklesiával.

„Méltóságos Groff Tekintetes Nagos Bethleni Bethlen Mihály ur ő Nagysága kedves hites Társával *Vajai Vay Groff* Erzsébet asszonnyal ő Nagyával bejövén ide zabolai jószágában*), látván szülő atyjától néhai Tekintetes, Nemzetes boldog emlékezető Basa Tamás uramtól Épített Toronynak romladozását, megértvén az Zabolai Ecclesiának is az Torony építése felől való szándékát, mint az megirt Ecclesianak Istenes Fő Pátronussa Istenes indulatjából és vallásához Való szeretetiből az elruinálódott toronynak egészen való fölépítésére az Ecclesianak minden arra költött summáját úgy mint Száz hatvan Forintokat egészben istenesen letévé, hogy valamit addig az Ecclesia Capitalis vagy interes pénzből elköltöttek abból az Nagyságoctól adatott pénzből supplealódjék s mind az Ácsoknak kőmivesek ha mi fizetésök hátra volna megfizetődjék (Quod etiam ita factus est) vagy ha mi megmarad benne annak rendi szerint interesre kiosztattassék olyan személyeknek kiknek residentiájok lészen az levalando pénzhez képest.

⁵⁾ Benkő. Transs. II. 465. l.

*) Igyekeztem az eredeti írásmódot megtartani.

Insuper 6 Ngok Isten dicsőségéhez való szeretetekből azon Ecclesia számára Conferálának huszon ött Forintokat tali Conditione, hogy ha az Templomnak vagy Toronynak romlása esik in tali Casu necessitatis az Ecclesia hozzányulhasson az 25 Forintokhoz, addig pedig in-teressét adják ki.

Mely dolog mi előttünk ide alább megirt személyek előtt véghez menvén adjuk ez my irásunkat pro testi-monio.

Datum Zabola 24. Augusti. Anno 1698.

Szalacsi Pál Minister Ecclae Zabolaiensis.

Aszalay Márton Minister Ecclae Paviensis.

Eddig az okmány. Eredetije látható a zabolai leg-regibb anyakönyv első levelein.

— R. D. *Johannes Berzeta* (vagy *Berzetei*) 1702. ápr. 10-én jött Zabolára. 1709. Julius 8-án Zaboláról Fehérvárra (alba Julia) hivatott első papnak (primarii Pastoris). 1713-ban Fejérvári tanárnak választatott (creatus) nyolcz év mulva ott halt meg (octavo anno ibidem mortuus). Berzetei 1702. jun. 20-án folytatja azon számadást, melyről előbb 1695-ből szó van s az akkori 239 mfrt. 33 dénár szaporodott 457 mforintra, melyet ismét kamatra adtak; a kötvény így végződik: „mely dologra obligaljuk magunkat tiszteletes Berzetei János, mostani zabolai prédikátor, Zilahi György schola mester és Szöllősy Mátyás uramék előtt. Datum Zabola anno et die ut supra scriptus est. Coram me Johanne Berzetei Ecclae Zabolaiensis mynistro.

— Clarissimus R. D. *Benimin Almásy* (ex Marus-Vásárhely) M. Vásárhelyről hivatott Zabolára papnak, 1710-ben Deczember utolsó napján. Innen K. Fehérvárra rendeltetett (ordinatus).

Az eddigi Serieset mind egy ember írta, a mint az egyforma írásból világosan látszik s bizonyosan éppen *Almási*, a ki az utolsó az ezen csoportba írottak között. Az ezután következők saját kezökkel írták be nevöket ezen Seriesbe.

— 12. *Michael à S. Anna* (*Szentannai Mihály*) 1716. ápr. 9-én jött Zabolára Teremiből. Orbainak dekanja, egyszerűs mind a Rikán-belőli communitás praesese. Időközben egy évig segédje volt pákái *Baló* nevezetű pap, végre nagyon öreg korában meghalt 1756-ban. 40 esztendeig volt zabolai pap s az anyakönyvek rendes vitele vele kezdődik. Nagy érdemei vannak a traktus és a communitas körül is, nevezetesen a communitas archiumában látható papok, mesterek és egyházak nevei általa irattak meg. Azon jegyzőkönyvek, melyből az adatokat vettem 23-ik lapján ez áll:

„Anno 1716 die 23 Agusti. Én Sz. Annai Mihály mostani Zabolai rendes Praedikator az Asszony *Kun Istvánné* asszony ő kegyelme jelenlétében Megye Birák *Csekme János* és *Hadnagy Mihály* uramékkal rendbe vétén az Ev. r. sz. Ecclesia dolgait találtam in modum sequentem“ — itt aztán leírja az ecclesia épületeit, ingóságait, könyveit, ingatlanait, pénzeit.

— 13. Clarissimus R. D. *Franciscus Csutak* 1757. év jul. 10-én következett Zabolára (successit). Kilencz esztendeig volt itt pap.

— 14. Időközben *Bede András* 1766-ban és *Bodor Mátyás* 1767-ben szolgáltak a zabolai egyházban, mint papok. 1768-ban jött Zabolára Cl. R. D. *Matheus Keresztes* N.-Bacsoni, május 8-án A.-Rákosról. Ugyanazon esztendőben K.-Vásárhelyre vitetett (vocatus et adductus) s azon évben szolgált Zabolán *Kováts Zsigmond* és *Zsigrai Miklós*.

— 15. Clar. R. D. *Pál László* Bürkösről hivatott ide, 1769. márt. 17-én kezdette folytatni hivatalát s foly-

tatta 1799-ig. 1799—1804-ig ideiglenes pap *Kováts János* volt, a ki később teleki pap lett.

— 16. Clarissimus Reverendus Dominus *Samuel Biró* (idevaló) 1804. ápr. 24-én lett itt lelkész. Zaboláról 1809-ben Köpeczre vitetett.

— 17. *Erödsi Bálint* Bodokról hozatott ide 1810-ben ápr. 27-én. Erödsi szolgált 1839 ig, akkor mint segéd következő joggal hozatott Martonfalváról.

— 18. *Lukácsfi Lajos*. Kilencz évi Zabolai papságát nevezetessé teszi a kepetörlesztő pénztár alapítása, torony-építtetés stb.

— 19. *Csákány József* követte elődjét, 1848. aug. 27 én köszöntvén be zabolai papnak, a ki ma is él.

Ime egy öreg lapocskán ezen neveket és történelmi adatokat találtam. Igen kevés ugyan, de ha ezt megmentjük az elveszéstől, ez is történetünk és irodalmunk hasznára lehet.

Arról, hogy mely évben keletkezett itt reformált egyház, semmi adat nincsen. Fájdalom, hogy ezzel úgy van csaknem minden háromszéki egyház. Ha valaki a háromszéki s általán a székelyföld reformatióját akarná megírni — a mi egy igen tekintélyes része lenne hazánk egyháztörténelmének — a történelmi adatok hiánya miatt mindenestre nehéz akadályokra találna. Be is végzem talán kissé hiányos monographiamot.

Adjaisten, hogy a zabolai reformált egyház, — mint eddig — ezután is a magyar nemzetiség büszkesége legyen. Zabola, 1885. augusztus havában.

CSEKME FERENCZ.

Felelet

„Kié az iskola, azé a jövő“ czimű cikkre.

I.

E lap 31-ik számában kecsedi ref. pap tiszt. Menyhárt András ur, felvéve alapul Grein német iskola tanácsos azon szavait „Kié az iskola, azé a jövő“, egy dorgáló cikket tesz közzé azért, mert állítása szerint, az egyház nem befolyásolja eléggé az iskolákat.

Ezen cikkre lehetetlen fel nem szólalnom, midőn általános indokolatlansága mellett, ferditéseket is tartalmaz. Lássuk hát tiszt. M. ur kifejezéseit.

Már mindjárt cikkje elején azon erős kifejezése „kiszült, hogy a községi iskolák megteremtése nem volt a templomok lerombolására irányozva“ indokolatlan. Ily kifejezésekkel a felekezeti iskolák barátai soha sem éltek, ezt cikkiró ur állította fel, hogy legyen mit czáfolgasson. Hisz oly kormány, melynek a templomok lerombolása célja lenne, képzelhetetlen, akár ultra absolut, akár ultra republikán legyen, ennyit tudnak a felekezeti iskolák barátai is.

Hogy némi aggodalommal és tartózkodással vették felekezetünk korban és rangban nagyobbjai a községi iskolai intézményt, mint a mi nagyobb befolyást biztosít a kormánynak az iskolákra, tagadhatatlan; s habára jelen nemzeti és hazafias kormánnyal szemben telyesen indokolatlan, a multa és bizonytalan jövőre nézve elég indokolt oly egyének részéről, kik átéltek azon kort, midőn a jus naturek iskoláinkból ki volt tiltva. Nem hierarchiai czélok, hanem a nemzeti és felekezeti féltékenység nemes aggodalma nyilatkozott azon tartózkodásban. Hisz a protestáns egyház iskolái eleitől fogva a nemzeti cultura és szabadszellemü haladás zászlóvivői voltak e hazában. Ne bántuk hát a felekezeti iskolák barátait,

nem a községi iskolák ellenségei ők, hanem barátai a felekezeti iskoláknak, a messzi múltban gyökerező és a bizonytalan jövőre néző okokból. Gondoljunk az orosz és porosz Lengyelország iskoláira.

Azt állítja cikkíró ur, hogy célja kimutatni az egyház lanyha küzdelmét az iskolák befolyásolásában; azonban egész cikkjének ereje a községi iskolák védelmezése, általa állított, de meg nem történt támadásai és vádolásai ellen a felekezeti iskolák pártolóiak; és akkor azon könnyelmű észjárás „mikor az iskolát községivé tesszük, azt gondoljuk, hogy minden gondtól, bajtól megszabadultunk” ki ellen van felhozva? bizonyára azok ellen, ki kiközösítették iskoláikat. Itt cikkíró ur véletlenül magára is üt, noha alább védelmezni láttatik, midőn tanácsolja, hogy iskolájával menjen át a pap is *községivé* (!) valószínűleg hogy inkább befolyásolhassa iskoláját, mint felekezeti jellegében. De hogy jelenben a községi iskolák szaporodásának fő oka az iskola fentartás terheitől szabadulás, és annak az állampénztár terhére háritása, az egyháztagok részéről, kétségtelen.

Ugyanis a felekezeti mester (kántor-tanító) meglátja heti vásáron, hogy míg ő szemetes gabonája mellett délutánig kuporog a piacon, addig a községi tanítók pénzzel telt zsebbel sétálnak el mellette az iskolaszéki pénztárnokkal az adóhivataltól, s csakhamar kitalálja, hogy neki is jó volna amugy; haza megy tehát, elmondja uton, utfélen, gyülekezéseken, hogy mily könnyű volna csekély fizetésén segíteni, s jó iskolához jutni, s még valami kevés megtakarítást is eszközölni, t. i. csináljunk községi iskolát, az állam ad 2 vagy 3 száz forintot, építésben is segít; igaz, hogy az 5%-os iskolai adót követeli, de én elengedem s nyugtázom, mintha bevettem volna, a tandíjt is elengedem, s még esetleg 50 vagy 100 forintot bizonyos évre visszahagyok a községnek vagy ekklesiának, csak a fűtés és tisztításra is jókora összeget kapunk, hogy a kántori fakepét is kifutja stb. csak hogy engemet válaszsának meg községi tanítónak s hagyják meg nekem mesteri képemet is, én mindent eligazítok, a presbiterium mondjon le a fekezeti iskoláról. És úgy lesz minden, a községi iskola kimondatik, a tanerő a régi, a régi presbiterek lesznek új iskolaszéki tagok, a pap, ha közreműködött, meg lesz iskolaszéki elnöknek, a felügyelet is a régi marad. Hát mi ez, ha nem speculatio? Ez factum. Szomorú dolog, hogy a néhai br. Ötvös jóczélú intézménye ide fajult. S ha ily üzelmekre a pap nem vállalkozik, s e miatt nem választatik meg iskolaszéki elnöknek, megkapja a szegénységi bizonyítványt t. i. cikkíró urtól.

Hogy az ily módon, kivált a kisebb egyházakban tán a papnál is jobb fizetésbe jutott tanítók milyen buzgó egyházi szolgák lesznek, arra szintén példákkal szolgálhatnák. Elkezdni hanyagolni az isteni tiszteletet, felül érzi magát a papon, s figyelmeztetéseire azt feleli „a cselédjének rendelkezék”, a presbiteriumot azzal fenyegeti, hogy lemond a kántorságról s marad tanítónak, lássuk meg, hogy kapnak csekély képéjükre kántort. Ez is factum. S ez ismétlődik oly helyeken is, hol a mesteri fizetés tisztességes, s mivel a pap az ily üzelmeknek nem lesz vezetője, rendesen hadi lábón áll a tanítóval, s jó ha nem az egyház-tagokkal is.

Ezt nem a községi iskola intézménynek róvom fel, hanem csak azt jeleztem, hogy mily okból nem lesz meg a pap községi iskolaszéki elnöknek, s marad csak hivatalánál fogva iskolaszéki fagnak; de egyttal azt is jelzi a tanítók ily eljárása, hogy még sokan nem tudják magukat beleviselni azon helyzetbe, melybe a társadalom és törvényhozás emelte.

Kimutatja továbbá tiszt. M. ur határozottan, hogy az egyház a vallás és erkölcs tanítása által befolyásolhatja az iskolákat, de azt is kimeri mondani, hogy „sok iskolát lehetne felmutatni, melyben az egyház befolyásának még csak nyoma sem található fel.” Meggondolta-e mit szól, hisz ezzel azt mondja, hogy sok iskolában a vallás- és erkölcs tanítás nem tanítatik. Ezt tagadom, s bizonyítsanak mellettem az esperesi hivatal által a községi iskolák évről-évről kiküldött biztosok s a canonica visitatio.

(Folyt. köv.)

VERES FERENCZ,
bágyi ev. ref. pap.

Még egyszer a vadházasság kérdéséhez.

(Folytatás.)

Én megengedem, hogy néhány esetről van tudomás, legalább is melyek talán épen a saját községében fordultak elő, s melyek talán az alispáni intézkedés és a házassági törvényzettek, nem épen kifogástalan engedékenység nélkül: ma is régi állapotukban volnának. De hogy hivatalos és így egyedül hiteles adatai lettek volna: azt kerekén tagadom; mert ezen — hivatalos — adatok, melyeket én össze szedtem s itt közrebocsátok: „Udvarhelymegyei” „számos” és „sok” esketési, illetőleg válóperi esetei ellen bizonyítanak, s bizonyára e lap tisztelt olvasó közönsége előtt, az ő nagyszabású „Visszaemlékezés” a maguk valódi értékére fogják szállítani.

Az évi esketések számára nézve előttem ez ideig, egyedül hiteles adatok: az egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvében felvett püspöki jelentések. Az összehasonlítás kedvéért, hogy a normalis állapot megállapítható legyen, felveszek hét évet, a mint következik:

Melyik évről?	Hány lélek szám után?	Hány esketési eset?	J e g y z é s
1878	35,604	331	Az egyházmegye lélek száma és évi esketési számaiban Udvarhely püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségünk lélek és évi esketési száma is be van foglalva.
1879	35,590	328	
1880	35,668	351	
1881	35,753	370	
1882	35,702	327	
1883	35,745	363	
1884	36,043	353	

Az 1885-ik évi esketések számát ide fel nem vehettem, mert az évtől még négy hónap van hátra; de „Udvarhelymegyei” sem vehette „visszaemlékezés”-ének alapjául; mert midőn cikkét írta: ez évből még egy fél év lehetett hátra.

A fenn idézett számok valódi tények, melyek az érvelésben: nem a „számos” és „sok” határozatlan szavak erőtlensége, de kétségbe vonhatatlan igazsággal — azt mondják: hogy ha „Udvarhelymegyei”-nek nem légből kapottak „számos” és „sok” esketési esetei: a normalis állapotot meg nem zavarták, daczára az alispáni intézkedésnek; mert az esketések számára nézve, a hét évi adatok szerint, a normalis állapot az: hogy az évi esketések száma, a lélek számnak nem képezi egészen: 1%-át, mivel a hét évi esketések számának közép aránya: 346, viszonyítva, a hét évi lélek szám közép aránya: 35,729-hez: nem ad ki 1%-ot.

De még egyebet is mondanak ama számok. Az alispáni intézkedés kiadatott 1884. december hó 14 én; hátra volt tehát még az 1884-ik évből és december hóból: 16 nap; és pedig olyan 16 nap ez, melyre esik — 14-ik éves papságom idejére esett tapasztalás szerint — az évi esketéseknek egy jó nagy része; főleg falu helyen, a legtöbb házasság a karácson ünnepekre és új évig közbeeső néhány napra esik.

Mi az oka tehát, hogy az 1884-dik évi esketések száma, az 1883. és 1881-ik éveknél alatta marad? Hiszen amazokra *nem*, de erre *lehetett* valami befolyása az alispáni intézkedésnek! Ha egyebütt *nem*: legalább udvarhelyi ref. egyházközségünkben lehetett volna s hogy *nem* volt, igazolja az: hogy 1883 ban és 1884-ben is, 19—19 törvényes házasság kötött; az egyházmegyében pedig: 1883 ban: 344; 1884-ben: 334.

Ime a számok az ön „számos“ és „sok“ üres szavainak: milyen csálhatatlan igaz feleletet adnak?

(Folyt. köv.)

RÉVAI PÁL.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1885. szeptember 12.

— Szász Domokos erdélyi ref. püspöknek hivatalába, Kolozsvárt, 1885. szeptember 20-án d. e. 10 órakor a bel-farkas-utcza ref. templomban tartandó beigtatási ünnepé'ye a következő sorrend szerint fog megtörténni: 1. Ő cs. és apostoli királyi Felségének a választást megerősítő legfelsőbb leirata az egyházkerületi közgyűlés színén felolvastatván, a közgyűlés tagjai testületileg a templomba bevonulnak. 2. Invocatio és a gyülekezet éneke. 3. A kolozsvári „Dalkör“ karéneke. 4. Ima és beiktató beszéd, tartja főt. és mélt. Szász Károly, dunamelléki ref. püspök. 5. A „Dalkör“ karéneke. 6. A beiktatandó püspöktől az esküt a beiktató püspök és az esperesi kar beveszi és megáldja. 7. Az esperesi kar éneke: „Jövel szent Lélek . . .“ stb. 8. Főt. Szász Domokos, ref. püspök székfoglaló beszédet tart s annak végeztével imát mond s a gyülekezetet megáldja. 9. A gyülekezet éneke.

— Tisza Kálmán miniszterelnök folyó hó 19-én Kolozsvárra jő. Ez nap vezeti oltárhoz a miniszter nagytehetségű és kitűnő készütségű fia dr. Tisza István unokatestvérét Ilonát. A menyasszony édes atyja Tisza László ugyanekkor egyszerre éri élete kettős öröm-napját. A nagyobbik nővérral egyszerre lép oltár elé Tisza Jolán mint gróf Bethlen Pál arája. — A fényes főüresketési szertartás d. e. 10 órakor foly le a belső-farkas-utcza ref. templomban, hol Szász Domokos püspök fia adja össze a párokat.

— Trefort Ágoston vallás- és közoktatási miniszter, szünidei útjában szeptember 2-án Brüsseltől Párisba érkezett, hol hat napig időzött. A miniszter Párisból Stuttgartba utazott és onnét szeptember 15-én érkezik Budapestre.

— A pesti ref. egyházmegye augusztus hó 31-én tartott rendkívüli közgyűlésén olvastatott föl Tisza Lajos gróf lemondó levele. A gondnok választás kitűztetvén, a szavazatok beküldése határnapjául október 15-ike lett kitűzve.

— Megzavart istenitisztelet. A kolozsvári zsidók új éve előtt reggel hajnali istentiszteletre gyűltek szép számmal. Egyszerre csak erős durranások zavarták

meg az ájtatoskodókat imájukban, nehéz kövek repültek az utcza felőli nagy ablakokba, erős robajjal törve szét az üveget, és nagyot koppanva a templom belső talaján. Egy pillanat alatt leirhatlan rémület fogott el mindenkit, halálfélelemben tódultak a kijárási felé, szorongva és egymást nyomva, az asszonyok pedig fenn a karzaton szörnyű aggodalomban és sikoltozva rohantak lefelé a rozszant lépcsőn. Nem történt semmi baj. Egy pár bátrabb férfi az utczára futott s meglátta a tetteseket. A rendőség üldözi őket.

— Gr. Ráday Gedeon, ki hazai protestáns egyházunk életében, mint a f.-baranyai és a békés-bánáti ref. egyházmegyék volt s illetőleg most is fungáló gondnoka, mint a dunamelléki reform. egyházkerület tanácsbírája, oly kiváló szerepet visz, közelebb Ő Felsége által a miniszteri tanácsosi czim és jeleg díjmentes adományozása mellett a m. kir. honvédelmi miniszteriumhoz osztálytanácsossá neveztetett ki. A felső-baranyai ref. egyházmegyében a gr. Ráday Gedeon lemondása következtében megüresedett gondnoki székbe Szilágyi Dezső m. kir. egyetemi tanár, országgyűlési képviselő és egyházkerületi világi főjegyző választatott meg majdnem egyhangulag.

— Dr. Haynald Lajos Kalocsa bibornok-érseke 1000 frtot küldött a közművelődési egyesületnek. Folyó évi jun. hó 23 án intézett levelemben — írja soráiban — az E. M. K. E. hazafias czéljaira egy ezer frtot ajánlván meg, van szerenesém az összeget idezárnai, Isten áldását kívánva az egyesület működésére teljes nagyrabecsüléssel vagyok stb.“

— Véghely Dezső Veszprémmegye alispánja a veszprémi reform. egyházmegye tevékeny gondnoka, a közügyek előmozdítása körül szerzett érdemeiért közelebb király Ő Felsége által a „királyi tanácsos“ czim adományozásával tüntettetett ki.

PÁLYÁZAT.

A csurgói ev. ref. főgymnasiumban megüresült rendes tanári állomásra, melylyel 700 frt évi fizetés, 250 frt lakpénzből álló javadalmazás és 50 frt ötödéves pótlék mellett a görög nyelv s irodalom, ugy a bölcséleti előtan (lélektan s logika), s ez évben átmenetileg, a III. osztályban a latin nyelv tanítása, összesen 23 órán van egybekötve, pályázat nyitattik.

A pályázók felhivatnak, hogy életkorukat, végzett tanulmányaikat, tanári képesítésüket igazoló okmányokkal kellően felszerelt pályázati kérvényeiket f. 1885. évi szeptember hó 24-ig a főgym. igazgatóságához Csurgóra (Somogym.) küldjék be!

A megválasztott, ki tanszékét f. évi október 5-én köteles elfoglalni, 2 (két) évi próba év után fog állandósíttatni.

Kelt Csurgón, a főgym. igazgató-tanácsának f. évi aug. 31 én tartott üléséből.

Szabó Kálmán,
ig. tanácselnök.

2—2.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELNIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére czimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓ HIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 4. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ: SÁNDOR JÓZSEF. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: A püspök beigtatása. — Eskető-beszéd. — Adalékok. (Dr. Török Istvántól.) — Még egyszer a vadházasság kérdéséhez. (Révay Páltól.) — Különfélék.

A püspök beigtatása.

— Az egyházkerület közgyűlésének első napja. —

A megnyitás.

Szept. 20-án d. e. 10 órakor a ref. kollegium diszterme olyanynyira megtölt a feljött képviselőkkel, hogy a rendkívüli közgyűlés nevezet alig illetheti meg ez összejövetelt. Látszik, hogy nagyon fontos actus áll előtérben.

Szász Domokos megválasztott, s a folség által megerősített ref. püspök vezette be az ünnepélyt rövid imával, melyben segedelemre hívta a mindenhatót.

Erre báró Kemény Gábor közmunka- és közlekedésügyi miniszter, elnöklő főgondnok rendkívül finom háttérü rövid elnöki megnyilvánulásban üdvözölte a jelenlevőket s feltüntetvén a teendőket, reflexiókkal kísért kivált a püspök felségi megerősítésének prot. szempontból feszegetett kérdését.

„Másodszor jutott nekem a szerencse — mondá az elnök — hogy ugyanazon évben rövid idő alatt üdvözölhessem egyházkerületünk képviselőit. Midőn május végén együtt ültünk, már akkor tisztában voltunk, hogy akkori tárgyrendünk kimerítve, munkánk teljesen végezve nincs. Értem mindenkifölött a püspökbeigtatás igen fontos, igen nagy horderejű aktusát. Természetesen, miután a megválasztás után még az nap folségileg jóváhagyás nem lehetvén kieszközölhető, a beigtatás sem történhetett meg rögtönösséggel.“

„És volt egy másik függőben maradt, egyházkerületünk sorsára nem kevésbé döntő befolyású kérdés is, a codificatio nagy kérdése.“

„Időközben ő felsége legkegyelmesebb urunk és királyunk püspökünket megerősítette s a codificatio munkálatai is előhaladván, a kész operatum kinyomatva szétosztatott az egyházkerületben, hogy a megjegyzések megtétessenek. Ezek folytán az állandó igazgatótanács meghallgatásával a rendkívüli közgyűlést egybehívtam s van szerencsém a képviselőtestületet másodszor üdvözölni.“ (Éljen!)

„Engedjék meg azonban, mielőtt a gyűlést megnyitnám, hogy én, ki az alkotmányos élet előtti időt, a 48-

diki küzdelmeket nemcsak írásból, nemcsak könyvből és hagyományból ismerem, hogy himezés nélkül kimondjam: anyaszentegyházunk azóta és újabban határozott előhaladást tesz, belső szervezetében örvedetesen tökéletesedik. A püspökválasztásnál első esetünk volt, hogy a szék betöltése nem successio alapján történt. Erre nézve nem akarok visszamenni a 18-ik s még kevésbé a 17 ik századhoz, mert akkor egészen mások voltak a viszonyok, csak a 19-ik századnál maradok. Mi a successio? A successio, midőn a gen. notarius minden választás nélkül elfoglalja a meghalt püspök székét. Oly csodálatos körülmény ez, hogy pár évtized mulva nem fogja érteni a következő generatio. Pedig akkor ez életfontosságú volt, midőn kivított jogunkat kelle megmenteni, midőn autonomiánk veszélyeztetése volt előtérben a kívülről jövő hatalmi nyomás által.“

„Ma azonban — hála isten! — elejtettük; elejtettük, mert nincs többé opponáló ellenfél anyaszentegyházunkkal szemben s mert ma ő Felsége I. Ferencz József magyar király páratlanul alkotmányos és atyai uralkodása alatt nincs kitől félni. Aztán egyházi és iskolai ügyeink legközvetlenebbül ma egy felelős miniszter alatt állanak, ki, nem tekintve kitünő szabadelvű tulajdonait, az országgyűlés számadoszéke előtt áll, honnan szüntelen ellenőrzés s éber szemmeltartás kíséri a kormányférfiakat. Midőn lemondunk a successioról, tehát nem mondtunk le semmi jogról, csak oly eljárásról, mely a veszélyeztetett időkbén védelmül volt szükség.“ (Éljen.)

„Jelen együttlétünk másik nagyfontosságú tárgya — mint mondám — a codificatio munkálatait illetőleg az állandó igazgató-tanács előterjesztése. Ez kinyomatva s tanulmányozás végett kiküldve ott van a képviselők kezeiben. — Van még igen sok fontos kérdés, mert mihielyt a gravamenek és az oppoziczió teréről lelépünk, egész halom munka és javítás vár reánk, s hogy annál jobban fölhasználhassuk az időt, nem is foglalom el megnyitóm-mal a perczeket, hanem e rendkívüli közgyűlést, szívből üdvözölve az ülést, megnyitottnak jelentem ki.“ (Éljenzés.)

Első tárgy volt a közgyűlésen részvételre jogosított képviselők számbavétele.

Ezek szerint jelen van k. b. 150 igazolt tag, melyből kitünvén a közgyűlés határozatképessége, elnök a szervezeti törvény 4-ik fejezete értelmében a közgyűlést törvényesen megalakultnak jelenti ki, s fölkéri a jegyzőkönyv vezetésére Benkő János gen. directort, ki már a mult gyűlésen jegyzett.

Következett most a vallás- és közoktatásügyi miniszter leiratának felolvasása, melylyel az igazgató-tanács a püspököknek fölségi megerősítéséről értesítettik.

E leirat következőleg hangzik:

„Ő császári és apostoli királyi felsége f. évi július hó 18-án Ischlben kelt legfelsőbb elhatározásával Szász Domokos egyházkerületi közjegyzőnek az erdélyi evangelicus reformatus egyházkerület püspökévé történt megválasztását legkegyelmesebben megerősíteni méltóztatott.

Miről van szerencsém a Méltóságos igazgató-tanácsot, f. évi június hó 11-én tartott üléséből 1201. sz. a. kelt előterjesztésére hivatkozólag, további eljárás végett, oly kéréssel értesíteni: sziveskedjék a megválasztott s immár megerősített püspököt utasítani, hogy a hűségi eskünek O Felsége kezeibe leendő letétele végett, az O Felsége személye körüli m. k. miniszter urhoz forduljon.

Budapesten, 1885. július hó 22-én.

Trefort.“

Elnök: Ő Felsége legmagasabb elhatározását, midőn örvendetes tudomásul vennők, kiemelendőnek vélem, hogy az esküvetélteli eljárás is egy emelkedést jelző novum. Ő Felsége „kezeibe“ sohasem tette le egy püspökünk se az esküt, e kegy tehát nem hogy nem jogcsorbitás, hanem emelkedés. A homagiális eskü eddig csak a kormánybiztos kezeibe tétetett le. Ezután elnök elrendeli az egyházkerület színe előtt leteendő püspöki eskü-minta felolvasását.

„Én N. N. esküszöm az élő Istenre, a ki Atya, Fiu, Szentlélek, hogy püspöki hivatalomban, melyre az erd. ref. egyházkerület közgyűlése által törvényesen megválasztattam, lelkiismeretesen eljárók; vallásunk, egyházunk és iskoláink javát tőlem kitelhetőleg mindenekben előmozdítom; a gyülekezetek békeességét és előhaladását tehetőségem szerint munkálom; az egyházi törvényeket mind magam megtartom, mind az illetőkkel megtartatni igyekszem; egyházam és vallásom jogait hiven védem és őrizem. A mint mindezeket megcselekedni igyekszem. Isten engem úgy segítjen. Ámen.“

Sylvester Domokos indítványozza, hogy tekintettel a Királyhágón tulról jött küldöttek szép számára — miután az unio óta ez az első eset, hogy a testvér superintendenciák representánsait tisztelheti az egyházkerület — a küldötteknek jegyzőkönyvi köszönetszavaztatás, e szép momentum ezzel is megörökítettvén.

Elnök e tárgyban magának tartja fön az üdvözlés és indítványozás jogát. Maga teszi meg az előbbi indítványt, mit a közgyűlés éljenzéssel fogad s egyszersmind bejelenti, hogy a Királyhágón tulról a következő küldöttek jöttek a püspök beigtatására:

A dunamelléki egyházkerületet képviselik: Szász Károly ref. püspök, gróf Tisza Lajos főgondnok és Szilády Aron főjegyző;

A dunántúli egyházkerület nevében jöttek: Pap Gábor superintendens, Vályi János és Kiss Gábor;

A tiszántúli superintendenciát képviselik: Tóth Soma főjegyző, Szabó János, Dávidházy János és Géresi Kálmán;

A tiszamelléki egyházmege részéről báró Vay Miklós főgondnok, mint „legidősebb aggastyán főgondnok“ meglehangu átiratban küldte el — maga nem jöhetvén — üdvözlését, mely ott éljenzések közt felolvastatott.

Általában egész halom üdvözlő levél és süngöny érkezett, melyeket csoportosítva alább közlünk.

Ezek után elnök a következő ülés óráját hétfőn d. e. 9 re tevén, felszólította a gyűlést, hogy testületileg vonuljon a belfarkas-utcai templomba, hol az ünnepélyes beigtatás megtörténendő lesz.

A beigtatás.

Zsufolásig volt a templom, midőn a közgyűlés tagjai odaérkeztek; sokan helyhez sem jutottak. A padok fehérbe voltak huzva s repkény szalag futott végig a csúcsokon.

A szószék előtt az esperesek foglaltak helyet, körül az urvacsoraszító asztal helyén; az első padokban a papság, az orgona előtti helyen a hatóság, a hadsereg és testületek küldöttei. Szerteszét a közönség. Menyyezetes diszhelyen ültek gróf Tisza Lajos és báró Kemény Gábor főgondnokok, mellükön érdemjellel.

Szemben a szószékkal, egy kiszögellő helyen, épen a templom közepén ült az ünnepnap legboldogabb asszonya, a legszerencsésebb anya, ki egyszerre két püspök fiát volt nemsokára hallandó. Id. Szász Károlyné az öröm könyeivel szemében, nézte két fiát s később a beszédek alatt többször sirva fakadt.

A karzaton a Kolozsvári Dalkör és a nagyenyedi Bethlen-főtanoda theol. ifjúságának dalkara foglaltak helyet, közreműködésükkel emelni az ünnepély magasztos jellegét.

A hivek által elénekelt szokásos invocatio után a Dalkör vezette be egy nagy hatást keltő hymnusszal az ünnepet s ez ének accordainak hangzása alatt ment fel a szószékre Szász Károly dunamelléki püspök, hogy püspök-testvérét szent hivatalába beigtassa. Rövid ima után tartott beszédét költőiség és biblikus szellem lengte át s vele hatalmas benyomást gyakorolt a hallgatók szívére.

Szász Károly leszállván a szószékről a templom közepére ment s itt imában emelkedvén az egek Urához, felszólította Szász Domokos ref. püspököt, hogy előlépve az esküt tegye le. Benkő János gen. director olvasta föl a fent közölt esküformát, melyet Szász Domokos átható hangon mondott utánna. Ezután letérdelt s úgy fogadta a mellette körben elmenő esperesek kéz-rátételét mindannyia egy-egy bibliai tételt mondván, mintegy jelszó gyanánt. Az esperesek voltak: Benkő János, Szász Gerő, ki, azóta más egyházkerületünk főjegyzője, Tokos Sándor, Hegedűs Lajos, Bartha Lajos, Szakács István, Nagy László, Nagy Lajos, Vályi Elek, Rákosi Lajos, Benedek Ferencz Kelecsényi Károly, Solymosi István, Szász József, Csiszér Gábor, Magyarossi Ferencz és Szini János.

Most a nagy enyedi theol. dalkar énekelte el alkalmi szöveggel a király-hymnust, mire Szász Domokos, most már mint fölszentelt püspök fölment a szószékre, hogy egyikét tartsa azon beszédeknek, minőt sokan egy életben csak egyszer hallanak. A szónoklat nagymestere Szász Domokos soha így össze nem szedte minden erejét s ily hatást soha sem ért el. Mesterileg szerkesztett beszédében csodásan tudta fölszigázni a várakozást, s a lendület, erély, mely végig vonult rajta, lebilincselte a közönséget. Déli 12 óra volt, midőn hozzákezdett s olyan távozni kezdtek a beszéd elején: azonban Szász Domokos kezdő szavaira megálltak s ott is maradtak mindvégig.

A beszéd rendkívül gyöngéd üdvözléssel és köszönettel kezdődött azokhoz, kik eljöttek az új püspök első hivatali ténykedésére. Az egyházkerületek küldötteit, a világi támaszokat, majd a jelenlevő nem ref. notabilitásokat, továbbá a papságot és végül a hiveket sorra vette, mindeniknek mondván valami szépet, valami jellemzetet. Köszönte, hogy eljöttek hivatása, küldetése, megkezdésére. Azlán ezen hivatását kezdte fejtegetni s kijelenté, hogy egész élete jelszava, lelke lényege s misziója a szent könyv egyetlenegy tételében foglaltatik,

melyet az irás forgatása közben talál meg; ez Jézusnak ama gyönyörű mondása: *az én igám gyönyörűsége, az én terhem könnyű.* Részletesen vette most, hogy miért gyönyörű és mért könnyű a feladat, melyet most az anyaszentegyház ráruházott. Mert — ugymond — tettvágyának a legszebb mező ez, s mert vele a *nemzetnek és hazának* is nagy szolgálatot tehet s könnyű a teher, mert főleg megkönnyítik azt a lelkesztársak, e „királyi papság”, továbbá ama fényes emlékek, melyek elődei — családjában és hivatalában — hagytak reá.

Nagy hatást tett kivált ott, hol országrészünkben a *nemzeti lét szempontjából vett közművelődési munka* magaslatos voltát fejtegette. Mondhatni, gyújtott e részlettel.

Végül áldását adva a hivekre, leszállt, hogy az ünnep ezzel véget érve, fogadja otthon az üdvözetek özönét, melyek megható zárkövét képezték a napnak, épen mint megható volt a bevezetés, — mit elől kellett volna említeni. Még a gyűlés előtt lepték meg ugyanis az új püspököt a ref. *leányiskola* növendékei, kik fehérbe öltözve szép virágcsokor átadásával mutatták be — *Vadás* Zsuzsika igazgatónő vezetése alatt — hálájok és örömük ártatlan, tiszta hódolatát.

Üdvözetek.

Üdvözlő levelet küldött *Hegedüs* Sándor, nagy sajnálatának adván kifejezést, hogy sürgős hivatalos elfoglaltsága miatt nem lehet jelen, — *Buzogány* Áron osztálytanácsos szintén levelet írt, melyben elmaradása nyomós okait felhozván, szívből üdvözlö a püspököt.

Csonka Ferencz veszprémi esperes írja: „Hazánk nyugati része s a királyhágó között létező nagy távolság megfoszt azon szerencsétől, hogy téged szeretve tisztelt jó barát nagyszámu tisztelőid sorában személyesen üdvözölhesselek. Vedd szívesen, ha szívből fakadó érzésem s üdvözetem ezen igénytelen levelem betüiben adom át. Légy üdvöz, ezerszer üdvöz ünnepelet főpásztor!” — *Teutsch* superintendens szintén levelet írt, melyben szívesen üdvözlö a püspököt, elmaradását hivatalos körutjával okadatoiván. — *Bartha* Miklós levélben ad sajnálatának kifejezést, hogy az állandó igazg. tanács által rendezett banketten nem vehetett részt.

Cserényi Dániel egyházi gondnok Balázsfalváról írt levelet, melyben aggkorára hivatkozva, kénytelen a megtisztelő meghívást visszautasítani. — *Horváth* László gondnok távirata így hangzik: „Betegség miatt nem jelenhetvén meg, magam és a segesvári kis egyház nevében fogadja beiktatási ünnepélyén örömteljes hódoló tiszteletünket“.

Gróf *Haller* Kóhalomról küldött táviratot, melyben őszinte üdvözetét tolmácsolja. Dr. *László* Mihály és családja Budapestről táviratozik meleg üdvözetét küldve a beiktatáshoz. *Révay* Lajos táviratozza, *Sepsi-Szt.-György*-ről: „*Sepsi-Szt.-Györgyi* hiveink nevében, mint mai nap fölszentelt püspök fogadja kegyesen hódoló üdvözetemet.“

Kerkápoly Károly Budapestről ír szép levelet, melyben kimentí magát elmaradása miatt, s üdvözetét küldé. Levele így hangzik:

Mélyen tisztelt Igazgató tanács!

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület püspöke beiktatási ünnepélyére kegyes volt meghívni csekély személyemet. Fogadja megtisztelő figyelmeért szíves köszönetemet, melyhez sajnálattal csatolom azon kijelentést, hogy azon való megjelenésemet nem engedi a rám nehezedő hivatalos kötelesség. Legyen azért szabad e sorok-

ban fejezni ki jókívánataimat, úgy az egyházkerületnek mint igen tisztelt Püspökének. Isten áldása legyen működésén.

Kiváló tisztelettel vagyok: A méltóságos és főtiszteletű igazgató tanácsnak:

Budapesten, szept. 18. 1885. Alázatos szolgája *Kerkápoly* Károly.

Mitrovics Gyula egyházker. főjegyző írja:

Mélyen tisztelt barátom!

Engedd meg kegyesen, hogy beiktatásod ünnepélye alkalmából én is kifejezhessem legőszintébb tiszteletemet s szívem mélyéből fakadó szerencsekívánataimat. Az erdélyi ref. püspöki álláshoz nagy történelmi tradíciók vannak fűződve, adjon a gondviselés lelki és testi erőt arra, hogy közhasznu működésed növelje ez állás dicsőségének sorozatát.

Fejezd ki, kérlek, mély hálámat alkalomilag a Méltóságos Igazgató tanács előtt, a miért a meghívók szétküldésekor kegyes volt csekélységemet is oly megtisztelő szerencsében részesíteni.

Mély tiszteletem ismétlése mellett maradok Sárospatakon, 1885, szept. 19. Tisztelő barátod: *Mitrovics* Gyula, egyházkerületi főjegyző.

Révész Bálint püspök szintén levelet írt. Gyönyörű levelét szó szerint adjuk:

Méltóságos állandó igazgató-tanács!

Nagy köszönettel vettük a Méltóságos igazgató-tanácsnak kegyes figyelmét, hogy alulírtakat a főtiszteletendő Szász Domokos erdélyi püspök urnak beiktatási ünnepélyén ezen alkalomból tartandó díszebédre meghívni szíves volt; s óhajtottunk is volna az erdélyi anyaszentegyháznak e közörömében, mely a mi örömünk is, résztvenni, de miután már régebben el lett határozva, hogy e hó 17-én Szatmárt a tiszántúli egyházkerületnek legidősb esperese 25 éves jubileumát fogja megtartani, a mely ünnepélyen megjelenünk mulaszthatlan kötelesség leendő, és így legjobb akaratum mellett is az időből sem telik ki, hogy mindkét helyen kötelességünket teljesítsük: megbocsát a Méltóságos igazgató-tanács, ha személyes megjelenésünk helyett e néma sorokban adunk kifejezést köszönetünknek a szíves megemlékezésért, óhajtva és kívánva, hogy Főtiszteletű Szász Domokos püspök ur legyen sok ideig ismert bölcsességével, pásztori tapintatával és hivatottságával is intézője egyházi ügyeinknek, boldogítsa sokáig úgy egyházkerületét, mint egyetemes magyar reformált egyházunkat.

Isten áldásáért és kegyelméért könyörögve legmélyebb tisztelettel vagyunk, Debreczen, 1885. szept. 14-én. *Révész* Bálint püspök, *Tóth* Sámuel debreczeni hittanár és a tiszántúli ev. ref. egyházkerület főjegyzője.

Véghelyi Dezső veszprémi alispán szívből üdvözlö táviratilag a püspököt.

Szeberényi püspök a következő táviratot küldte:

Csaba: Isten legszebb áldását és sikert a jó munkához kíván kartársi hő üdvözetlél: *Szeberényi* püspök.

Prónay Dezső távirata így hangzik:

Aszód: Fogadja üdvözetemet az erdélyi reform. egyházkerület püspöki hivatalába való beiktatása alkalmából. Isten áldása kísérelje működését! *Prónay* Dezső ev. egyetemes felügyelő.

Geduly Lajos pozsonyi superintendens távirata a következő:

„*Pozsony*: A szíves meghívást megköszönve, Isten legjobb áldását kívánom az ünnepélyhez.“ *Geduly*.

Hajós János földhitelintézeti igazgató táviratozza:

„Budapest: „Fájdalom, hogy hivatalos dolgaim miatt a becses meghívásnak nem tehettem eleget, de azért a távolból is legmelegebb érdeklődéssel kísérem felavató ünnepélyét s megújítom szerencse-kívánataimat!“
Hajós János.

A díszebéd.

Délután 2 órakor fényes díszebédet rendezett az áll. igazgató-tanács a városi vigadóban. A nagy teremben és a melléktermekben összesen 300 vendég vett részt meghívott gyanánt, s azonkívül még 100 meghívott a hatóságok, testületek, a különböző felekezetek, a sajtó stb. köréből. Ott tiszteltük: az asztal fején Szász Domokostól balra gróf Tisza Lajost, dr. Éltés Károly apátplébánost, jobbra báró Kemény Gábor minisztert, Pap Gábor superintendenst, Ferencz József unit. püspököt; ott voltak továbbá id. báró Jósika Lajos, gróf Bethlen Gábor az „E. M. K. E.“ elnöke, gróf Kun Géza, báró Bánffy Dezső, gróf Esterházy Kálmán intendáns, Tisza László, Pogány Károly, Zeyk József, dr. Maizner János rector a kir. tud. egyetem képviselőjében, Korbuly Bogdán, a hadsereg részéről Wettek tábornok és lovag Schulek ezredes, báró Bánffy Albert, Páll Sándor tankerületi igazgató, Gyarmathy Zsigmond, Nagy Miklós a „Vasárnapi Ujság“, Málík József a „Székely Nemzet“ szerkesztője, Nagy Béla p. ü. tanácsos stb. stb. A róm. kath. statusgyűlésen Gyulafehérvárt elfoglalt polgármestert, dr. Haller Károlyt, Földesi Sándor tanácsos helyettesítette.

Az asztalokon apró nemzeti színű zászlócskák jeleztek a díszebéd alkalmát. „Éljen Szász Domokos ref. püspök“ volt aranyos betűkkel a lobogókra írva. — Zenével Salamon bandája szolgált, ebéd vége felé pedig az enyedi theol. dalnok énekelt néhány szép dalt a vendégek mulattatására.

A hivatalos rendezés gonddal, tapintattal volt inszczenirozva s általán ünnepélyes, méltóságos hangulat uralkodott a vigság alatt.

Szebb, sikerültebb ünnepélyre alig emlékeznek a kolozsváriak. A felköszöntők is mindannyian tartalmas vonatkozással bírtak, úgy, hogy csak kötelességet vélünk teljesíteni, midőn ez egyházi lapba szóról-szóra fölveszszük a ritka kellemes díszebéd lefolyásának leírását.

Báró Kemény Gábor mondta az első felköszöntőt a királyra és a királyi családra, raiközben az egész vendégsereg felállott s így kiáltotta éljenét.

Tisza Lajos gróf kelt föl másodikkal s férfias hangsulyozással éltette azt, kit családjáról ismer, kinek a hitvallás iránti buzgóság, a honszerem öröklött osztályrésze, kinek a történelem lapjairól mondja: hogy tagjaitól sok váratik, mert sok adatott nekik. Szász Domokostól sokat vár az egyház és a laza, csak a gondviselés eddigi ruganyosságát tartsa fenn. Ezért egészségeért üríti poharát,

Szász Domokos meghatva köszönvén meg a felhangzott éljeneket, tudja — mondá — hogy fájánál fogva sokat várnak tőle. De folytatta finom fordulattal — munkája könnyebb mint elődeié. Ma az egyház és állam — nem mint egykor — testvéri jobbot nyujtanak egymásnak. Épen azért tisztelettel és hálával kell államhatalmunkat említeni s ha az államról van szó, az ünnepelt első sorban arra érzi indittatva magát, hogy éltesse azt, kinek ellenjegyzése mellett lett püspök, kit az egész euró-

pai cultur-világ — a közművelődés e nagy századában — tisztelettel ismer, Trefort Ágoston cultusministert!

Pap Gábor suprintendens: A prot. egyház főereje autonómiájában van. És Erdélynek különös érdeme, hogy vész idején az autonómiát Magyarország számára megmentette. Tették pedig ezt főleg az egyház világi elemei. Emeli poharát a világi képviselőkre, főleg br. Kemény Gábor főgondnokra! (Hoszas éljenzés.)

Szász Gerő emel most szót, hogy általános figyelem közt mély csendben halgatott gyönyörű toasztot mondjon, mely — nem nagyitunk — könnyeket csalt minden vendég szemébe s oly tapsvihart és éljenzést, minőt ritka köszöntő szokott. A világ legjobb és legboldogabb emberére köszöntött. E bevezetés után gyöngy gondolatokban magasztalta a költészetet, az ideált, mely nélkül az élet pokol, „mint a virág himpor nélkül szemét.“ s kihozta, hogy költő rossz ember nem lehet, ha még Poe Edgárnak hívják is. A költő a legboldogabb isi nem mintha ne sirna az élet miatt, de boldog mert hinn, tud, s csak a ki hisz az boldog. Erre kijelenté, hogy egg kitűnő költőre emeli poharát, ki tudós, főpásztor boldog férj, apa, ki megérte az édes anya nagy boldogsága látását, a testvér Ézsiasra, Szász Károlyra. Ő a világ legjobb és legboldogabb embere.

Az éljenek és a taps felhangzása után dr. Hegedüs István a főcurátorokra köszöntött s köztük legelől Tisza Lajos grófra, mire dr. Jenei Viktor szavai keltettek a Szász Gerőéhez hasonló figyelmet és lelkesülést. dr. Jenei Viktor köszönté a legidősebb aggastyán főgondnokot, ki az ország koronáját őrzi s maga az egyház koronája. A mint Vay Miklós báró nevét kiejtjé, az éljenek közt egyhangulag fogadtatott el Jenei azon indítványa, hogy a báró táviratilag üdvözlötsék.

Ezután a vendégsereg türelme már fáradt. Azért röviden említjük, hogy Tóth Soma főjegyző a nemzetiségi nagy veszélyben küzdő magyar egyik tényezője gyanánt az erd. ref. egyházkerületre, Szász Károly pedig az idegen vallásfelekezetekre üritettek; Nagy László szilágyi esperes br. Jósika Samu főispánra, dr. Kovács Kolozsvár város polgármesterére. A távollevő polgármester nevében gr. Esterházy Kálmán mondott köszönetet s poharát Szász Domokosra, mint Kolozsvár buzgó tevékeny polgárára emelte. Kerekes tanfelügyelő a hadserget, Benkő Lajos gedig az új kor Saloméját, id. Szász Károlynét a boldog anyát élteté, Ferencz József unit. püspök az „egyetemes egyházat“, a tud. egyetemet.

Általános jellegül kiemelhetjük, hogy a felköszöntők a nemzeti közművelődés kiinduló pontja körül mozogtak s e tekintetben kiváló enuncziációkat tettek dr. Groisz Gusztáv és Révay Pál. Dr. Groisz Gusztáv reflektálva az egy akol és egy pásztór eszméjére — mondá — hogy az már meg van; az egy akol a magyar haza, az egy pásztór pedig a haza iránti szeretet; Révay Pál pedig előtérbe állítván a honszeretet hatalmas gyermekét, a nagy és szent eszme megtestesülését, az „Erd. Magyar Közművelődési Egyesület“-et éltette s elnökét gr. Bethlen Gábort. Összesen 15 felköszöntő hangzott el, mire a szép ebéd véget ért, s a vendégek oszlani kezdettek.

Eskető-beszéd.

— Elmondott dr. Tisza István és Tisza Ilona, gróf Bethlen Pál és Tisza Jolán nászán a belfarkas-utcai templomban. —

Kedves Atyámfiak!

E szentegyháznak, az Isten e templomának ódon falai e pillanatban nemcsak külpompában, fényben kiválóan tündöklő, — hanem egyszersmind mély jelentőségű, az egymás nyomába lépő emberöltők során ritkán előforduló s anyyival inkább szívhez szóló oly jelenetnek, oly látványnak néma tanui, melynek emlékezete nemcsak a közletről érdekletteknek, hanem e nagy, díszes közönségnek lelkében is bizonynyal, sckáig főnmaradni s élni fog. Kiválóan szerencsésnek valom magamat, hogy az anyaszentegyház nevében, mint tényező vehetek itt részt s egyházi pályafutásom legkedvesebb emlékei sorába kitörölhetetlen betűkkel jegyzem föl azt, hogy e családi ünnep érzelmeinek tolmácsa lehetek.

Atyámfiak! A történet könyvének lapjai tanusítják, hogy az erdélyi ref. anyaszentegyház s abban első sorban épen ez az egyházközség, melynek egyik templomába sereglettünk össze, hajdan fejedelmi egyház volt s épen ez a templom nem egyszer fogadta kebelébe díszes sorait a haza legkiválóbb férfiainak, a nemzeti és egyházi közélet legelső rangu bajnokainak, oszlopainak és erősségeinek; a legelőkelőbb családoknak, midőn azoknak fiatal sarjai egymásközt a szeretet frigyére léptek s az ajkáról elröppenő hála és esdeklő fohászt ennek a templomnak falai visszhangozták.

Ugy tetszik nekem, e rég elmúlt, fényes idők emléke újul fel ma itt, midőn a haza és az egyház szolgálatában megdicsőülteknek utódai, a most élő nemzedék soraiban a király utáa legelső s körüle anyyi nagynevű családoknak tagjai, épen oly alkalomból gyűltek itt össze, mint ama régiek, a megdicsőültek, hajdan.

Bizony, Atyámfiak! van, létezik az emberben valami, a mi tul éli az időt s az elporladott szivek hamvaiból is mindig, megifjulva, újra életre kél s örökké él. Van valami titkos, csodás, a minek lényegét, természetét a legnagyobb bölcs sem tudja átérteni s kimagyarázni, s mégis a legeggyűbb ember is bizonyosságot tesz róla, mert lételet sejtí s érzi. Van valami ellenállhatatlan, a mi — mint a végtelen világúrben a bolyongó csillagok parányait az összetartó erő, — itt alatt a földön egymáshoz vonzza az egymásért teremtetett sziveket. A halandó ember bár merre megy, bár miként rejtőzzék el előle, — kíséri, körülöleli s lelke mélyén hangja megszólal. A legsötétebb arcot gyakorta mosolyra készíti s a legridegebb szívet lánggra lobbantja; s oh hányszor, a vidám, mosolygó arcz rózsáit letépi s lángja tüzeben, időnek előtte, a sziveket elégeti. Némelyeket, szavakban ki nem fejezhető boldogsággal kínál s eláraszt, míg másokat, kincseiknek közepette is, a győtrelem és kárhozzat éjjelére temet el. Csodás, titkos, ellenállhatatlan hatalom, mely előtt koronás fők s ut szélén bolyongó árvák egyaránt meghódolnak; mely fölemel az égig, megaláz a föld poráig, s óh! mily megfejthetetlen ellentmondás, — gyönyöre, még ha fájdalmat okoz is, édes s kinja, ha a szívet szagatja is, boldogító! *E csodás, titkos, ellenállhatatlan hatalmat az élet tavaszában boldogító szerelemnek, a meglétt korban éltető szeretetnek, az élet alkonyán a múltnak emlékei által megszentelt barátságoknak nevezik.*

E hatalom előtt, melyben a teremtés rendjének legfelsőbb, legfenségesebb törvénye nyilatkozik, *hódolttok* meg ti is, ker. jegyesek, kedves ifjak! S ime, mily

ritka s mily szívhez szóló látvány! Ugyanazon édes anyatörzsnek két viruló hajtása, két édes testvér ugyanazon egy pillanatban nyújtja jobbát, adja szívét, választottjának. Az Isten kegyelmének különös jelét látom én abban, hogy előttetek, kik együtt álmódátok át ifjuságtoknak álmait, egyszerre táru föl a szerelem tündérvilága s egyszerre lépitek át annak szentelt küszöbét.

De a mig ti boldog szívvel s boldogiton lépitek azt át, saját szívét sajogni érzi az, kinek egyszerre két gyermekétől kell elszakadnia, ki anyai szeretetének láthatáról egyszerre két tündöklő csillagát látja tova tűnni!

De mit mondok? Hiszen ő is bár sajjó, mégis boldog szívvel szól hozzátok így: „Menjétek édes gyermekeim s legyetek boldogok!“ Hiszen az édes anya nem önmagáért, — gyermekeiért s azokban él, s bizony, a ti édes anyátok is értetek él s midőn titeket boldogoknak lát, boldog ő is. Féltő, védő, szerető gondja, édes testvéreitekkel, ti voltatok eddig s ha oda is hagyjátok a szülői hajlékot, azokkal együtt ti lesztek ezután is.

És boldogoknak vallunk titeket is, ifju vőlegények! Téged k. afia! ki családi boldogságod romjai fölött hitte, szeretettel családi életed új hajlékát építet föl, befogadva abba szived választottját, hogy legyen annak életadó lelke, az élet nemes munkájában segítő társad, boldogító, házadnak őranala! Boldognak vallunk téged, mert te is ajkaidra veheted a királyi költő szavait: „*Mint a lilium a tövisök között, olyan az én mátkám a lányok között.*“ És boldognak vallunk téged is ifju atyámfia! fényes multban s jelenben egyaránt ékes családudak fényes jövőjü sarja, érdemekben s erényekben egyaránt gazdag szülőknök Istentől megáldott fia! Családod dí-zló kertjének nyíló virágát tűzöd kebledre s te is így szólhatsz hozzá, mint ugyanazon királyi költő hajdan az ő menyasszonyához: „*En mátkám, én szépen, jőjj hozzám!*“ Szerelmed által boldogított szívvel haladj előre azon az uton, melyen elindultál. Sokaknak, egy egész nemzetnek figyelő s reménykedő tekintete fordul feléd s csüng rajtad, mert mély igazságot foglal magában a Krisztusi mondás: „A kinek sok adatott, attól sokat kívánnak.“

Ime, az anyaszentegyház nevében, mint annak egyik — érdemetlen bár, de hivatalos — szolgálja, kinek adatott Istentől az oldó és kötő hatalom, a kulcsok hatalma, ker. jegyesek! megnyitom előttetek a házassági frigy, a családi élet templomának ajtaját. Szent hely az, a hová beléptek. Élet és áldás árad onnan szét, — melynek fénye besugározza azoknak halántékait s szívét, kik annak szentségét átértik s átérzik. Az a szent hely, az a termő föld, melyből folsarjadzik minden szép, minden jó, minden nemes. Emberek boldogságának, nemzetek fölvirulásának, az egész emberiség üdvének fundamentuma. Higyjétek el nekem, tapasztalni fogjátok ti is: szereteteinknek kised körében, a külvilág tekintetétől elrejtett szentélyében található föl csupán az, a mi az embernek örökké esengő szívét kielégítheti s boldogíthatja. Az egymást szerető lelkek öröme, együtt átérve, kimondhatatlanul megédesül s ha bánattal sujtának s kicsordul is szemeikből a fájdalom könnye, annak fátylan is átragyog a megnyugvás s enyhület szívérványa. Nézzétek, a természetben is azok a fák virulnak legszebben, a melyeknek dús lombjai egymásra borulva, a nap fényét, melegét egymásra átsugározzák; a melyeknek ágai egymásra hajolva, vésszel, viharral szemben egyesítik erejüket. Kérlek azért titeket, saját boldogságotok nevében kérlek: legyen számatokra az egész világon legkedvesebb hely az édes otthon csöndes, kis világa. Egy mással szemben szenteljétek szíveteket annak a benső, igaz, maradandó szeretetnek, mely az apostolként „*min-*

dent elfedez, megbocsát, remél és soha el nem fogy.“ A földnek muló, magukban véve senkit sem boldogító javai mellett, melyeket részetekbe juttatott az ég kegye, gazdagítson titeket az Isten, az ajándékok adója, ennek a szeretetnek kincseivel, hogy legyen számotokra ez a frigy nemcsak a családi boldogságnak Istentől megszentelt frigye, hanem egyszersmind titeket arra indító, nemesen buzdító, hogy a haza és az anyaszentegyház iránti szeretetben is legyetek méltó utódai az ősöknek, kegyeletes fentartói a rátok maradt szent hagyományoknak, a hazafias és vallásos erényeknek. Íme, a bizonyágoknak sok fellegei környeznek titeket; körüllegenek a a multak árnyai, a megdicsőültek; előttetek lebegnek, a jelennek nemes példaadásai, a melyeket közvetlen közelből szemlélhettek, s melyek titeket, mintegy kézen fogva, vezérelnek s megmutatják az utat, melyen haladjatok. Mindeneknek felette pedig, meg ne feledkeztek arról az örökké élő jószágos Istenről, ki titeket sokaknak fölébe magasztalt s kegyelmességének sok ajándékaival megáldott; annyi jótéteménye között azzal is, hogy neveiteket egymás mellé jegyezte föl az élet könyvében. Hálaadással dicsérjétek őt s jelszavatok legyen az, a mi volt hajdan egy a milliók közül kiválasztott, fölmagasztalt, megáldott emberé, a ki így szólt: „*Én és az én házam az Istent imádjuk!!!*“

TÁRCSA.

Adalékok

a kolozsvári ref. collegium tanárainak életrajzához a XVIII. században.

(Folytatás.)

2. *Baczoni Incze Máthé.* 1714—1720. Zilahi András székét 1714 ben Baczoni Incze Máthé, szigethi praedikátor foglalta el.¹⁾ Baczoni Incze Máthé Incze István és Pap Judith fia volt. Született 1679, szept. 24. N.-Bacsonban.²⁾ Elemi tanulmányai bővítésére az udvarhelyi gymnasiumba vitetett. Hol 1695, aug. 21-én a togatus polgárok közé iratott. Itten szélesebb tért nyervén tehetségei fejlesztésére, csakhamar elárulta a magasabb tanulmányokra való hivatottságot is. Előjárói figyelmét az új testamentumi főpap kitűnőségéről, a nagy hírű T. M. Vásárhelyi István jelenlétében tartott szent beszédével vonta magára.

1697-ben, aug. 13 án a kolozsvári tanulók közé iratkozott, hogy a híres Szatmárnémeti Sámuel és Mihályt hallgathassa. Itt a latin, görög és keleti nyelvek, a historia mindenféle régiségek és a theologia tanulásában oly nagy szorgalmat tanusított, hogy professorai szép jövendőt jósoltak neki. Vélekedése szerint azoknak, kik közszolgálatba kívánnak lépni, csaknem minden tudomány elemeiben jártasoknak kell lenniök. Ezért ő semmiféle fáradságtól és tanulmánytól sem vonakodott, ha ismereteit gyarapíthatta. Az ifjunak ily módon jó hire költ s meghívták a zilahi iskolához igazgatónak. E tisztét 1703, márcz. 29-én foglalta el s 3 évi buzgó működése alatt, tanításbeli jártassága, kormányzóí eszélyessége és tisztza erkölce által mindenkinek megnyerté szeretetét.

Ez időtájt elhatározta, hogy külföldre megy, s különösen zilahi patronusainak segítségével ki is ment a

¹⁾ 16—1714, főcons. jkvi sz.

²⁾ Az életrajzi vázlatra lásd: *Huszt (Georg.) Sacelcios Mysticus*, stb. című halotti beszédét. *Claudiop.* 1742. 4 r.

hollandi akadémiákra, 1706 május havában. Elindulása előtt a debreczeni collegiumtól kért bizonyítványt, s ezt ki is állította neki. Kocsis János theolog. professor s a tiszáninneri helvét hitv. egyházak generalis inspectora 1706, máj. 17-én.³⁾ Franekerában főleg a híres Vitringa és Andala tanításait hallgatta nagy szorgalommal és eredménnyel. 1707, jun. 5-én Andala elnöklete alatt nyilvános vitatkozást tartott e czimen: *De Polytheismo Gentilium.*

Miután a belgiumi és Odera melletti egyetemeket meglátogatta, hazatért s szinte egy évig gr. Teleki Mihály udvari papja volt. Először Zilahra hívták papnak, s ő jóltevői iránt hálára lévén kötelezve, a meghívást elfogadta, de az akkori idők zavarai között nem foglalta el hivatalát. Ugyanekkor a szigethi eklézsiában is üresen állott a papi szék s a kállai synoduson erre kijelöltetvén, egyhangulag megválasztott szigethi pappá 1708, decz. 23-án. — Őt évig szolgált e minőségben s azután elfogadván az erdélyi református előkelők meghívását, Kolozsvárt a philosophia és philologia profesora lón. Állomását 1714, ápr. 29-én foglalta el.⁴⁾

Baczoni Incze Máthé megválasztásához már 1713-ban megtették az előkészületeket. Erről tanuskodik Szatmárnémeti Sámuel levele gr. Teleki Mihályhoz, 1713, dec. 19-ről, melyben jelenti, hogy a kolozsvári consistorium, ő és a collegium kérték a főconsistoriumot, ne tegye át Zilahi Andrást Fejérvárra, de nem nyerhették meg. Successorról gondolkoztak tehát s megnyugodtak Udvarhelyi Mihály és B. Incze Máté személyében s candidáltak is; de a mint az ifjuság megtudta, hogy Udvarhelyi gyakorta erőtelenkedik, Baczoni ur pedig ifju, nyers, serény ember, ahoz képest az ifjuság nagyobb része Baczoni uramat kívánja professornak. Kérik ezért a grófot, tudassa szándékukat Baczonival, „mivel ilyen időtájban szokták marasztani a Péaedikátorokat“.⁵⁾

Szatmárnémeti Sámuel gyengékedése alatt 1717, jan. 23-án a főgondnokok által a theologia professorává s egyuttal az iskola igazgatójává neveztetett ki.⁶⁾

Baczoni Incze Máté nem szivesen tanította a philosophiát s ezt ki is fejezte 1717, nov. 13-án kelt levelében, melyet valószínűleg gr. Teleki Mihályhoz intézett. Ebben miután jelzi, hogy Szatmárnémeti Sámuel hajlandó lemondani a theologiae-professorságról, egyuttal kijelenti azt is, hogy ezentul e hivatalában a philosophica fakultásban meg nem maradhat, „mivel eddig is — így folytatja tovább — majd mint egy a magam lelke-men és belső propensionomon vöttem erőszakot; mert noha Academiákon a Philosophiában annak rendi szerint magamat nem kevésé gyakoroltam, de azután őt esztendőknél tovább az Sz. miniszteriumban hütöm és kötelességem szerint a Biblia körül szorgalmatoskodtam; és ezen hivatalomat semmi okokra nézve, ezen hivatalommal el is nem cseréltem volna, ha Nagycságtok kemény parancsolattja azt nem kívánja vala, de azt akkor nékem elmulatnom éppen lebetetlen vala; és igazán megvallom, biztattam magamat azzal, hogy a Theologica Facoltásnak itten annak idejében vacantiája lészen, azt

³⁾ Eredetije özv. Lengyel Dánielné Itárában.

⁴⁾ A főconsist. eredeti kinevező levele kél: 1714, jan. 24 Szebenben. — Özv. Lengyel Dánielné Itárában. — Gr. Teleki Mihály 1714, febr. 9-én értesítette Baczonit megválasztatása felől. — U. ő értesítette az előkészületekről is 1713. dec. 21-én.

⁵⁾ Özv. Lengyel Dánielné Itárában. — A levelet különben diktálta Szatmárnémeti Samu, mivel közzvényes volt.

⁶⁾ Ez adatot Huszti jegyezte föl; de nem lehet biztosan tudni, hogy ekkor kezdett-e theológiát tanítani, mivel 1717, nov. 13-ról kelt levelében egyik patronusától a theologiai tanszékre való áttételét kéri Szatmárnémeti halála esetében.

a Nagyságtok favora és succursusa által obtineálhatom; ezenkívül is ehez ha Ngtok consensusa is accedat talám méltó jussom is lehet; itt is ezen collegiumban ugy practizáltatott, (mint a külföldi academiákon) mert Idv. Pataki ur a philosophia után hágott a Theologica Facultásba; Tiszt. Némethi ur, Idv. Pataki ur decessusával a Philosophiából ment a Theologiae Professorságra.“ — Kivánja tehát a theologiai tanszékre való áttételését, s ha ezt nem lehetne kieszközölni, valami hozzá illendő hivatalt kér, hogy ne legyen sok, költséges és ereje fölötte való fáradozásainak gyalázat a vége. Ugyanezen levélben jelzi, hogy a collegiumban dec. 13-án s nem előbb lesz az examen.⁷⁾

Az új és kedve szerinti tanszéken bizonyára jobb kedvvel működött B. Incze Máté, mint az előbbin. Ez lehet az oka azon dicsőítésnek, melylyel Huszti György elhalmozzaa őt a fölötte tartott beszédében.

De már 1720-ban ismét a papi pályára tért, midőn a kolozsvári ref. egyházköztség nov. 3-án egyhangulag megválasztá papjává. Ezen minőségben, mint első pap és felügyelő szerepelt a farkasutczai belső temp'om restauratiója körül. E restauratio 1723-ban kezdődött s 1724-ben végződött be. A jegyzéket erről 1726, jan. 27-én készíté Bacsoni. E szerint a kiadás 1627 mfrt. 38 den., a bevétel 1583 m. frt 60 d.⁸⁾

Megházasodott 1709-ben. Feleségül vette Sajgó Bogdányi Mihály leányát, Erzsébetet. Házasságából 6 gyermek származott, kik közül Zsuzsánna, Verestói György

kolozsvári prof. és később püspök felesége lett. István nevű fia Leidaban tanult apja halálakor, Mihály pedig a kolozsvári ref. collegiumban.

1735-ben gyenge szélhűdés érte, ez 3 év múlva erősebben ismétlődött, s végre 63 éves korában, 1742, szept. 19-én meghalt. Holtteste a farkasutczai belső templom északi bejárata alatt fekszik, hol a falba helyezett sirkövén maig is olvasható a fölirat. Ez a B. Incze Máté a Kolozsvártt később nagy kiterjedésűvé és híressé vált Incze-család őse volt. Kéziratai, nyomtatott munkái — a fennebb említett „De Polytheismo Gentilium“ címűm kívül — nem maradtak. Írt egy munkát latinul a vizről is, de Benkő szerint oly kevés számú példányban, hogy még fia sem láthatta.⁹⁾

Dr. TÖRÖK ISTVÁN.

Még egyszer a vadházasság kérdéséhez.

(Folytatás.)

Na de a válóperekkel csak másképp lesz a dolog? Ugy van: másképp áll a dolog; mert itt már az 1885-ik év is szerepel s minden 1884. december 14. után vadházasság felek részéről indított s véglegesen lejáratott válóperekre hatása lehetett az alispáni intézkedésnek. Lássuk

Kimutatása

az erdélyi ev. ref. egyházkerület házassági főtörvényszékére, az erdélyi ev. ref. egyházmegyékből felterjesztett válóperek összesített számáról 1878—1885-ig bezárólag.

Sorszám	Az egyházmegyék neve	1878-ban										Összesen
		Ben- des	Rki- vili	Össze- sen	1879-ben	1880-ban	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	
1	Vajda-Hunyad-Zarándi	5	2	7	6	2	9	3	5	10	14	56
2	Gyulafehérvári	2	—	2	—	1	1	—	4	—	4	12
3	N.-Enyedi	11	2	13	13	12	19	21	16	17	10	121
4	Kolozsvári	20	4	24	10	7	15	15	18	26	13	128
5	Kolozsalotai	17	3	20	25	10	14	13	17	28	29	156
6	Szilágy-szolnoki	15	5	20	13	5	5	5	18	17	14	97
7	Deési	4	—	4	7	2	4	2	6	6	9	40
8	Széki	2	—	2	6	4	4	10	10	12	5	53
9	N.-sajói	5	1	6	1	—	3	5	1	5	1	22
10	Görgényi	7	—	7	8	7	7	6	6	12	11	64
11	Marosi	35	5	40	25	27	32	29	35	43	38	269
12	Küküllői	4	3	7	5	8	10	14	10	13	6	73
13	N.-Szebeni	2	—	2	2	—	3	3	6	—	4	20
14	Udvarhelyi	30	4	34	33	15	36	30	26	43	35	252
15	Erdővidéki	14	2	16	15	9	9	5	9	9	7	79
16	Sepsi	22	3	25	25	27	26	34	18	20	24	199
17	Orbai	11	—	11	16	7	4	7	6	8	7	66
18	Kézdi	8	2	10	11	8	8	10	6	17	12	82
19	Fogaras	—	—	—	2	1	—	—	—	1	—	4
20	Románia	—	—	—	—	—	3	1	3	2	1	10
	Összesen:	214	36	250	223	152	212	213*	220	289	244	1803

*) Az 1882-ik évben az ágostai püspökségtől is jött 1 per, ami összesen 1804-re emeli az összes számot.
M. Jára, 1885. aug. 6-án.

⁷⁾ Az ehker. ltban hibásan van elhelyezve e levél 29—1710. sz. a. az 1710. évbe mivel, 1717, nov. 13-án kél az eredeti levél.

⁸⁾ E jegyzék özv. Lengyel Dánielné ltárában látható.

⁹⁾ Dissertatio Physica de aqua. Franequerae. 1708. 4.— —
Benkő-Franssilvania. II. 461. l.

Ha nem légből kapottak „Udvarhelymegyei“-nek „számos“ és „sok“ valóperi esetei, melyek visszaemlékezésében, mint az alispáni intézkedés eredményének tényei vannak felhozva: „mi dolog, hogy az 1885-ik évi válóperek száma, az 1884-ik éveknél alatta marad.“ Mi az oka, hogy még a hét évi átlag közép arányosa 36-ot sem éri el?

Ime az ön „számos“ és „sok“ üres szavainak: valódi értéke!

De már legalább az unitárius hitfelekezet valóperrei, csakugyan meg fogják változtatni a dolgot, s „Udvarhelymegyei“ javára „számos“ és „sok“ valóperi esetet adnak! Ime tessék, az ez idő szerint egyedül hiteles — ha úgy tetszik: hivatalos — adat.

Az unitárius anyaszentegyház házassági főtörvényszékén lejáratos válóperek 1878. jan. 1-től 1884. december 31-ig.

Folyó szám	Az egyházkör neve	Melyik évben hány?						Összesen	Hány lélek szám után?	Jegyzés	
		1878	1879	1880	1881	1882	1883				1884
1	Udvarhelyi egyházkör	10	6	8	10	10	21	5	70	10,513	Udvarhely- megyei ter. A többi egyh- kiv. morsz. ter. Fele rész- ben udvarh- m. ter.
2	Kereszturi „ „	14	15	19	17	16	22	13	116	14,763	
3	K.-Doboka és m. orsz.	32	34	26	18	13	19	41	183	2401	
4	Felsőfehéri kör	2	—	1	1	6	1	2	13	3122	
5	Marosi kör	10	8	14	3	4	13	15	67	6857	
6	Háromszéki kör	5	6	9	13	6	9	12	60	5320	
7	Torda-aranyosi kör	5	9	12	15	7	6	8	62	9840	
8	Küküllői egyh. kör	2	2	2	1	—	4	2	13	3704	
	Összesen:	80	80	91	78	62	95	98	584	58,528	

Az 1885-ik évben keletkezett válóperek, a mint ez adatok megküldője engemet nagybecsű levelében értesít, még minden egyházkörből nem terjesztettek föl a felső törvényszékre; de a felterjesztettek közül megállapítható, hogy a megelőzőt évek szerinti *normalis* állapotban, számba vehető változás az apadás, vagy növekedésben, nem fog lenni.

Ime itt is egy kétségbe vonhatatlan adat, „Udvarhelymegyei“-nek „számos“ és „sok“ üres szavaihoz.

Ha az alispáni intézkedés befolyt a válóperekre: miért csak 19 az 1884-ik évi válóperek száma, míg az 1883-ik évié: 43?

Én készségesen elhiszem „Udvarhelymegyei“-nek, hogy csakugyan üdvös hatása lesz az intézkedésnek; de egy-két esetből, olyan vehementer rohanni a dolognak, s pellengére állítani valakit — amint tette velem — azt hiszem sem méltányos, még csak nem is tisztességes, annál kevésbé igazságos eljárás.

Nem tisztességes dolog *névtelenül* támadni meg azt, ki nem szégyenli annak a mit érez, kimond és leír: nevét is alája tenni; ki az igazságot *fel* és *le* kimeri mondani, s a *bűn* megítélésében: *egy* mértéket használ. Nem igazságos, még csak nem is méltányos eljárása annak: ki „nagy különbséget lát az alsó néposztály és a rangosabbak hasonló bűnei“ között; akár a bűn természetét, akár annak „következményeit“ vizsgálja.

Pedig „Udvarhelymegyei“ a bűn természetére és következményeire is: külön mértékekkel mér: a népalos osztályra és külön mértékekkel: a rangosabbaknak.

(Folyt. köv.)

RÉVAY PÁL.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1885. szeptember 18.

— **A püspök beigtatása.** Az egyházkerület rendkívüli közgyűlésének színe előtt Ft. Szász Domokos püspök afa vasárnap letette az esküt. Felejthetetlen nap marad ez ünnep a jelen voltak szívében. Lefolyását lapunk elején közöljük. Munkakész, nagy tehetségű, ritka erejű s páratlanul tevékeny püspökünknek pedig istentől áldást és segédelmet kívánunk az emberi életlegvégső határáig!

— **Tisza-család örömnépe.** Szombaton történt meg Kolozsvárt a fényes főúri esküvő, minő emlékezet óta alig volt e városban. Tisza Kálmán miniszterelnök fia, dr. Tisza István oltárhoz vezette Tisza László leányát, Ilonát s ugyancsak ekkor lépett oltár elé gróf Bethlen Pál a másik Tisza-nővérrrel Jolánmal. Az esketést Szász Domokos püspök végezte a ragyogó díszmagyarba öltözött fényes vendégsereg előtt a belfarkas-utcai templomban, mely zsúfolva volt. A szép beszédet lapunk más helyén közöljük. Áldást és boldogságot kívánunk a kettős főúri párnak.

— **A szavazások** az egyházkerület megürit állásaira hétfőn d. u. 3—5-ig folytak le *Inczédi* Sámuel szavazatszedő bizottsági elnök vezetése alatt. Az eredmény a keddi közgyűlés délelőtti ülésén jelentetett be. Ezek szerint:

Egyházkerületi *főgondnok* lett néhai Zeyk Károly helyébe báró *Bánffy* Dezső, a beadott 172 szóból 130 al.

Egyházkerületi *főjegyző* 174 szóból 97-tel Szász Gerő, dr. *Kovács* Ödön 77 szavazata ellenében;

Baldácsi-alapítványi bizottságba *póttag* 174 szóból 169 el. *Mezey* Albert;

Gyulafehérvári egyházmegyei *főgondnok* 170 szóból 162-vel Zeyk Gábor, a többi szavazatok br. Kemény László és Köblös Miklós közt oszlottak meg.

Kolozsvári egyházmegyei *algondnok* 170 szóból 154-el dr. *Jenei* Viktor. Jelöltek voltak még Bónis István és Sárkány Ferencz.

Ugyancsak a keddi ülés folyama alatt történt meg a szavazás az igazg. tanács *elnökére* s a deési egyházmegyei *főgondnokra*.

Beadott mindkét tisztre 66 szavazat, és pedig mindannyia az elnökséget illetőleg dr. *Kolozsvári* Sándorra, a főgondnokságra nézve *Szarvady* Pál kir. tanácsosra.

Az új főjegyző felesketése megható ünnepélyesség közt folyt le. *Inczédi* Sámuel vezetése alatt *Parádi* Kálmán és *Ignác* Károly hívták őt meg a gyűlés színe elé, hol először báró *Kemény* Gábor főgondnok, majd pedig a püspök által üdvözöltetett. Nt. Szász Gerő monumentális beszédben válaszolt s meghatva vette át a szintén szépen üdvözölő gen. director *Benkő* János afa kezéből a főjegyzői tollat. Részletesen jövő számunkban.

— **Egyházkerületi közgyűlésünk** lapunk zártakor még együtt ülésez. A codificatio tárgyalása tart hétfő óta. A tagok ugyan nagyrészen már hétfőn este — a választások után — haza utaztak. Az itt maradtak magas parlamenti modorban annál melegebb érdeklődéssel folytatják a tárgyalást. A választások eredményéről sietünk már most számot adni — azért tartottuk a lapot két napig vissza — a közgyűlés további folyását kénytelenek levén jövő számunkban ölelni föl.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELNIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő novére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 4. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ: SÁNDOR JÓZSEF. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Szász Gerő főjegyző.

A harmadik napi közgyűlésen, kedden eskették föl nt. Szász Gerő fiát, mint megválasztott gen. notáriust. Br. Kemény Gábor főgondnok elnök d. e. 1/3 10 órakor megnyitván a gyűlést, a napi rend (codificatio) megemlézése közben *Inczédi* Sámuel szavazatszedő bizottsági elnök bejelenti, hogy a megelőző napon d. u. 3—5 óráig kitűzött szavazáson az egyházkerületi főjegyzőségre beadott 174 szavazat, melyből Szász Gerő esperes 97, dr. Kovács Ödön theol. tanár 77 szavazatot kapott, s így Szász Gerő 20 szótöbbséggel főjegyzővé választatott. — Elnök a távollevő főjegyző meghívására *Inczédi* Sámuel vezetése alatt Parádi Kálmán és Ignác Károly képviselők közül egy küldöttséget nevez ki s a gyűlést fölfüggeszti.

A körülbelül egy negyed óráig tartó szünet után Szász Gerő a küldöttség által vezetettve megjelenik a közgyűlés előtt hosszas éljenzés által fogadtatva. Elnök meleg szavakkal üdvözlö.

Szász Gerő erre leteszi a hivatalos esküt, melynek elhangzása után ismét felzúgott az éljenzés.

Most Szász Domokos püspök intézett nagy figyelemmel halgatott szép beszédet az új közfőjegyzőhez. Beszédének bevezetésében visszaemlékezik életének azon egyik legünnepeyesebb pillanatára, midőn ő tette le annak idején a közfőjegyzői esküt, fogadván, hogy egyházát hiven és egész odaadással fogja szolgálni. Ez egyházkerület nagy gazdagsággal jutalmazta őt, midőn most püspökévé választotta meg. A közfőjegyzői állás a legmagasabbak egyike, melyhez méltán kötnék sok várakozást, miután ez, a főgondnoki és püspöki állások mellett, az egyházkerület egyik oszlopát képezi, melyen annak tekintélye, méltósága nyugszik. Mi vagyunk — ugymond — kiválasztva, hogy e tekintély és méltóság öregbítésére szenteljük életünket. Nagytiszteletűséged is sorainkba lép, midőn a közfőjegyzői tollat kezébe veszi. Kérem a kegyelem atyját, ki sok szép lelki tulajdonnal áldotta meg, hogy adja Nagytiszteletűségednek a maga segedelmét, hogy állásában üdvös munkálkodás közt tudja fentartani magát. Nem szabad soha szem elől téveszteni, hogy mivel tartozunk az állásnak, melyet elfoglalunk, s hogy példa-képen kell előtte járnunk a kerületnek, mely reánk néz. Barátságos szeretettel üdvözlöm Nagytiszteletűségedet, mivel 26 esztendő óta egy pályán, egy körben élek és munkálkodom; és ha néha szembeállottunk is egymással, eltéréseink soha sem vezettek annyira, hogy megszakadjanak köztünk a barátságos kötelékek, melyeket ezután még szorosabbnak kell füzünk.

A püspök meleg szerencsekívánataival végezte beszédét, mely nagy benyomást tett a hallgatókra.

Szász Gerő közfőjegyző a következő, hévvel előadott szép beszédet mondotta:

Főtiszteletű egyház. közgyűlés! Kegyelmes Uram!

Életemnek ezen rám nézve fontos pillanatában, méltóztassanak megengedni, hogy egy néhány szót szólhassak. Rövid leszek, mint az út, a mely előttem áll. Hiszen, az a megtisztelő bizodalom, mely e választás által — minden érdemen kívül — igénytelen személyemben összpontosult az életkornak, az időnek oly magaslatán talált, honnan a szekér sokkal gyorsabban fut alá. Életemben immár több van, a mire vissza kell nézmem, mint a mennyit a jövőben remélhetek.

De a mult nem repült el minden haszon nélkül. Az a huszonöt esztendő, melyet a kolozsvári népes és virágzó egyházban éltem át — tömérdek gyönyör és sok jóakaratu elnézés között — mint pap: feltárta előttem a tapasztalás kincses házát.

Megtanultam, hogy a protestáns pap élete minő végzetetlen szép. Része van a családi élet gyönyöréből, munkása lehet a társadalom mindazon törekvéseinek, melyek a humanizmus magas céljaival megegyeznek; kiegészítő része annak a magasabb fogalomnak, mely „állam“ elnevezése alatt van hivatva teljesíteni magasztos rendeltetését. S mindezek mellett, kezében tartja a „könyvek könyvét“, Krisztus evangyéliumát, melyből tanítja a családot szeretni, a társadalmat: hinni és munkálkodni, és tanítja az állatot: remélni, ama végcélznak elérését, mely az emberiség boldogságát föltételezi.

Megtanultam, hogy egyetlenegy pálya, semminemű munkakör nem oly magasztos, oly fönséges, mint a protestáns papé, mert egyedül ő állhat teljes szolgálatában az erkölcsi világrendnek, mert ő ismerheti az életnek minden viszonyát és mind e viszonyokat egyedül ő hintheti be a szépnek, azaz igaznak himporával; ő lehet prófétája, apostola annak az eszményi világnak, mely nem elégzik meg az elmulandóval, hanem keresi az örökkévalóságot.

Oh, nehéz út, de végzetetlen szép! Sorsa: — mint minden emberé — küzdeni; jutalma: látni a fölbuzdult sziveket. — Hirdetni azoknak igazságát, a melyek nem láttatnak és látni azoknak megvalósulását, a lelkesedés szent perczében végrehajtott tettek fölemelő eredményeiben. És ez nem is lehet másképen. Hiszen a pap, a bölcsőtől a koporsóig, gyülekezetében az egyházi családnak tagja, a ki Krisztusnak nevében kéri az Istentől az ál-

dást, az erőt, a segedelmet, lékességes türeést, a megbocsátásnak és a szeretetnek lelkét.

Megtanultam, hogy a „szent nép és királyi pap ság“, a protestáns egyházban, nem két külön fogalom, hanem egy és ugyanaz: a papnak hivatása szeliden inteni, feddeni ott, hol erkölcsi eltévelyedést tapasztal; de kötelessége lelkesedéssel követni, segítő kezet nyújtani azoknak, kik nemcsak, mint választottak, hanem mint hivatottak is legtöbb áldozatot hoznak a végre, hogy közöttünk felvirágozzék anyaszentegyházunk és bennünk látható legyen Istennek országa.

Igy fogván fel a papi hivatást, előttem nem más az, mint szolgálat. Szolgálni igyekeztem egyháznak, mely huszonöt esztendeje tür és mely iránt hálám csak akkor fizethetném le részben, ha még egy életet adna a gondviselés. Szolgálni igyekeztem az anyaszentegyházunk oly téren, mely a szellemi munkásság ébrentartására irányult. Megkísértettem, szolgálni a szepnek, a magasztosnak az által, hogy áldozatomat bemutattam a költészet oltárain. Hogy nagyobb eredményt nem mutathatok fel, nem akaratomon, tehetségemen mult, de szégyent tán így sem hoztam az erdélyi szuperintendentiára. Ha volt részem a közdolgokban is: sohase mentem tul azokon a határokon, melyeket egyszersmind megegyeztettem lelkiismeretemmel, a becsülettel és azzal az erkölcsi világ-renddel, a mely forrása minden magasabb törekvésnek. Luther nem volt oka a paraszt-lázadásnak; de a reformátio — áldása az emberiségnek! örök dicsősége marad mégis az emberi szellemnek!

És mind e helyzetekben, minden viszonyok között megtanultam, tisztelettel hajolni meg a toll hatalma előtt. Hatalmasabb, mint a hadsergek fegyvere; gyógyítóbb, mint a mezők füve; a győzedelmet elsepri egy újabb vereség, a füveket elhervasztja az őszi szél; de a betű él, a betűnek szive van, mely lüktet s az abból kisugárzó szellem megmarad nemzedékről-nemzedékre és megeleveníti a holt köveket.

És midőn e pillanatban a főtiszteletű közgyűlés az én győnge kezeimbe teszi le az egyházkerület jegyzői tollát, mély hálám és őszinte köszönetem mellett, amaz ünnepélyes biztosítást adhatom csupán, hogy az szentelenül fog visszakerülni utódom kezébe.

Tudom, hogy a közjegyző egyházi állása ma sokkal szerényebb, mint volt a successio korában; de ma is belső tartalmat kölcsönöz annak az a magas színvonal, melyet azokban tisztelek, kik szavazatukra méltattak; fontosságot nyer a határozatok pontos megírása, a gyorsaság, a felelősség és lelkiismeretesség által; szóval: a közjegyzői állás — szolgálat mindazokban, melyek anyaszentegyházunk felvirágzását előmozdithatják. kevesebb tehetséggel, mint akarattal, de szolgálni akarok anyaszentegyházunknak abban a mély hitben, hogy isten a győngekben és erőtlenségben dicsőíti meg hatalmát, kegyelmét!

Az ünnepélyes hivatalos eskü csak kötelesség-telejesítésre kötelez: én azon tul is kész vagyok minden erőmet felajánlani. A püspök ur felhívására az irás szavával felelem: Szólj és meghalgtalak! És mikor azt mondja szintén az irás szavával: Kövess engemet! — ott fogok állani a résen, hogy szolgálván protestáns anyaszentegyházamnak, a mi ezzel mindig szoros összefüggésben állott, szolgálhassak édes hazánk, Magyarország jövődjé nagyságának,

Isten engem úgy segítjen!

Székfoglaló beszéd.

(Tartotta Szász Domokos Kolozsvártt, 1885. szept. 20-án, a bel-farkas-utozai templomban, midőn püspöki hivatalába főt. Szász Károly, dunamelléki ref. püspök-társa, s az esperesi kar által ünnepélyesen beigtattatott.)

Dicsőségesen uralkodó apostoli Királyunk az erdélyi ref. egyházkerület püspökévé megválasztásomat legkegyelmesebben megerősítvén, s néhány pillanattal ezelőtt esküvéssel is elkötelezvén magamat kötelességeim hű, lelkiismeretes és buzgó teljesítésére, íme, itt állok, — Istennek és az anyaszentegyházunk színe előtt, — püspöki hivatalomat ezennel ünnepélyesen elfoglalandó.

Ne csodálkozzék senki, ha az első hang, mely ajkaimról elröppen, a lelki alázat és hála hangja, azzal szemben, a ki mindenek felett való. Az örökké élő Isten előtt, ki titkos bölcsessége, s kifogyhatatlan irgalmassága tanácsai szerint vezérli sorsunkat; ki gyakorta az érdemek nélkül szűkölködőt is fölmagasztalja, s legfensőbb rendű czélzatainak eszközéül, s munkásául kiválasztja, hogy az ő ereje az erőtlenségben legyen nyilvánvaló, prófétája szerint, annak adván a birodalmat, a ki nek akarja; — az örökké élő Isten előtt megalázom magamat, s nyilván teszek vallást arról, hogy nagy dolgot cselekedett velem és az én nemzetséggemmel, mert érdemünknek felette fölmagasztalt minket, hogy egy nemzetségből egyszerre ketten lennénk Sionjának őrei, s vitézkedő anyaszentegyházának főpásztorai. És megengedte nekem, hogy itt, az ő szent templomában, szentségének, az anyaszentegyházunk, ennek a gyülekezetnek, s ebben az én agg édes anyámnak színe előtt tehessem le szent eskümet, egy oly püspöktársamnak kezeibe, ki nekem a szó legmélyebb értelmében édes testvérem. Mélyen átérzett alázattal, de egyszersmind nagy lelki örömmel magasztallak téged, óh kegyelmes Isten! s meg nem szűnök hirdetni a te irgalmasságodat, mely tengereknél mélyebb, egeknél magasabb, — véghetetlen. Ki elárasztottál engemet, s nemzetséggem ingyen kegyelmességednek javival: dicsérlek téged, menyei édes, jó atyám! — Lelki szemeim látják e pillanatban égi trónod számolyánál hálát rebegve borulni le az én megdicsőült földi atyámat is.

Az alázatnak s hálának e fohásza s lelki látásom után, felétek fordítom lelkem tekintetét.

Krisztus az ő apostolaihoz így szólott: „Bemenvén a házba, mindenek előtt köszöntsétek a ház népét.“ Előttém is megnyitlak az anyaszentegyház kapui s bebocsáttatást nyertem. Az irás nyelvével szólva, megoldom az én saruimat, midőn annak szent küszöbét átlépek, s mindenekelőtt köszöntekek titeket.

Titeket első sorban, kik a távolból, a testvér egyházkerületek köréből jelentetek meg itt, s megjelenésükkel egyházkerületünket megtisztelni kegyeskedtetek. Élő bizonyosságai vagytok ti a lelki rokonság, az együvé tartozás amaz eleven érzetének, mely drága örökség gyanánt szállott át nemzedékről-nemzedékre ránk, mignem — áldott legyen érte az Isten! — testté lön az ige; egygyé a magyar ref. egyetemes egyház! Köszöntekek titeket!

Es titeket is, egyházkerületem világi nagyjai, vezérférjiai, kik a mi Sionunk oszlopai s erősségei vagytok.

Jól esik nekem ez ünnepélyes alkalommal, midőn püspöki székeket elfoglalom, mindeneknek hallatára, nyilván róni le irántatok táplált tisztetétem s hálám parányi adóját. Drága kincscsel, a legdrágábbal, melyet ember embernek adhat: bizodalmatokkal ajándékozotok meg engemet. Szivem, lelkem mélyén féltő gonddal örzöm e kincset, s nyugodtan fogom lehajtani fejemet az utolsó álomra, ha ezt akkor is magaménak vallom. Köszönöm nektek, köszöntekek titeket!

És titeket is, szolgatársaim az Urban, anyaszentegyházamnak lelkipásztorai, nekem egyen-egyen k. afiai! Igaz, az Isten különös kegyelméből és a hivek bizodal-mából elsővé lettem közöltelek, kik hozzám hasonlók vagytok. De egyszermindenkorra készséggel jelentem ki, hogy elsőségem méltóságát csupán abba keresem s helyezem, hogy a titeknél munkásságom szélesebb körű, s felelősségem nagyobb. Midőn azért most soraitokban az első helyet ebben az értelemben elfoglalom, mint egy ti közöletek, mint társatok a küzdelemben, mint testvéretek az Urban, atyafiságos szeretettel köszöntelek titeket.

Savagy megfelelkezhetném-e rólatok, kik, bár nem vagytok az én hivem sorsossai, anyaszentegyházam ünnepeben mégis résztvenni eljöttetek.

A különböző felekezetek közötti békességes egybenkötetésnek szép jele ez, s ha visszazongolok a keresztények közötti gyűlölködésnek sötét napjaira, hálával borulok le a kegyelemnek Atyja előtt, ki mind közelebb és közelebb hozza azt az időt, midőn valósággá lesz a Krisztus fényes álma, s a különböző nemzetiségek, nyelvek és ágazatok egy nagy családdá egyesülnek a szeretetben. Köszöntelek titeket!

És te, kiről Isten után legelőbb kell vala megemlékezni, mert habár Isten kegyelméből vagytok a mi vagyok, egyházi pályafutásom rendén neked köszönhetek legtöbbet, nekem kiváltképen való népem, jóltevőm, kolozsvári nemes és szent gyülekezet! Kora ifjúságomban kebeledre öleltél, templomaidat megnyitottad előttem, mintegy kézen fogva vezettél, segítéssel engemet s gyarlóságaimat szeretettel elfedezted. Mint gyámolát a gyöngé, mint jóltevőjét a szűkölködő, mint édes anyját a gyermek, oly hálás indulattal köszöntelek téged.

Ime, megnyílt számomra a tér, hogynagy és nemes munkát hajthassak végre, nyomdokaiba lépve azoknak, kik e téren előttem éltek s munkáltak. Ime, kínálkozik számomra az alkalom, hogy helyet foglalhassak én is a haza és anyaszentegyház legjobbjai között.

Megvallom, ez a dicsvágy zaklatja lelkemet, s boldognak érezném magamat, ha szolgálattételeim által maradandó emlékezetet hagyhatnék hátra. Hogy e dicsvágyamat kielégíthessem, s e boldogságot lelkem számára megszerezhessem, szükségét érzem annak, hogy válasszak magamnak egy jelszót, melyet szüntelen elmémbe forgassak, mely világító szövétnék gyanánt lobogjon előttem, mely legyen számomra csüggedésemben bátorságnak, erőtlenségemben megújodásnak, háborgásom közepette lelki csöndességnak, s kételkedéseimben fölemelő s biztató hitnek életadó forrása. Oly jegy, mely alatt én is diadalmas lehetek.

És a midőn e végett forgatám az írásokat, melyekben élet és igazság van, egy oly mondásra akadtam, mely Krisztus ajkairól hangzott el, mely foglyul vitte lelkem minden gondolatját, szívem minden érzelmeit, mert legbensőbb meggyőződésemet, hitemet fejezi ki s belvilágom egész hangulatát visszatükrözi s melyben úgy tet-szik nekem, megtaláltam, a mit kerestem.

Az Ur J. Krisztus egy alkalommal, midőn nagy sokaság vette körül, s predikálta annak az ígét, bátorítva a csüggedőket, fölvilágosítva a tévelygőket, szent haragra lobbánva a bűneikben megátalkodottak ellen és szelíd szeretettel hívogatva az elfáradottakat, beszédét egy néhány szóval fejezte be, melylyel hallgatói előtt, mondhatnám, lényének legbensőbb rejtekeit feltárta.

Lelke előtt lebegett a főséges cél, melyért egész életét fölszentelé; magasan föllobogott szívében a szent láng, mely őt hevíté s e láng fénye szétüzte lelkéről az aggály és kétely homályosságait. Még a ráváró gyötrelmek

éjjelét is beragyogta s lelkét egyetlen gondolat, szívéet egyetlen érzelm hatotta át: főséges küldetésének gondolatja, s ennek hatása alatt, égi örömmel érzete s ő szent elragadtatással szólott így: „Az én igám gyönyörűségese, az én terhem könnyű!”

Afiai! Ha azon célra tekintek, mely lelkem előtt lebeg; a feladatra, mely rám vár; a szolgálatokra, melyeket végezendő vagyok; úgy érzem, Krisztus e szavai az én lelkemben is viszhangot keltenek s nagy lelki örömmel fogadhatom el azokat egész életemnek jelszavául, mely engem fölemel, megnyugtat, biztat és megerősít. Gyönyörűségese nek vallom én is az én igám, mert az Istennek, az anyaszentegyháznak s a hazának kell szolgálnom. Kérdelem tőletek: halandó ember életének itt e földön, képzelhető-e ennél magasabb rendű, nemesebb, boldogítóbb, gyönyörűségesebb küldetése, célja? És könnyűnek vallom én is az én terhemet, mert érzem, tudom hogy nem vagyok magamra hagyatva. Megosztják velem az én főpásztori munkám terhet az én lelkipásztortársaim; bölcsességükkel, buzgalmukkal, áldozatkészségükkel támogatni s éltetni fognak engemet a nagy ősöknek utódai, az anyaszentegyháznak jobbjai, s minden hű gyermeke s úgy érzem, hogy ha mindenek elhagynának is engemet, mind addig, míg a nekem adott erőt, időt hivatásomnak szentelem, megsegít engemet a mindenható és irgalmas Isten s ajkaimra vehetem a Krisztusi mondást: „Én nem vagyok egyedül, mert az Atya én velem van!”

E gondolatok, e reménykedések töltik be e pillanatban lelkemet s én hitem fejedelmének, az Ur Jézus Krisztusnak nevében kérek titeket, ajándékozatok meg buzgó figyelemmel s békességes türelemmel, míg e gondolataimat fölfejteti s reménykedéseimet igazolni igyekszem. Kegyelmes Isten! ki világosságodnak és segédmednek lelkét eddig se vontad meg tőlem, világosíts és segíts meg most is!

Afiai! Gyönyörűségese nek vallom az én igám, mert az Istennek szolgálók.

Igy szól az apostol: „Az Ur azt cselekedte, hogy alkalmas szolgálói lennének az új szövetségnek, nem a betűnek, hanem a léleknek, mert a betű megöl, a lélek pedig megéleveníti. És ha a halálnak szolgálatja — így folytatja az apostol — mely betűkkel iratott a kövekre, annyira dicsőséges vala, hogy az Izrael fiai nem nézhettek a Mózes orcájára annak fényessége miatt, mely mulandó vala: hogyan ne lenne a léleknek szolgálatja még dicsőségesebb? Lélekben akarok én is szolgálni Istennek. Örködni a fölött, hogy az az evangelium, melyet Krisztus jelentett ki, s melyért magát áldozatul adta, meghamisítatlan tisztaságában fentartassék s az Istennek arról szóló ígéje buzgón prédikáltassék minden templomunkban; örködni a fölött, hogy mindazon szent cselekvények, melyek által Istennek neve dicsőítetik s az ő országának terjedése előmozdittatik, Krisztus naderelése szerint kiszolgáltattassanak, hogy épüljenek azok által a hallhatatlan lelkek az urnak félelmében; atyámfiai! ez az Istennek lélekben való szolgálattétel; ez az én legfőbb, legszentebb tisztém. Hogy e szent tisztémnek eleget tehessek, kiváló gondot kell arra fordítanom, hogy az a szabadság, melyre a Krisztus minket elhívott, melynek az apostolok és reformatorok oly hatalmas bajnokai valának, s melyet hitvallásaink számunkra is a lelkiekben biztosítanak, meg ne háboríttassék semmiféle kényszerítő hatalom, avagy ellenséges indu-

lat által, mert vallom igazságát az apostoli szavaknak: „Jobb az Istennek engedelmeskedni, hogysem az embereknek.“ Mondom nektek, atyámfiai! az apostollal: Meg nem köttethetik az Isten beszéde; hadd áradjon az szét, mint a vizek hulláma, mely termékenyít; hadd hintessék el, mint a jó mag, mely gazdag aratást ígér; hadd lángoljon, mint a tűz, mely világít s melegít, s ha kell, hadd hasson be a velőknek megoszlásáig s legyen éles fegyver, mely bűntet és sujt, Istennek hatalma minden hívőnek üdvösségére.

De nyíltan kijelentem, hogy ha szószólója s védelmezője akarok lenni a Krisztusi szabadságnak, ellensége s gyűlölője vagyok s leszek annak az áramlatnak, mely a szabadsággal visszaélve, nagyhatalommá lett ma. Annak a sivár, önző, anyagi világnézetnek, mely romból, de nem épít; tagadásra kész, de hinni nem tanít; a föld rögeihez tapad, de az ég felé nem tekint; mely előtt nincs semmi fensőbb, semmi égi, semmi örökkévaló. Merénylet ez az Isten akaratja, a teremtésrendje, az emberi természet mélyébe plántált s kiirthatatlanul öröklő nemesebb vágyak, reménykedések, a léleknek az eszményiért való esengése ellen; merénylet, mely martalékul esett áldozataiban bűnt bűnre halmoz s nemz örök halált!...

Afiai! Midőn szóval, tollal, tettel — többet mondom: a nekem adatott hatalom gyakorlásával a fölött örökdom, azért küzdök, hogy a gondozásomra bízott lelkeken ez áramlat ne diadalmaskodjék: Istennek lélekben szolgálók; a legmagasabb rendű hivatást töltöm be, mert bármily parányi erővel — azoknak soraiba lépek, kik az Isten küldöttjei, az ő akaratainak végrehajtói, örök törvényeinek szószólói s védelmezői. Gyönyörűségnek vallom az én igámat, mert ezeknek lettem társa, a Krisztus munkájának folytatója, a lelkek nagy seégeinek őriző pásztor. Gyönyörűségnek vallom az én igámat, mert én a mindenekefelett való, az örökké élő Istennek szolgálva, ez által:

Egyházamnak javát munkálhatom. Kinek nevében kell azt munkálnom? Afiai! A mi egyházunknak nincs látható feje. Az apostoligyszól: Krisztus a feje az anyaszentegyháznak, mely az ő teste és teljessége annak, a ki mindenekeket betölt mindenekekkel; mind enestől fogva azért nekedjünk abban, a ki fő, kiből az egész test, szép renddel egybeszerkesztetvén, nevelkedik. Krisztus maga mondá: „Én vagyok az út, az élet és igazság.“ „Senki sem mehet az Atyához csak én általam.“ „Egy a közben járó Isten és ember között: az ember Jézus Krisztus.“

Jegyezték meg azért jól, én nem a magam nevében szólok és szolgálók, hanem az a ki engemet elbocsátott, megmondja nekem, hogy mit szólnak és mit cselekedjem. Intelek azért titeket: úgy tekintetek minket, mint a kik a Krisztus képében skövetségében járunk s nem a magunk bölcsességét hirdetjük, hanem az Isten titkainak sáfárai lettünk.

És munkálkodásomban mit kell mindenekfölött szem előtt tartanom?

Afiai! A mi egyházunk fennállását, jogait, szabadságait, rendjét Isteni törvények biztosítják, és szabályozzák. Isteni törvénykönyvünk az Isten lelkétől ihletett teljes szent írásban az Istennek kijelentett ígéje. Mindenek fölött erre fogok hallgatni és sugallatait követni. Hadd világosítson, tápláljon és éltesse az enge-

met, hogy világosíthassam, táplálhassam és éltessem én is az anyaszentegyházat.

Jegyezték meg azonbau, hogy az Istennek ígéje nemcsak a szentírásban, hanem a mi hitvallásainkban is kifejezést nyert, mert annak szerzői is az Isten lelkétől valának ihletve, az igazságot keresték és szolgálták.

Tiszteletreméltó emlékei azok annak a nagy és nemes küzdelemnek, melyet reformatoraink vívtak a hitért s annak szabadságáért.

Az ősök iránt érzett hálás kegyelet érzületével tartjuk azokat tiszteletben, mert a szentírások s azokban az Isten ígéje mellett magyar ref. egyházunknak azok is fundamentumai, szegletekövei, melyeken épült és áll fönn az anyaszentegyház. Azoknak alapján és értelmében lett az állami hatalom által elismerve, biztosítva hitünk, isteni-tiszteletünk s önkormányzatunk szabadsága. A ki előtt drágák e szabadságok, tiszteletben tartsa azon alapokat, melyekből azok kisarjadztak s megizmosultak! Vannak ezeken kívül más törvényeink is, melyek az állami s egyházi törvényhozás alkotásai. Változók és mulandók, mint minden emberi alkotás, de azért — a menyinyben hatáskörömbé tartozik — kedves kötelességemnek tartandom érvényt szerezni e tekintetben is az apostoli intésnek: „Minden lélek engedelmes legyen a felsőba hatalmasságoknak.“ Tiszteletjétek a királyt.“ „Féljétek az Isten t!“

Minő állást foglalok el a többi keresztyén felekezetekkel szemben? E kérdésre is felelnem kell. Atyfiai! a mi egyházunk a Krisztus közönséges anyaszentegyházának csak egy része; a testnek egy tagja. Igaz, a Krisztusnak csak egy anyaszentegyháza van, mely az apostolként az „élő Isten háza, mely lelki kövekből építették“ s Krisztus is így esdekelt az ő Atyjához: „Tartsd meg a te neved által azokat, a kiket adtál nekem, hogy egygyek legyenek, mint mi.“

Ez a láthatatlan anyaszentegyház, mely annak ígétét bírja, hogy eljön az idő, midőn meghódolnak előtte minden népek s meghajlik Krisztus előtt minden térd s Urának vallja őt az Atya Isten dicsőségére. Isten tudja csupán, kik a láthatatlan egyház tagjai. Ha azoknak soraiba méltat is minket az Isten kegyelme, nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a mig itt e földön élünk, küzdünk, a többiek között, egy látható egyháznak közelébe tartozunk s az egyes ker. felekezetekkel s azoknak tagjaival sokszoros egybeköttetésben élünk s gyakorta érintkezünk. Lelkem előtt fog lebegni mindig az az apostoli mondás: „Minden nemzetségben kedves az Isten előtt, a ki őt féli s az igazságot cselekszi.“ Lelkem tekintetét nem a különbségekre és ellentétekre függesztem, hanem atyafiságos indulattal keresem az érintkezési pontokat, s haladok a békesség útján. A hilszabadság és vallásos türelem szent földje, a mi földünk. Bár különböző templomokban is imádjuk az élő Istent, a ki mindnyájunknak teremtő s gondviselő édes atyánk, Krisztus nevérol neveztetünk mindnyájan s az apostolként: „a hitnél is nagyobb a szeretet.“ Intelek azért titeket is, hogy a más hitűekkel szemben is „keressétek s kövessétek a békességet“ s „ne legyenek közöttetek versengések.“

És kérdem: melyek azon tényezők, melyek egyházunk beléletének épségét, erejét — a maga elé tűzött cél elérését legfőképen biztosítják? — Kimondom nyíltan: a mi egyházunk is, mint a többi, elsősorban lelkipásztorai szolgálattétele által tartja fönn magát, hitét, isteni tiszteletét, a szent sacramentumok kiszolgáltatását. A hol nincsen lelkipásztor, ott nincsen egyház. Krisz-

tus urunk mondá: „Megverem a pásztort s elszélednek a nyáj juhait.“ A lelkipásztorok az Isten igéjének közvetítői, mert „a hit hallásból van, a hallás pedig az Isten igéje által.“ A lelkipásztorok a gyülekezet vallásos hitének, életének fentartói, éltetői, vezérlő szellemei. Hogy e szent küldetésüknek megfelelőhessenek, alkalmasoknak kell lenniök a tanításra, hogy az apostolként igazán hasogassák az Isten beszédét; tündökölniök kell a feddhetetlenségben, „épiséget és méltóságot mutatván a tudományban“ és pedig nemcsak az Isten házában, hanem künn az életben, a hivek közepette is, hogy személyükre, állásukra, hivatásukra mindenenk tisztelettel tekintsenek.

Ily lelkipásztorokra van szüksége a mi egyházunknak is, hogy föntarthassa s öregbithesse a multakból öröklött jó hire-nevét s vivhassa nemes harcát a nemes verseny terén. Erre hatni, erre munkálni szelidséggel, a hol lehet, szigorral, a hol kell, szent kötelességemnek tartom.

És avagy megfelelkezhetném-e a világosságot kereső s szabadságot szerető Krisztusi szellemek édes gyermekeiről, a mi anyaszentegyházunk iskoláiról, az egymás nyomába lépő ifju nemzedékeknek, a gyermekeknek e szent templomairól? Az egyház szellemi erejének a templomok mellett legfőbb tényezői ezek. A történetírás ragyogó betűkkel jegyezte föl a protestans egyháznak e téren korszakot alkotó kezdeményezéseit, buzgó áldozat-tételeit s még az ellenfelek által is elismert érdemeit. Ez érdemek ujjakkal gazdagítandók, mert különben beteljesül rajtunk a krisztusi ítélet: Az elsőkből utolsók lesznek.

Istennek hála! eljött az idő, midőn nem vagyunk e nemes küzdelemben magunkra hagyatva versenytársaink lettek, az állam, a többi felekezetek, s maga a társadalom is. Mint a hitrege szerint a hadak útján a lelkeknek táborra mindig visszatér s tovább küzd, hadd térjen vissza s kelljen bennünk is új életre az ősök szelleme, az anyaszentegyháznak s a hazának áldozatra kész szeretete. E két szó haza és anyaszentegyház nálunk, közöttünk, a mi szívünkben egymástól nem elválaszthatók. A kettő egy; ha mosolyra derül egyiknek képe, örömtől ragyog a másiké is, s ha bánatnak fellege ül az egyiknek homlokán; elborul a másiké is. A dicsőséget s virulást együtt élvezik, a megaláztatást és hanyatlást együtt szenvedik. Legmélyebb meggyőződésöm ez, hogy a mi magyar ref. egyházunk és főként épen itl, a mi hazánk keleti részében annyi ellentétes áramlatoknak közepette, nemcsak vallásos, hanem egyszersmind éppen oly magasrendű hazafias küldetést teljesít. Templomai és iskolái által nemcsak az evangéliumi hitnek és világosságnak, hanem egyszersmind a legelső között, a magyar hazának, a magyar nemzetnek ügyét szolgálja. A ki egy magyar ref. templom, avagy iskola szent czéljára áldozatot hoz, a ki egy magyar ref. lelkipásztor, avagy tanító nyomorult helyzetét egy fillérel javítja, az áldozatát a haza oltárára tette le, azokat a védbástyákat tette erősebbé, melyek szabadságunkat, fajunkat, nyelvünket, hazánkat védik s föntartják.

Oh hogyan ne vallanám hát gyönyörűségnek az én igámat, midőn az Isten kegyelme arra hívott el engemet, hogy a munkálkodásnak ily nagy mezején szolgálván anyaszentegyházamat, az által egyszersmind szolgáljak nemzetemnek is, melynek zengő nyelve az én nyelvem, melynek anyaföldje az én szent földöm, a melynek sok könyvtől és vértől ázott rögeire gyermeki szeretettel borulok le s melynek javáért, virulásért mindig kész vagyok ajkaimra venni az apostol szerint: „Nekem az én életem sem drága, csak hogy futásomat

elvégezhessem és a szolgálatot, melyet vettem az Urtól!“

Afiai! Ily gondolataktól, ily érzelmektől áthatottan, avagy választhattam-e én egész életem, munkálkodásom jelszavául jobbat, mint e krisztusi mondást: „Az én igám gyönyörűség és. —

Az én terhem könnyű!“

Az eddigiek után kevés mondani valóm van erről. Ki ne tapasztalta volna közületek, hogy csak azon hivatás terhes, csak az olyan kötelesség nehéz, a melyet az ember nem szive szerint, önként és örömmel teljesít. Azt a terhet, melyet szeretteinkért hordozunk, nem is érezzük; az a hivatás, melyen odaadással csüngünk, mindig könnyű, mindig boldogító. Az akadályok, ha vannak, nem rettentenek vissza; elhárítjuk, avagy leküzdjük, s a küzdelemben még gyönyört találunk.

Erzem, hogy erőm nagyon kevés; tudom, hogy sem Istentől nyert talentumaim, sem szerzett ösmereteim teljességgel nem állanak arányban a rám váró feladat nagyságával. Nálamnál minden tekintetben sokkal kiválóbb férfiak emlékéit örökitette meg a történetírás az erdélyi református püspökök tündöklő soraiból. És még sem ver le a csüggedés s nem ejti foglyul szívemet a félelem. Könnyűnek érzem az én terhemet, mert azon elhivatáson, mely részembe jutott, szeretettel csüngök. Ha egy tévelygőt felvilágosíthatok; ha egy busongót megvigasztalhatok; ha egy elesettet felemelhetek; ha egy elveszendőt a nemzetnek megmenthetek; ha egy háborgó gyülekezetet lecsendesíthetek; ha egy romba dőlt templomot fölépíthetek: boldognak vallom magamat.

Ha fáradalmaim közepette hull halántékomról a verejték, ha erőm kifogy s elalél, ha összeroskadok, akkor is azt vallom, úgy érzem: könnyű az én terhem.

Hogyne volna könnyű, hisz nem vagyok magamra hagyatva. Van nekem egy egész táborom, mely — nem kételkedem — a nemes küzdelemre kész s meghallgatja az én szavamat, ha így szólok: „Jertek, az anyaszentegyház, a haza hiv; előre!“ Sok százakra megy föl e tábor létszáma: ezek az én lelkipásztortársaim. Egyszerű, szegény, e világ szerint igénytelen emberek, minden világi fény és pompa nélkül szükölködők. És mégis sokkal több erő s hatalom rejlik bennök, mint sokan vélik, kik gúnymosolylyal tekintenek rájuk. Az apostol „királyi papságnak“ nevezi őket. S valóban, ha magokat küldetésöknek szentelik, ha a nekik adatott oldó és kötő hatalommal bölcsen, szeliden, szeretettel élni tudnak, erejük a királyokéval vetélkedik, mert lelkeket hódíthatnak s kezükbe tarthatják az egész nép szívét. Lelkipásztor társaim! K. afiai! Ha erőnket egyesítjük, fönséges dolgokat hajthatunk végre, melyekért még haló porainkban is áldani fogják emlékezetünket.

Mit mondok? Nekem nemcsak ez a táborom van; van ennél még nagyobb is; legio annak a száma. Én az anyaszentegyház minden hű fiának, leányának segedelmére — az anyaszentegyház s a haza nevében — bizalommal számílok. Mindenekfölött azokra, kiket az Isten ősi erényekkel, tanlendumokkal, az egyházi s társadalmi téren tekintélylyel, befolyással s földi javakkal megáldott; a kiknek sok adatott s a kiktől azért sokat lehet kívánni. Nem fogok én szembe állani velük, nem töreksem uralkodni felettük; sőt inkább meghajlok előttük, szolgáljukká leszek, csak hogy ők is szolgáljanak bölcsességükkel, buzgalmukkal, áldozatkészségükkel az anyaszentegyháznak. Különben is azt vallom, hogy nekünk — protestans lelkipásztoroknak — nincsenek különös kiváltságaink, az u. n. világiakkal ellentétes érdekeink. Ki-

váltságunk csak egy van: az, hogy az egész életünket Istennek, a hiveknek szenteljük; érdekünk is csak egy lehet: az, hogy az anyaszentegyház minden alkotó eleme, osztálya, egész népe egygyé forrjon, egy nagy, egy szent gondolatban: építeni egyesült erővel a világosságnak, az igazságnak, a szeretetnek, egy szóval: az Istennek országát.

Mit mondok? Könnyű az én terhem, mert nem csak földi, hanem égi hatalmasságok is segítségemre jönnek. Megdicsőült szellemek végtelen seregei, mint megannyi bizonyosságoknak fellegei környeznek engemet. Táborot járnak körültem, biztató szeretettel megérintik homlokomat, s megihletik szívemet. És a fénylő tábor élén fölmagaslik előttem az örök dicsőség trónján, az ő Atyjának jobbán, az Ur Jézus Krisztus alakja s hangzik ajkán a szó: „Ne félj, én veled vagyok!”

Afiai! E hitben, mely föntart, e reménységben, mely meg nem szégyenit, foglalom el főpásztori széket, hogy szolgáljak Istennek, az anyaszentegyháznak s a hazának, hordozván az én gyönyörűségeim igámat és az én könnyű terhemet. Kérlek titeket, kíséritek szolgálattételeimet jóakaró figyelemmel s fogyatékoságaimat fedezték el elnéző szeretettel. Ha közületek bárki ellen emberi gyarlóságom vétséget követett el, szóval avagy cselekedettel, bocsásson meg nekem, miként én sem táplállok szívemben senki iránt ellenséges indulatot. Mindenekelőtt pedig kérem a kolozsvári nemes és szent egyházközseget, ne rója föl nekem, ha gyöngye erőmet túlhaladó sokféle és széles körű kötelességem teljesítése közepette nem leszek képes mint lekipásztora úgy szolgálni, mint szolgálni kellene. Igyekezem megtenni e tekintetben is a tőlem telhető. Mi van felőlem följegyezve a jövődő könyvében? Isten tudja; én nem türemkedem. Áldom Isten az eddigiekért s szent kegyelmébe ajánlom ezutánra is testemet, lelkemet, mindenek fölött pedig anyaszentegyházamat és hazámat. Cselekedjék velünk bölcsességének s irgalmasságának gazdagsága szerint. Ámen!

Szász Károly beszéde.

— Szász Domokos beigtatásán 1885. szept. 20. —

Mint az utas, ha szülőföldéről nyugat felé vitte vándor-utja, — s ki az közülünk, a ki ne naplemente felé menne, az élet déllőjén túl? — minél inkább érzi közelíteni a nap lenyugtát — mikor aztán minden homályba borul körülötte — annál inkább siet visszafordulni s legalább pillantását kelet felé irányozza, mint kelet zarándoka, sóvárogva tekint Mekkája felé — úgy fordultam vissza feléd én is, távol utamról, a kötelesség farsztó ösvényéről, drága szülőföldem, hogy itt egy még kedvezőbb kötelességet teljesítsek. Vont a szülőföld szerelme, vont a testvéri érzés ereje, s „jöttem, mint a siető hab, hogy jöhöttem.”

Nem jöttem hivatlan, sem küldetlen. Hívó szóra jöttem — a megtisztelő meghívásra mindenekelőtt, melyet ezen egyházkerület igazgató-tanácsa részéről nyertem, hogy ujonnan választott püspökét, az én kedves atyámfiat és testvéremet az urban is, vérszerint is, püspöki hivatalába bevezessem, első kifejezést adva ez által is, az erdélyi és többi négy magyarországi egyházkerületnek ama szorosabb kapcsolatának, mely zsinati törvényeink által összefűzött vonva, s megerősítette szívbeli és hitbeli egységünk szent kötelékeit. S hitt az édes anyai szó, nevezem bár édes anyámnak Erdély földjét, mely szült s böl-

csömet ringatta — vagy az erdélyi anyaszentegyház, mely csecsemő-koromban a keresztség által, férfi-korom küszöbén pedig pappá avattatásom által — épen itt, e méltóságos boltozatok alatt, épen e templom megszentelt kővén, vett fel anyai kebelére — vagy azt az édes anyát, a ki méhében hordozott, emlőin táplált mindkettőnk. engem is s én szeretett testvéremet, a tiszteletes atyáfit, kinek püspöki hivatalába bevezetése lön tisztém; mind a három anya, egyező szóval hitt ide jőnöm.

De küldetlen sem jöttem. Küldött az Ur, a lelkek Ura, az egyház seregeinek Ura, Istene, az én Atyám, mondván nekem, mint Jákóbnak: Térj meg a te atyáidnak földére, a te rokonságaid közé és veled leszek (I. Móz. XXXI. 3.) s szólott nekem, mint Jeremiásnak, mondván: valamire küldelek téged, elmenj, és valamiket parancsolok néked, megmondjad (Jerém. I. 7.); szólott nekem, mint Pálnak, megjelenvén nekem is, mint egy időtlennek (I. Kór. XV. 8.), de adván hatalmat arra, (megépítve az én erőtlenségemet a maga erejével), hogy én is bocsáthassak ki Timotheusokat és Titusokat, az én ifjabb atyámfiait, a Krisztus predikálására és az Isten nyájának legeltetésére.

Itt vagyok azért Af. az én tisztém — hivatásom és küldetésem — szerint való kötelességem elvégzésére. S most nem tehetek máskép, ha ellenkezni akarnék sem ellenkezhetném, hogy az én testvéremre ne szegezzem szememet s az ő lelki ábrázata alatt lelki vonásait ne vizsgáljam, a melyeknél fogva az Ur őt is, az enyémhez hasonló hivatalra szólította a maga ingyen való kegyelme szerint. Mert vagy azért, mivel az egy anyától született testvérek, természetnél fogva is hasonló testi s lelki vonásokat viselnek, vagy mert az emberi szívek ama legnagyobb ismerőt, a maga szolgálatába vontak, egymás közt is szorosabb kötelékekkel akarta összfűzni, hogy az egymás iránti szeretet s az összfűző együttműködés szent kötelességének teljesítését a vérség kötelékével is megkönnyítse nekik: az evangéliumban háromszor találjuk meg a vérszerinti testvérek hívásának a példáját. Először is az Ur, Pétert és Andrást, a Józsa fiait, mikor a Galilea melletti tengeren halásznának s épen hálóikat akarnák kivetni, hívá magához, mondván: kövesetek engemet, és azt mivellem, hogy embe- reket halászszatok (Mát. IV. 19. Márk. I. 17.) és ismét két atyáfiakat: Jakabot és Jánost, a Zebedeus fiait, a kik atyjokkal a hajóban ültek és hálóikat kötöztették, hívá magához. (Mát. IV. 21. Márk. I. 19.) És végre a másik Jakabot, az Alfeus fiát a Jézus anyjának a testvéritől, a másik Máriától (Mát. XXVIII. 1.), tehát tulajdon unokatestvérét — a ki azért az Ur atyáfiának mondatik, (Gal I. 18.) s a kinek viszont Lebbeus — a ki mondatik Taddeus Judásnak is — vala vérszerinti testvére (Csel. I. 13.) Ime, most újra tetszett az Urnak, az ő ingyen való kegyelme szerint, két édes testvért hívni az ő szolgálatába és adni nekik püspöki, azaz vigyázói tisztet a maga nagy nyájának egyes csoportjai felett. Mert a Pál apostol tanítása szerint (Eféz. IV. 11.) ő rendel némelyeket apostolokat, némelyeket pedig pásztrokat és doctorokat, mert jól lehet az ajándékokban különbség vagy on, mindazonáltal ugyanazon egy lélek, az egyházi szolgálatokban is különbségek vannak, — de ugyanazon ur és különbségek vannak az erők ajándékiban, de ugyanazon egy Isten, ki mindazokat mindenekben cselekszi. (I. Kor. XII. 4—6).

Nekünk is azért, kedves testvérem, mint ama há-

rom testvérpárnak, kik az Urnak első apostolai közt hivattak, egyező értelemmel s készséggel kell követnünk az ő hívó szózatát, melylyel parancsolt nekünk, hogy hagyjuk el a mi hálónkat, mondván: kövessetek engem, mert azt mivelem, hogy embereket halászszatok.

Igen az emberek halászata a mi első tisztünk, az apostoli tiszt. S itt mindjárt egy félreértésnek vagy balmagyarázatnak akarok elébe állani, mely szerint valaki azt érthetné az emberek halászata alatt, mintha mi a Krisztus seregének pásztorai, az ő egyéb aklainak juhaitól akarnánk eltéríteni némelyeket s az atyafiak közül halászni lelkeket. Távol legyen. Ő neki más juhait is vannak, melyek nem ez akolból valók — majd azokat is előhossa ő, azok is hallgatják az ő szavát, el addig, míg leszen egy akol és egy pásztor. (Ján. X. 16.) Addig hadd bizza ő a maga különböző akolokbeli juhait különböző pásztorokra, és járjon mindenik pásztor a maga juhaihoz az ajtón be és nem az ablakon, — mert a ki a juhok aklába nem az ajtón megy, hanem másutt hágbé, lopó és tolvaj az. (Ján. X. 1.) Nem! nem a mi urunk többi seregeiből kell nekünk halászni az embereket, hanem a magunkéiból, abból a seregből, melynek őrizete reánk bízott. Mert jól tudod azt, kedves testvérem, s mint csak eddig is bőven tapasztaltad, hogy nem mindenek, a kik szívvél és a keresztség által keresztyének azok lélekkel és igazán is. Valaki hiénd és megkeresztelkedik, idvezül, a ki pedig nem hiénd elkárhozik, mondá ő. (Mát. XVI. 16.) A ki nem hiénd, — tehát, ha meg van is kereszelve. S oh, milyen nagy szükség van ma is, annyi milliók közt, a lelkek halászatára! Nekem úgy tetszik, hogy itt s a te nyájad körében még talán több, mint nálunk egyebeknél; mert itt, azokon kívül, a kik tudatlanságból hitetlenek maradtak, mivel a hit vallásból vagy a vallás pedig Isten igéje által (Róm. X. 17.) s hányan vannak, a kik templom és iskola nélkül, ugyszólva vadan nőnek fel! — és azokon kívül, a kik hallják ugyan az igét, de a világnak szorgalmatoossága és a gazdagságnak csalárd sága elfojtja azt és gyümölcsöt teremni nem enged, mint a tövis a közé esett magvat (Mát. XIII. 22.); azokon kívül itt sokan lehetnek s tudom vannak is, a kiket a balsors elszakított az övéiktől s idegen népek s nyelvek közé helyeztetvén, megtántorodni hagytott, a kiket visszaszerezni, megerősíteni, vagy megtartani, a lelkek halászaíra vár. Oh ne hagyjátok, oh ne hagyj ezeket az eltévelyedetteket végkép elzulleni s azal örökre elveszni; sőt inkább, mint a mely embernek száz juha vagyons és egy elveszett azok közül, te is hagyj el a kilenczvenkilenczet és menjel a hegyekre és keresd meg az elveszett juhót és ha megtalálod és ismét visszahozhatod: oh örülj jobban neki, mintsem a kilenczvenkilencznek, a melyek nem vesztek vala el! (Mát. XVIII. 12. 13.)

De ne hidd, hogy ezeken túl, itt belül az egyház kerítésén is ne volna elég alkalmad az emberek halászatára. Nem mintha azokkal értenék egyet, a kik századunkat kiválóan a hitelenség századának nevezik, s szüntelen azon panaszkodnak, hogy a felvilágosodás terjedésénél egyszersmind a hitelenség is terjed s mindinkább elárad az emberek közt. Gyenge hit volna az, a melynek a világosság ártana. Legfeljebb vakhit és babona, a mely nem állja ki a világosságot. A Krisztusban való

igaz hit pedig maga a világosság, mint világosság vala ő maga, öröktől való, melyet a setétség nem tudott berendezni, mivel megismerte, (Ján. I. 5.), de ő csak fénylett a sötétben, mert élet vala s ez az élet lőn az emberek világossága. (Ján. I. 4.) Próbáljuk meg csak a mi hitünket ennél a világosságnál, s ha összefér vele, ne féltsük. Akkor nem fogjuk amagát kevélyen hánytorgató álfelvilágosultság előtt szégyeníteni a Krisztus evangéliumát, mert Istennek hatalma az, minden hívőnek idvességére — s az istennek igazsága az által jelentetik meg hitből hitbe. (Róm. I. 16. 17.)

Ugy van, kedves testvérem: hitből-hitbe, mert csak hit által nyerhetsz meg lelkeket a hitnek, halászhatsz embereket; hit által, melyről írva van, hogy hegyeket mozdít (1 kor. XIII. 2.) s mely az emberek lelkeiről is emelheti a hihetlenség súlyos kőhalmait s a bűn nyomasztó terhét; megnyithatja szemeket a vakoknak, füleiket a süketeknek, hogy a kinek szeme van a látásra, lásson — s a kinek füle van a hallásra, halljon (Mát. XI. 15. XIII. 9.) Halászs azért lelkeket a hit ereje által, predikálván az igét alkalmatos és alkalmatlan időben (2. Tim. IV. 2.) s nem szülvén meg attól soha; hirdesd azt, mint a mester maga is, a hegyen, a tengeren, a gyülekezetben, a templomban, sőt még a lelkeknek is, melyek a tömlöczbe vannak (1. Pét. III. 19.) nemcsak a földi igazság tömlöczében pedig, a test szerint raboknak, hanem kiváltképpen a bűn tömlöczében levőknek, hogy angyalá lévén nekik, leoldhasd békóikat, mint [Péternek az angyal, a ki midőn a tömlöczbe alunnék, felébredt s azt mondá neki: Kelj fel hamar: (Cselek. XII. 7.), te is ébredj föl a bűn sötét tömlöczében aluvókat és mondd nekik: Óvedezd be magadat és kövess engemet.

Kövess engemet! Ez volt a Krisztus szava, melyet annyiszor ismételt, mindazokhoz, a kiket megnyert vala; s ez legyen a mi szavunk is. Ne prédikáljuk csak szóval az igét, hanem cselekedeteinkkel, egész életünkkel. Mert ha angyaloknak nyelven szólásánk is és ha jövendőket tudnánk is mondani és minden titkokat és minden bölcseséget tudnánk is, (1. Kor. XIII. 1—2.) mit érne az, jó cselekedetek nélkül, melyek a mi hitünk igazságát bebizonyítsák, melyek által úgy fénylik a mi világosságunk, hogy az emberek látván a mi jó cselekedeteinket, dicsőítsék a mennyi atyát. (Mát. V. 16.) Sőt még a jó cselekedet is mit használ, ha forrása nem a szeretet? Mert ha minden vagyonomat a szegények táplálására költeném is és ha testemet a tűzre adnám is, ha szeretet nincs bennem, semmit sem használ! (1. Kor. XIII. 3.)

A szeretet az a háló, a melylyel a lelkeket legbiztosabban meg lehet fogni. Mert semmi sincs olyan kölcsönös, mint a szeretet. Téged is a szeretet tett azzá, a mi vagy s csak ha a szeretetet, mely téged elhívott viszonzni tudod, töltheted be azt, a mit tőled a szeretet vár. A Krisztus szerelméről szólok, mely tőled is oly lángoló és önfeláldozó szerelmet kíván, mint az övé volt; s az emberek szeretetéről, melylyel tégedet foglyul vittek, s melylyel viszont te is foglyul viheted őket. Ez által mivel Jézus veled is, mint Péterrel, hogy embereket halászhass. Egyedül a szeretet az, a mi el nem fogy. A jövendőmondások eltörültetnek, a nyelvek is megszűnnek, a tanulásból való

ismeret is eltöröltetik, de megmarad a hit, a reménység és a szeretet — és ezek között is legnagyobb a szeretet! (1. Kor. XIII. 8—13.)

Most azért édes testvérem, a szeretetre, mely kétünk közt van, kérek téged, fogjuk meg egymás kezét és járuljunk Jézushoz, mint Zebedus fiai, János és Jakab az ő anyjokkal egyetemben (Máté XX. 20), de a mi anyánk ne kérje tőle, hogy az ő fiai üljenek az ő országában, egyik az ő jobb, másik az ő balkeze felől, csak azt, hogy mi is ihassuk meg azt a pohárt, a melyet ő megivott és keresztelkedhessünk meg azzal a keresztiséggel, a melylyel ő megkeresztelkedett — azt pedig, hogy hova ülünk, bizzuk arra, a ki azt elkészítheti.

Igen! azt a pohárt kell meginnunk, a melyet ő megivott — habár az a keserűség cseppjeivel van is tele, habár mérget önt is bele a félreismerés, habár homlokunkról a vér veritéke csorog is belé. S meg kell innunk jókedvvel és örömmel, szeretetből hozzá, szeretetből az emberekhez, még azokhoz is, a kik gyűlönek, a kik üldöznek és átkoznak bennünket. S azzal a keresztiséggel kell megkeresztelkednünk, a melylyel ő megkeresztelkedett, habár égető tűz volna, habár a vér keresztisége volna is, mely reánk bocsáttatik.

Mert avagy nem az-e a jó pásztor, a ki életét adja az ő juhaiért? (Ján. X. 11.) s nem kell-e nekünk is ugy szólnunk és cselekednünk, a mint az apostol Pál cselekedett, a ki igazán mondhatá az efézusi vének előtt: semmitől én magamat nem vonogattam, a mi néktek hasznokra való volt; — s habár tudnám is, hogy reám fogság és nyomorúság következik, én semmivel nem gondolok, az én életem sem drága nekem, csak elvégezhessem örömmel az én futásomat és a szolgálatot, melyet vettem az Ur Jézustól, hogy bizonyosságot tegyek az Isten kegyelmének evangéliumáról. (Csel. XX. 20. 24.)

(Vége köv.)

IRODALOM.

Tudósítás Dobos János megjelent egyházi beszédeiről.

Tisztelettel tudatom, hogy Dobos János egyházi beszédeiből az első kötet megjelent, következő cím alatt: *Közönséges vasárnapi tanítások, az újabb 1850—1880. közötti korszakból.* Tartalma: 1. Kiadó előszava. 2. Szerző Dobos János önéletrajza. 3. Huszonöt vasárnapra való közönséges tanítás.

A megjelent kötet bolti ára 1 frt. 80 kr, mely összegnek nevemre való postai utalványozás után az első kötetet bérmentesen azonnal megküldöm azoknak, kik elő nem fizettek, s az első kötetet megszerezni óhajtják. Megjegyezve, hogy a kik ezután lépnek be a négy kötetre kötelezőleg előfizetőim sorába; azoknak az első kötetet is 1 frt. 50 krért küldöm, mely esetben kérem egyúttal a második kötet előfizetési árát is utalványozni, mivel az utánvételi megrendelés által tisztelt megrendelőim önmagukat terhelnék felesleges kiadással

A második kötetben ígéretem szerint ünnepi beszédeket közlendek, még pedig négy újévit, három virágvasárnapit, két nagypéntekit, négy husvétit, három áldozóit, három pünkösdit, négy, eshetőleg hat, adventit, három karácsonyit, két ó év utolsó vasárnapit. Tehát

összesen huszonnolc vagy harmincz ünnepi beszédet, s minden igyekezettel azon leszek, hogy még az év november közepére a második kötetet iszétküldhessem.

Végül tudatom, hogy a kiadást, nyomtatást egyedül én eszközölöm, nem álva senkivel tekintetben szerződési viszonyban, s hogy Kokai Lajos budapesti könyvkereskedő ur szives volt tőlem elárusítás végett háromszáz példányt átvenni, és így az első megjelent kötet nemcsak nálam, hanem ő nála is és ő általa is megszerezhető vagy megrendelhető a fent kitett 1 frt 80 krár bolti árért.

Midőn mélyen tisztelt előfizetőimnek forró hálámat nyilvánítanám, hogy legalább lehetővé tették reám nézve Dobos János művei kiadását: magamat, illetőleg vállalatomat továbbra is a magyar prot. egyház szives pártfogásába ajánlva vagyok őszinte tisztelettel Szalk-Szt. márton 1885. aug. 24.

Dobos László
kiadó-tulajdonos.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1885. szeptember 26.

— **Királyi kitüntetés.** Pap Gábor, a dunántuli ref. egyházkerület fáradhatlan munkássága és lankadatlan buzgalma püspöke közelebb Ő Felsége által a királyi tanácsosi címmel tüntettetett ki.

— **Botha Sándor** bécsii ev. ref. lelkésznek beigtattatása, s egyházába való ünnepélyes beköszöntése folyó hó 13-án történt meg. Az ünnepélyen a vidékről is többen részt vettek. Kiss Mózes maros-németi ref. lelk. tartott megható imát s emelkedett szellemű igtató beszédet, olyant a melyt tőle hallani már megszoktunk. Ezután az új lelkész ment fel a szószékbe s Pál II. Tim. II. 3—7 versei alapján szépen kidolgozott s a lelkész hivatását, s a hivatását betöltő lelkész jutalmát feltüntető alkalmi beszédet mondott. Az ünnepélyen jelen volt piski-telepi egyházközség gondnoka s néhány tanácsosa folyó hó 27-ére meghívta az ifju lelkészt Piskibe isteni tiszteletet tartani. Istennek áldása kísérje ifju lelkész atyámfjának munkásságát. „Piski“

— **Az orbai egyházmegye** feledhetetlen emlékü jegyzője, néhai Demeter Sámuel helyét f. évi szept. 9-én tartott közgyűlésén töltötte be, megválasztván jegyzőnek eddigi közügynök Péter Károlyt, helyébe pedig directornak *Havadtői* Gerőt. Gratulálunk a választottnak és a választottnak, de nem hallgathatjuk el, hogy orbaiban egy clicque létezik, mely a maga embereit terv szerint szokja vinni r. l.

— **Az ekedi ev. ref. egyház** iskolaépítésére ő császári kir. felsége I. Ferencz József dicsőségesen uralkodó királyunk 100 frtot magánpénztárából adományozott.

— **Milyen a pokol?** Ekérdésre a tudós Drexel Hieronymus jezsuita egy 1431-ben megjelent értekezésében a következőleg válaszol: A pokolnak 7 lakosztálya és 3 kapuja van. Minden lakosztályban 7 tűzfolyam és 7 jégfolyam folyik. Minden lakosztályban 7000 üreg van minden üregben 7000 hasadék, minden hasadékban 7000 skorpió, melyek mindegyike 7 csáppal bir és minden csáppban 7000 tonna mérge van. Jaj!